

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR
OG FOLKEMINDER
XVI-XX

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1968

Aargang XVI 1964.

Frederik VII. Af Dr. phil. <i>Signe Prytz</i>	3
Vort Folk og 64. Af <i>A. U.</i>	32
Læterliv i Store Havelse. Af <i>O. Larsens</i> Erindringer	65
Fra Slotsgartner Mansas Breve. Af Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	81
Et gammelt Hus i Hillerød. Slagter Mogensens Ejendom. Af Direktør <i>Nils Gustafsson</i>	93
Tidsbilleder fra Draaby Sogn. Træk af Fattigplejen indtil omkring Aar 1800. Af Lærer <i>H. L. Sørensen</i>	100
Tisvilde i Aarhundredets første Tiaar. Af Lektor <i>Knud Orlík</i>	105
En Murerslægt i Horns Herred	112
Beretninger	117

Aargang XVII 1965.

Dyssen ved Dæmpegaard i Tokkekøb Hegn. Af Museumsinspektør <i>Elise Thorvildsen</i>	3
Kammerraaden i Hørsholm. Christen Christensen. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i>	14
Branden i Stenløse 1747. Af Direktør <i>Nils Gustafsson</i>	31
Anden Generation paa Fredensborg. Af Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	47
Af <i>D. E. Rugaards</i> Bog Fremragende danske Bønder	51
<i>P. Petersen</i> : Gamle Folk fortæller	64
Sprede Erindringer. Af Overlærer <i>H. C. Terslin</i>	92
Lærer, Historiker og Museumsmand. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i> ..	102
Erland Gribso til Minde. Af <i>Anders Uhrskov</i>	113
Fra Folkelivet	117
I. En dramatisk Episode i 1940	
II. Mindesmærket ved Jørlunde Præstegaard	
Beretninger	131

Aargang XVIII 1966.

<i>H. C. Andersen</i> i Nordsjælland. Af <i>Anders Uhrskov</i>	3
<i>Jan Steenberg</i> . Af <i>Anders Uhrskov</i>	25

	Side
En gammel Landsbyhaandværker fortæller. Murermester Vilh. Nielsen. Af <i>Anders Uhrskov</i>	36
Fra en gammel Gaard i Horns Herred. Af <i>Anders Uhrskov</i>	41
Det gamle Guld. Ved <i>Anders Uhrskov</i>	45
Margrethe Larsen fylder hundrede Aar. Af <i>Anders Uhrskov</i>	63
Frederik Nielsen. Af <i>Anders Uhrskov</i>	67
Min Bedstemor var omvandrende Sypige. Af <i>Jenny Nielsen</i>	71
Forskelligt	75

Aargang XIX 1967

Johanne Luise Heiberg paa Frederiksborg. Af Museumsdirektør <i>Jørgen Paulsen</i>	3
Syvsoverne i Fredensborg. Af Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	24
Jakob Knudsen til Minde. Af <i>A. U.</i>	31
Erindringsglimt gennem 70 Aar. Af Statskonsulent <i>Emil Fenger</i>	45
Da Garden kom til Jægerspris for 60 Aar siden. Af Plantageejer <i>Elisabeth Rugh</i>	65
Erindringsglimt. Af Snedkermester <i>S. Borella-Hansen</i>	70
Nordsjællandske Ord og Udtryk. Af <i>A. U.</i>	88
Beretninger. Af <i>N. G.</i>	106

Aargang XX 1968.

Dansk Præstelig i det fremmede. Af Sognepræst <i>Sophus Boas</i>	3
Hvordan Danmarks Riges Grundlov fik Kongens Underskrift	19
Frederik Christian Sibbern og Nordsjælland. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i>	25
Ebba Holm til Minde. Af <i>Anders Uhrskov</i>	32
Et Kunstnerliv i Hillerød. Af Musikpædagog <i>Irene Skovgaard</i>	40
Et Gaardmandshjem i Tisvilde. Af Maleren, Professor <i>William Scharff</i>	52
Husmandsliv for hundrede Aar siden. Af Højskolelærer <i>Ole Jensen</i>	74
Ved en Milepæl. Af <i>Anders Uhrskov</i>	86
Beretninger. Af <i>N. G.</i>	99

KULTUR
OG FOLKEMINDER
XX

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1968

DANSK PRÆSTELIV I DET FREMMEDE

»Kultur og Folkeminder« har bedt sognepræst Boas, Nødebo, skrive nogle erindringer fra hans virksomhed som sømandspræst i Hamborg under den sidste verdenskrig, hvad Boas har indvilliget i.

Sophus Boas er født 1914 i Vedbæk som søn af lærer, senere skoleinspektør i Øverød *H. F. Boas*. Han blev cand. theol. 1943, sømandspræst i Hamborg 1943–48, sognepræst i Vester Aaby på Fyn 1948–59, afbrudt af en virksomhed 1951–52 som præst på hospitals-skibet »Jutlandia« i Syd Korea, præst for den danske menighed i Buenos Aires i Argentina 1959–65. Fra 1965 sognepræst i Nødebo. Gift med *Mette-Vibeke Felbo*, datter af hovedkasserer *J. Felbo*.

Da freden kom i maj 1945, boede jeg i Hamborg. Der grønnedes ikke meget i den by det år. Da drog jeg en dag langt ud på landet til en bøgeskov, jeg kendte, og prøvede at drømme mig tilbage til min barndoms Trørødskov. Prøvede at stryge af mig bare for et par timer alt det onde, tankerne om alt det, der havde bestemt over mit og alle andre menneskers liv nat og dag i årevis.

Det er underligt og da også vidunderligt, at barndommen kan følge en gennem livet som et tilflugtssted, man kan smutte over i, når der er brug for det. Det kan jeg, men det er nu desværre ikke det, jeg er sat til at fortælle om. Her dukker tanken om barndommens skov blot frem, fordi jeg egentlig hellere i en folkemindesamling ville bevæge mig i min nordsjællandske barndom end i livsafsnit, der forløb langt fra Nordsjælland.

Hvad jeg skulle i Hamborg, i fjendeland? Nå, jeg var præst der. Netop i dag kom Arne og besøgte os her i Nødebo præstegård. Han havde blomster med til min kone. »Jeg har jubilæum,« sagde han, »i dag er det 25 år siden, tyskerne dømte mig til døden.«

Zum Tode verurteilt! Det har lydt over mange, og det er ikke dem

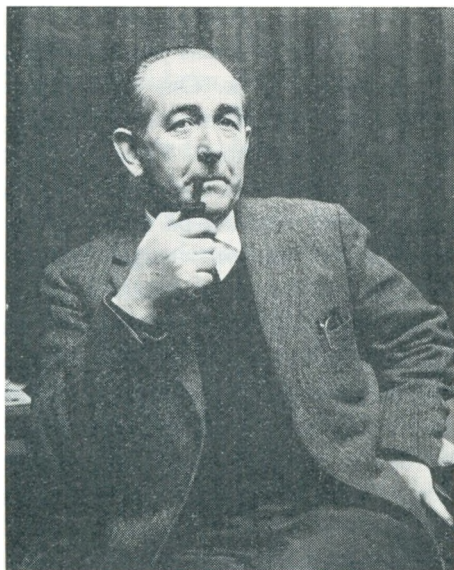
alle, der kan fortælle om det 25 år efter. Arne kunne, og han var altså en af dem, jeg forsøgte at være præst for dengang.

Begyndelsen var den, at jeg midt under krigen blev sømandspræst i Hamburg. Det var nu et embede, som ingen misundte mig. Vi havde rigeligt med tyskere her i landet. Ingen kunne ønske at rejse hen, hvor de var så talrige, at man ville være nødsaget til at tale med dem, omgås dem. Men jeg var nybagt kandidat og følte, nå ja, det kan være lige meget, hvad jeg følte, men den stråttækte præstegårds-idyl skulle i hvert fald vente. Jeg ville være sømandspræst. Hamburg var ledigt. Ingen søgte. Jeg søgte. Jeg fik det. Det var det. Heldigvis kunne min kone ikke få visum. Jeg siger heldigvis, fordi det nu ikke var noget ønskværdigt at føre sin kone til Hamburg i 1943. Der har sikkert også foresvævet mig noget romantisk om, at jeg delte kår med søfolkene ved at rejse ud alene.

Ak, der var næsten ingen søfolk, da jeg kom derned. Til gengæld fortalte menighedskartoteket mig om en stor dansk koloni, men da jeg ville opsøge den og hver dag drog ud med en stak adresser i lommen, opdagede jeg, at de fleste adressekort viste vej til ruindynger. Hvert døgn øgedes iøvrigt mængden af dem.

Kirken i Bernhard Nocht Strasse 1 var en femetages bygning. I stueetagen havde der oprindeligt været Bierstube, nu var der kirkesal. På 1. sal var præsteboligen, resten af etagerne var udlejede. Præsteboligen var på 7 værelser med kammer. Det viste sig, at kammeret var hjælpepræstebolig. Jeg var hjælpepræst. Jeg vil da aldrig kunne glemme den aften, jeg ankom og gik hen ad den lange gang for at tage min første embedsbolig i besiddelse. I den ene hånd havde jeg kufferten med min flunkende nye præstekjole. Kun det ene ærme var betalt, resten skulle min kone betale af på hjemme. I den anden hånd var kufferten, med hvad jeg ellers ejede af jordegods.

Kammeret var møbleret med hvidmalede havemøbler og en jernseng med messingkugler, De ved. Skrivebordet i hjørnet var meget lavt. Det viste sig reverenter talt at være et komfur med et bordtæppe over. Naturligvis var der ikke varme på værelset. Således begyndte jeg som en af de fåle levebrødspræster, den velhavende *Søren Kierkegaard* kendte så godt. Det er pudsigt, men når jeg fortæller, at jeg hver aften gik sulten i seng, og at lønnen var så ussel, at jeg end ikke kunne købe de cigaretter, jeg fik rationeringspunkter til, så ved jeg også, at det alt sammen er noget, jeg ikke dengang ofrede en tanke.

Sophus Boas.

Det er først nu, da jeg fra præstegården i velfærdsstaten skuer tilbage, jeg ser alt det.

I december 1943 må englænderne have ment, at tiden var inde for mig til at skifte bolig. Det var den 13. kl. 13, de kastede en bombe, der skar sig gennem alle husets etager, til den nåede mit komfur-skrivebord. Ved mødet med det eksploderede den.

Min præstekjole og jeg var ikke hjemme, da det skete, så vi kan næste år holde et lille jubilæum ligesom Arne. Men altså fra den dag havde jeg kun én kuffert, den med præstekjolen. Jeg ved nok, at den lykkeligste mand i eventyret var ham, der ingen skjorte havde, så jeg får kun andenpladsen, for jeg havde dog det, jeg gik og stod i. Men jeg havde chance for med tiden at blive den lykkeligste, for der var ikke udsigt til at købe en trevl, så længe krigen varede. De må tro mig, når jeg siger, at det ikke er hulkende, men ganske køligt tilbage-skuende jeg ser, at da jeg sulten og snavset og fattig drog ud i ruin-byen for at søge husly med denne fine præstekjole, som jeg ikke havde betalt, i hånden, da følte jeg mig fri og glad og – under ud-dannelse til præst.

Jeg er kommet på vildspor. »Præstelivet« skulle nok handle om, hvad jeg foretog mig og ikke, hvordan jeg havde det. Undskyld, det var trods alt ved at ende i hulk. Om et øjeblik kommer jeg til arbejdet. Først må jeg dog lige berette, at jeg fik husly hos Lisette.

Hun var en gammel forslidt kone. Tyskfødt, men enke efter en dansk skrædder. Hun kunne ikke et ord dansk, men var dog det mest dansksindede, jeg har kendt – og det på et tidspunkt, da man endnu regnede med tysk sejr. *Wir Dänen!* – sagde hun stolt. Skrædderen havde efterladt hende dansk statsborgerskab og et utal af hvide skjorter med stift kravebryst. Dem forærede hun løs af til mig sådan ved festlige lejligheder. Endnu vigtigere var det dog, at hun så at sige blev min mellemmand først til husfællerne i ejendommen, hvor vi boede, og siden dermed i det hele taget til den tyske befolkning. Jeg kan takke hende for, at jeg kom ud af krigen uden tyskerhad og uden at have mit sind belastet med den tåbelighed, som al tanke om kollektiv skyld og dom er.

Jeg delte nu trappegang med lutter tyske soldaterkoner og deres børn. Efterhånden deltog jeg i bekymringer for Heinz i Rusland og Hermann i Nordafrika. Hver nat mødtes vi i kælderen, når bomberne fløjtede ned over byen, og nogle af os mødtes hver dag hos den, der havde den bedste radio, for at lytte til BBC London. Kun en af disse soldaterkoner var nazist. Hun meldte mig til Gestapo og bevirkede derved husundersøgelse og en række indkaldelser til forhør.

Ved min foresattes hjemrejse i 1944 blev jeg enepræst og dermed medlem af staben på generalkonsulatet. Det betød eventyrligt gode rationer og fri import af levnedsmidler fra Danmark.

Hver søndag samledes nu en lille menighed til gudstjeneste i kirke-ruinen. Det er måske overflødigt at sige, at vi altid måtte regne med nu at være til vort livs sidste gudstjeneste, altså rent praktisk med at være døde inden næste søndag, og at det gav gudstjenesterne et skærtorsdagspræg, der for livet har bestemt min forholden mig til gudstjenester. Sømandskirkens assistent og kordegn var *kapt. Johansen*. Når han på bredt jysk, som ingen fare kunne skrække, havde bedt indgangsbøn, satte han sig ned ved døren. Fra den plads kunne han ubemærket liste ud ved foralarm (altså det sirenesignal, der fortalte, at man måtte regne med mulighed for luftangreb til forskel fra luftalarm eller fuld alarm, der betød, at et angreb var umiddelbart forestående.) Kom han så lidt senere ind og gjorde tegn til mig,

vidste jeg, at han i radioen havde hørt om formationer af bombefly på vej op langs Elben med os i Hamburg som mål. Så afbrød jeg gudstjenesten. Vi gik i kælderen. Efter angrebet samledes vi igen i kirken, og var vi f. eks. blevet afbrudt midt i en salme, så spillede orglet nu igen, og vi begyndte forfra på det vers, vi var blevet afbrudte i.

En fast kirkegænger var *Amanda Gerlach*. Kendere af dansk litteratur vil vide, at hun var identisk med *Holger Drachmanns* muse Edith. Jeg skrev hjem til min kone, at jeg var blevet forelsket, men at jeg straks kunne berolige med, at pigen var 80 og allerede opdaget af Drachmann for 60 år siden. Sammen med ham havde hun gennemlevet koleratiden i Hamburg i 1880'erne, nu var det de lige så farlige luftangreb. Hvor kan et menneskeliv dog være langt.

En anden gammel veninde – og hvad skulle en præst stille op uden gamle veninder – var *fru Havemann*, engelskfødt i USA, senere danskgift i Tyskland. Hendes far havde været ingeniør på den transamerikanske jernbane. Hun huskede palisaderne om lejrene, hvor de boede, og indianernes angreb med pil og spyd. Hun var med sine 92 år en hel folkemindesamling. Når hun fortalte mig om det i en kælder under luftangreb, talte vi engelsk, men man skal vel have oplevet den tid for at begribe, at det i sig selv var spændende. Den gode Havemann havde måttet antage tysk statsborgerskab for at kunne være skibsreder i Hamburg, *but I am only a paper-german*, forsikrede den gamle mig, når jeg på mit ugentlige besøg sad og røg hendes ugeration på 10 cigaretter.

Jeg kunne blive her længe, men jeg må vel standse med mine erindringer om den første menighed, der står for mig som stammerne i min barndoms bøgeskov, måske fordi det var min første, måske fordi vi delte så særprægede kår. Hvad mener De om den lille, gamle *fru Kammerdiener*, der arbejdede på en tobaksfabrik og hver uge havde organiseret (her krigsord for »stjålet«) 10 cerutter til præsten. – Og *Niels Svendsen!* Ham vil jeg nu gemme lidt.

Det bliver på tide at fortælle lidt om det, der blev mit egentlige præstearbejde i det fremmede under krigen: I slutningen af 1943 fik jeg i konsulatet at vide, at 12 danske modstandsfolk havde fået dom ved tysk domstol i Danmark og var blevet sendt til tugthuset i Rendsburg. Der var rygter om tyfus i tugthuset, man vidste allerede at fortælle, at flere af de danske var døde af sygdommen. Det tra-

giske var, at man jo som borger i et besat land naturligvis ikke kunne besøge politiske fanger hos fjenden. Det skulle vise sig, at alene tanken var så forrykt, at man ved alligevel at gøre det kom så at sige ind gennem et hul i loven. Ingen havde tænkt på at lave paragraffer om det umulige. Det kræver nu et vist kendskab til det tredje rige at forstå, at jeg kunne gøre det, jeg gjorde. Man må vide, at hele det oprindelige justitsvæsen fra gadebetjenten over dommere og fængsler til justitsministeriet bestod uændret efter Hitlers magtovertagelse i 1933. Men ved siden af det kom nu det hemmelige statspoliti med alle de uhyggelige magtbeføjelser, vi alle husker alt om. Altså to sæt politi-, doms- og fængselsmyndighed i landet. Forbindelsen mellem de to retsvæsen var nu i hver landsdel en højtstående gestapomand med titel af *Oberregierungsrat*. Altså også Slesvig-Holsten havde en sådan mand. Han boede i Kiel. Konsulatet kunne nu fortælle mig, dels at jeg skulle søge besøgstilladelse til rendsburg-tugthuset i Kiel, dels at jeg naturligvis ville få afslag.

Nu kunne selv en præst regne ud, at der måtte være, lad mig bruge et fint ord og sige animositet hos det gamle retsvæsen mod det nye og overordnede. Thi sprang jeg Kiel over, rejste til Rendsburg, gik til tugthuset (der stod dengang bygmesterens navn over porten: *Chr. IV* – han skulle blot have anet, nå!) og spurgte efter inspektøren. Da mange døre var blevet låst op foran mig og i bag mig, stod jeg for den store mand og tiltalte ham sålunde: »Hr overinspektør!« – De kan le eller tænke på den bibelske opfordring til at være snilde som slanger, men det virkede. Det virkede krigen ud. Jeg forfremmede enhver uniformeret, jeg mødte, een grad – og det åbnede mig mangan en gitterport. Altså: Herr Oberinspektor, jeg er den og den og ønsker det og det. Jeg ved, at jeg egentlig skulle henvende mig til Oberregierungsrat NN i Kiel, men jeg finder, at det ville være at gå bag Deres ryg. De er dog chef her og må bestemme, hvem De vil lukke ind. Den faldt han pladask for. I det øjeblik gjorde jeg mig virkelig fortjent til det mg+, jeg fik i »Faust« til studentereksamen.

Der var ingen tyfus. Alle tolv var raske. Da jeg var tilbage i Hamburg, kunne jeg skrive tolv beroligende breve til fangekoner i Danmark.

Ja, sådan begyndte det, der blev mit arbejde resten af krigen. Inden der var gået mange måneder af 1944, havde jeg en menighed på ca. 500 fordelt i ca. 25 tugthuse over hele Tyskland. Det rent

tekniske med rejsetilladelser og den slags – ingen måtte uden særlig polititilladelse rejse udover nærtrafikken – vil jeg springe over her. Det ordnede sig. Chefen for det storartede personale på generalkonsulatet i Hamburg var desværre, hvad man mildt kan kalde »tyskvenlig« og en farlig mand for mig. Til gengæld havde jeg al tænkelig støtte af den danske legation i Berlin. Blandt mange prægtige må jeg have lov at nævne legationsråden, *Steensen-Leth*, et af de få mandfolk, jeg har truffet på min vej. Om hans hjælpsomhed og andre fremragende egenskaber mangler jeg adjektiver nok. Penge til de idelige rejser, der nu blev min tilværelse, kom også. Bl. a. husker jeg, at jeg under et besøg i Danmark blev ringet op fra hotel Astoria. En gæst ville se mig derinde. Det viste sig at være en bryggeriejer fra Aarhus. Vi kender ikke hinanden, sagde han, men jeg kender Deres arbejde og vil gerne give en skærv til det. Så flyede han mig 5000 kr. – en formue dengang. Til mine besøg i fangeanstalterne skulle jeg bruge en mængde varer, som hverken kunne købes i Tyskland eller Danmark. Alt det skaffede den prægtige direktør for Dansk Røde Kors *Helmer Rosting*. Det kom mig ihænde ad sælsomme kanaler.

Op nu til arbejdet. Det største antal landsmænd i eet tugthus havde jeg i »Dreibergen« i byen Bützow, der ligger i *Fritz Reuters* Mecklenburg. *Ach du lieber*, der var ikke meget »Landmandsliv«-idyl ved mine besøg der. 200 fanger betød, at et besøg varede tre dage fra morgen til aften. 4 og 4 kom fangerne ind i den ubenyttede celle, jeg lånte til besøget. Der var tremmer for vinduerne og store fotografier af det tredie riges dignitarer på væggene. Hurtigt fandt jeg frem til et bestemt skema for besøget: Først uddeltes tørre brødhumper, så meget jeg nu havde kunnet skaffe. Mens de blev spist, gav jeg en kort oversigt over krigsforløbet og uddelte de frontkort, man kunne klippe ud af dagens avis. Så kom breve hjemmefra. Hvis jeg nu ikke husker forkert, måtte fangerne skrive hjem efter 6 måneder i fangenskab og modtage breve straks. For at skrive til dem måtte man nu naturligvis kende deres adresse og den kunne man ikke få opgivet hos tyskerne. Det var altså væsentligt, at jeg hurtigst muligt efter ankomsten kunne give pårørende i Danmark en fanges adresse og væsentligt, at jeg de første 6 måneder smuglede breve fra ham ud og videre hjem. De breve, jeg havde med ind i tugthusene, indeholdt ofte fotos af koner og kærester. Det måtte en fange ikke

få, men jeg havde da lov at korrespondere med kvinder i Danmark, som sendte mig deres foto. Formentlig har brevcensuren tænkt, at jeg havde ægteskabsannonce løbende i danske blade. Ja, så fik hver mand vitaminpiller, levertranspiller, skrivepapir o. s. v., o. s. v. – sidst, men ikke mindst vigtigt fik han cigaretter og skrå. Ind imellem talte vi om mange ting, og hvert besøg sluttede – på opfordring – med en andagt. Så kom de næste 4 ind.

Når jeg mellemlandede i Hamburg for at holde gudstjeneste, skrive et utal af breve og forberede næste rejse, fik jeg hjælp til det sidstnævnte af husets tyske soldaterkoner. De gav mig af deres sparsomme brødmærker og påtog sig at udpakke mængder af Nakskov smalskrå af det originale papir og rulle det ind i tysk avispapir, så oprindelsen ikke kunne spores, hvis man fandt en fange i besiddelse af skrå.

Her må jeg lige afbryde for at undskylde, at jeg ustandselig taler om mig selv, men jeg ved ikke, hvordan man skal fortælle erindringer uden brug af 1. person singularis. Undskylde også, at jeg tærsker langhalm på den evindelige krig. Min undskyldning er, at jeg gør det på opfordring, og at, hvad De end har hørt om krigen, dette kan De ikke have hørt før. Jeg var virkelig ene om mit lille selvopfundne virke.

Nuvel, lyder det skruet og hyklerisk at tale om englevagt for en lovovertræder? Jeg gjorde mig skyldig til straffe, der ikke kendes i dansk straffelov, ved midt under en krig at smugle mængder af ting ind til politiske fanger. Det ejendommelige er, at det jo nødvendigvis måtte foregå åbenlyst. Jeg gik ind i tugthus efter tugthus med store håndtasker, undertiden kufferter, uden at de mange bevæbnede vagtposter ved portene nogensinde fandt på at spørge efter, hvad det var. De sagde *Heil Hitler!* – jeg svarede venligt *:Mahlzeit!* (altså »Velbekomme!«, der vist kun i danske øren kan have klang af en vits). Kun een gang skjulte jeg noget. Det var en vinterdag, jeg gik ind i et fængsel iført 8 sweaters og senere ud derfra uden at have nogen af dem på.

Et problem måtte løses hvert sted. Reglementet påbød naturligvis tilstedeværelsen af en tugthusfunktionær ved alle besøg, og at al samtale blev ført på tysk. Der var ingen patentløsning på, hvordan man fra sted til sted fik denne mand ud eller fik ham bestukket til at være blind og døv, mens jeg var der. Det lykkedes næsten altid.

Et sted ganske enkelt ved hjælp af den fortræffelige drik, man laver i Aalborg. Et andet ved at tale med inspektøren om min tip-tip-oldefar, som var født der på egnen. Det var i Anhalt Coethen. Vi talte så længe, at han næsten mente, vi var i familie, og ikke ville søre mig ved at lade nogen overvåge mit besøg. Et tredje sted, det var i Siegburg ved Köln, kom jeg på bølgelængde med den katolske fængselspræst, så han ordnede alt for mig. Et fjerde, det var i en udekommando nær Darmstadt, bad inspektøren mig besøge ham først, han trængte mest, sagde han. Da vi var blevet alene, brast han i gråd og fortalte, at han havde haft tre sønner. De to var faldne i krigen, den tredje fanget i Rusland. Kun overfor en udlænding turde han beklage sig. Det officielle standpunkt var jo, at en sådan fader måtte være stolt. Han har sikkert også måttet indrykke de sædvanlige dødsannoncer om sønner, der var faldne i troen på landets »Führer« og på Grossdeutschland. Jeg forstod nu, at han gjorde alt det for de fanger, der var i hans varetægt, som han ønskede, at nogen ville gøre for hans fangne søn. Jeg behøvede ikke smugle noget ind der, det gjorde han. Han sagde bl. a., at han forstod, at det måtte være den bedste del af dansk ungdom, der nu var politiske fanger i hans land. Jeg genså ham aldrig. Da jeg i maj 1945 kom til hans amerikansk erobrede by, var han afskediget som alle andre embedsmænd og i fængsel, men ved at sige god for ham hos amerikanerne kunne jeg få ham fri og genindsat i embedet, fortalte hans venner mig. Det gjorde jeg så, det var vidunderligt.

Sådan kom der på mange sære måder balance i tingene. Her er et eksempel: I påsken 1945 fik den norske sømandskirke i Hamburg en fuldtræffer og forsvandt. Da krigen en måned senere var forbi, skulle nordmændene løse problemet med at finde husly i en ruinby. Det lykkedes. En stor lejlighed, der havde været brugt til gestapokontorer, blev brat ledig og kunne beslaglægges. Første gang jeg stod på den interimistiske prædikestol der som vikar for den norske præst, gjorde jeg mig pludselig klart, at præcis hvor prædikestolen nu var, havde det bord stået, som jeg havde haft plads ved, når jeg var i gestapoforhør. Jeg havde svært ved at samle mine tanker om prædikenen, men glæde og taknemmelighed må der vel være kommet i den.

Jeg vil fortælle om et par steder, hvor det ikke lykkedes at blive alene med fangerne. Det ene var et lille fængsel, hvori der var 4

danskere. Inspektøren havde ikke noget imod, at jeg talte med fangerne, men det skulle foregå på hans kontor og i hans nærværelse. De fire modstandsfolk blev anbragt på den ene langside af et bord, jeg overfor dem og inspektøren for bordenden. Der var altså absolut ingen muligheder for noget illegalt. Den eneste mulighed for at få noget ud af besøget lå nu i det sproglige. Jeg kastede mig da ud i en lang diskussion med inspektøren. Emnet var sprog. Jeg påstod, at der var nært slægtskab mellem tysk og dansk, og at vi i Hamburg i det såkaldte plattysk havde et interessant mødested for de to sprog. Sluttelig, da han havde erklæret, at han naturligvis også talte plattysk, hævdede jeg, at i Hamburg kunne enhver på grund af dette plattysk faktisk forstå dansk, d. v. s., sagde jeg: enhver intelligent tysker. Den var kun et øjeblik om at trænge ind, så sagde han: Hør, nu må De hellere begynde at tale med fangerne. Tal De blot dansk, *ich werde das schon verstehen!*

En lignende situation husker jeg fra et kvindetugthus. En ulykkelig moder havde skrevet til mig fra Danmark, at hendes unge datter var taget af tyskerne og dermed forsvundet, idet tyskerne nægtede at give oplysning om hendes skæbne. Om jeg nu ville prøve at finde hende i tysk fangenskab. I by efter by bankede jeg nu på i kvindefængsler det følgende halve år. Men nej, man havde ingen fange af det navn. Da skete det, at fire kvinder blev flyttet fra et tugthus, hvor jeg havde besøgt dem, til et andet i byen Cottbus øst for Berlin. Og da jeg dukkede op der på besøg, fandt jeg ikke fire men fem, den femte var den unge jyske studine. Vel, de fem blev også her anbragt overfor mig ved et bord, og inspektricen satte sig ved bordenden. Her gik det nu slet ikke med at diskutere plattysk eller andre spændende ting. Jeg skulle begynde samtalerne straks – og på tysk. Da jeg nåede til den tredie, viste det sig, at hun ikke kunne et ord tysk, og jeg følte, at det på en eller anden måde måtte kunne udnyttes. Inspektricen forlangte naturligvis, at jeg straks gik videre til den næste, men efter nogen snak stillede jeg det frimodige forslag, at jeg talte dansk med den tredie fange, og at den første, der talte så udmærket tysk, oversatte sætning for sætning. Situationen var ikke forudset og følgelig heller ikke forbudt i reglementet, så jeg fik den fantastiske tilladelse. Den første fange, det var iøvrigt den fra modstandsbevægelsen velkendte fru *Monica Wichfeld*, præsenterede nu et oversætterarbejde så vidunderligt, at inspektricen var tilfreds, og fan-

gerne fik samtidig på dansk en helt anden historie, som vist livede dem kendeligt op. – Da jeg havde sendt breve hjem efter det besøg, fik jeg fra moderen til den genfundne unge pige det mest gribende brev, jeg i mine dage har modtaget.

Mine erindringer om præsteliv i det fremmede er naturligvis fra disse krigsår næsten udtømmelige. I år, i 450-året for teseopslaget på kirkedøren i Wittenberg, husker jeg f. eks. mit besøg i Wittenberg under krigen. Jeg tog derhen, da en tugthusbesøgsrejse havde bragt mig i nærheden. Luthers grav i slotskirken var overbygget med en mandshøj klods af armeret beton. Ja, det var da en fornuftig foranstaltning at beskytte profetens grav mod luftangreb, men den uforfærdede ville sikkert selv have sagt: Her ligger jeg, jeg kan ikke andet. Gud hjælp mig. Amen!

Jeg vil nu ile med at fortælle om afslutningen på fangearbejdet. I begyndelsen af 1945 fik jeg meddelelse om, at man hjemmefra ville sende mig en bil med chauffør. Der var jo krigsmæssigt sket det, at Tyskland blev erobret bid for bid fra øst og vest, så det blev så mærkelig langagtigt. Det betød, at en mængde veje og banelinier nu endte udenfor landkortet. Jeg havde altså svært ved at komme fra sted til sted. Usikkert var det også at bruge jernbanerne, fordi jeg ustandselig oplevede beskydning fra luften, som ganske vist ikke ramte mig, så ville jeg jo ikke have kunnet fortælle om det nu, men ofte ramte de tog, jeg benyttede, så eftertrykkeligt, at de ikke kunne køre videre. En bil syntes den eneste løsning på det problem, og så fik jeg altså en tilbudt. Det var en lastbil med generator og et ordentligt læs generatorbrænde. Chaufføren hed Hansen. Jeg valgte den tykkeste af ansøgerne, fordi jeg ikke vidste, om jeg kunne skaffe mad nok i krigens sidste fase.

Det var en ganske fantastisk oplevelse at køre rundt i det dag for dag mindre Tyskland. Overalt var folk på flugt. Fra øst mod vest kom lange rækker af hestevogne, hvor hver række var en landsby, og hver vogn en gård. På hver vogn sad altså en familie, med hvad vognen kunne bære af indbo. Vejene var kantede med dødt kvæg, der ikke havde kunnet holde til den lange tur. Krigsfanger, koncentrationslejerfanger, alle slags fanger var også på vandring fra øst og vest, fra erobrede områder ind mod midten. Det betød for os, at vi ofte kunne hjælpe andre end dem, vi var på vej for at hjælpe. Her er en oplevelse blandt mange: Vi kørte en dag gennem en lille by

nær Leipzig – og opdagede, da vi næsten var ude af byen, at vi havde tabt det danske flag, der havde været anbragt på den ene forskærm. Da vi standsede for at gå tilbage og lede efter det, så vi en dansk politimand i fuld uniform komme løbende ned ad bygaden mod os med flaget i hånden. 25 danske politifolk var sat til at reparere bombeskader på den jernbane, der krydsede gaden, og de havde set den underlige, hvidmalede lastbil køre forbi, og da de skarpe politiøjne så også opdagede den danske K-plade, for en af dem efter os. Ganske vist kunne vi med generator ikke køre meget over 30 km i timen, men havde vi ikke tabt flaget, havde vi dog nok ikke fået forbindelse med disse gæve landsmænd. 25 røde-kors-pakker blev hentet af bilen til deres barak og navne og adresser skrevet op.

Den historie ender egentlig i Faaborg, hvor jeg en årrække senere skulle holde gudstjeneste på flagdagen, Valdemarsdagen. Jeg fortalte fra prædikestolen en række små oplevelser, jeg havde haft med flaget i hovedrollen, bl. a. denne fra den lille by Markranstädt. Efter gudstjenesten ventede et par mennesker på mig nede i kirken, og da jeg kom hen til dem, sagde manden: Kan De ikke kende mig? Det var mig med flaget i Markranstädt. Nu vil jeg påstå, at man altid får at høre om sig selv ved en rigtig gudstjeneste, men det er nok undtagelsen, at det sker så bogstaveligt.

Da vi traf disse politifolk, var vi undervejs til en lille sydtysk bjergby, der hedder Waldheim. Dertil havde vi nemlig sporet kvinderne fra Cottbus. Kort før vi kom, var Monica Wichfeld død. De andre var nu dels langt nede over tabet af den tapre medfange, dels var de ængstelige ved tanken om, at de måske også kunne få TB og ikke overleve resten af fangenskabets. Jeg ved selvfølgelig intet om sygdomsbehandling, men jeg vidste, at levertran er en god omend ildesmagende ting, og jeg vidste, at alle fanger havde tyrkeretro på, at blot de fik levertran, ville de være immune overfor TB. Så jeg begreb, at det var vigtigt at arrangere levertranuddeling til dem resten af tiden. Jeg forklarede nu inspektøren, at fangerne på alle måder var så glade for at være under hans beskyttelse, men at de savnede den danske nationaldrik levertran. Den gik han desværre ikke på. Nu må jeg sige, at på det tidspunkt vidste enhver, at krigen snart ville være forbi, og hvordan den ville ende. Det gav en vis frimodighed, som jeg nu her brugte til at foreslå fængselspræsten, at jeg deponerede en tromle levertran på hans kontor, og at han så hver

dag kaldte de fire danske ind til påhældning af en ordentlig slurk hver. Ingen kan fortænke manden i, at han blev forfærdet over denne opfordring til at sætte hele sin stilling på spil. Men jeg påstod, at det medmenneskeligt og kristeligt og på mange andre måder var hans pligt fremfor overholdelse af reglementet. Til sidst bad jeg den arme mand, der havde hilst mig med et rungende: *Heil Hitler Herr Amtsbruder!* – om at sove på det. Jeg ville komme igen næste dag. Fra tugthuset kørte vi nu direkte til hans privatadresse og forærede hans kone en mængde gode danske levnedsmidler »som en ringe tak for den kærlige omhu, Deres mand viser mine ulykkelige landsmænd«. – Næste morgen havde han sovet på det og indset, at det var hans medmenneskelige og kristne pligt at gå ind på mit forslag. *Tulle Fiil*, som var en af fangerne, har siden fortalt mig, at han holdt ord.

Midt i april mistede vi vor gode bil et sted mellem Berlin og Hamburg. Vi havde den nat praktisk talt front på alle sider foruden beskydning fra luften, og tilsidst stødte vi sammen med en tysk panservogn. Ad sælsomme veje nåede vi tilbage til Hamburg. Kort efter endte krigen. Hamburg blev omringet af englænderne og besluttede sig til kapitulation. Krigens mærkeligste oplevelse havde jeg dog endnu tilbage. Der skete det, at efter at alle forberedelser var truffet til forsvar, meldte byens kommandant *Kaufmann* i radioen en dag, at man havde kapitulert, at vi alle nu havde et par timer til at skaffe os levnedsmidler i, at vi derefter alle havde husarrest, at de engelske tropper ville rykke ind næste dag kl. 13, og sluttelig, at næste ordre ville komme fra den engelske bykommandant. Næste dag kl. 13 sad så Lisette og jeg ved vinduet – som vel alle andre, der endnu havde et vindue at sidde ved – og spejdede efter englænderne. Kl. 16 erklærede jeg, at min tålmodighed var udtømt, nu ville jeg ud og finde dem. Ja, det blev det mærkeligste. Kan De forestille Dem en millionby en solfyldt eftermiddag i maj – uden en sjæl på gaden. En dødsstille og tilsyneladende også helt uddød by. Da jeg havde gået et par kilometer, kom en cyklist. Det var en tysk betjent med hvidt armbind, der skulle kontrollere, at udgangsforbudet blev overholdt. Nu så han sit første offer, sprang af cyklen og overfusede mig med alle de slemme ord, man har i tysk. Hvor var det mærkeligt at stå og se på ham og vide, at han var helt uden magt over mig. Efter alle de onde år kunne han nu bare gø, men havde ikke noget at bide

med. Nå, manden gjorde vel blot nidkært sin pligt overfor byens nye herrer, som han hidtil havde gjort det overfor de gamle. Da han standsede for at trække vejret, sagde jeg venligt et eller andet til ham – på engelsk. Virkningen var utrolig. Han sprang på cyklen og susede bort.

Så nåede jeg omsider til de første engelske tropper. Her blev jeg standset af en militærpolitimand, en »redcap«, som ville vide, hvem jeg var og hvorfor. Jeg fortalte ham, at jeg var ude for at byde englænderne velkommen og for at se til min menighed, der havde husarrest. Han syntes at mene, at det var et godt mål for en spadseretur, men sagde, at den gik ikke uden et militærpas. Så spurgte jeg, hvad det var, og hvor jeg kunne få et, og han forklarede, at det var tilladelse til at færdes ude under udgangsforbud, et såkaldt *cerfew-pass*, og at jeg kunne få det på »the Rathaus«. Han kørte mig selv til rådhuset, hvor jeg fandt frem til en venlig major, som spurgte, hvad han kunne gøre for mig. Det sjove var nu, at han bad mig selv skrive passet på den skrivemaskine, der stod på hans bord. Så underskrev han det. Jeg har det endnu, min egen tilladelse til at færdes ude. Dermed endte krigen for mig.

Efter krigen blev jeg endnu nogle år i Hamburg. Jeg fik fordeling af danske rødekorspakker til den danske koloni, og jeg må sige, at det var noget, der satte gang i kirkegangsprocenten. Paris er stadigvæk en messe værd. En utrolig mængde tyskere kom også for at få pakker. De fortalte, at de følte sig inderligt forbundne med Danmark i deres hjerter. Vi havde såmænd kunnet få hele Hamburg stemt hjem til Danmark i de dage ved hjælp af madpakker. Jeg kom til at se hele den store opblomstring i danskheden længere nordpå. Men jeg så den fra syd, så at sige bagfra. Det var et ejendommeligt og lidet opbyggeligt syn. Men det var mine oplevelser og ikke mine meninger, jeg skulle fortælle om. Så jeg vil slutte med den førnævnte *Niels Svendsen*. Et ægte medlem af den danske koloni og menighed.

Han var født på Fanø. Som ung matros var han kommet til Hamburg og havde der truffet Henriette, en lille mørktøjet tysk skønhed. Det blev til forlovelse og afsked, for nu ville Niels sejle ud og først komme igen, når der var nok i køjesækken til at sætte bo for. Der gik 10 år, så gik Niels i land igen med en tung køjesæk for at opsøge sin Henriette. Han fandt hende også, fandt hende som gift kone med en flok børn. Hvorfor skrev du aldrig, Niels? spurgte hun. Hvad

skulle jeg skrive om? svarede Niels. Vi havde jo en aftale. Han sagde forskellige ting, foretog sig også forskellige ting med indboet i Henriettes lille hjem, og så sejlede han ud igen.

Der gik nu atter mindst 10 år med Niels på alle verdenshave. Så en dag havde han atter Hamburg om bagbord på Elben og gik ud for at hilse på Henriette. Da var hun blevet enke, Niels flyttede ind med det samme, og som hr. og fru Svendsen kendte man dem i kolonien de næste 20 år. Så kom krigen, og siden Henriette ikke kunne komme med på ferie i Danmark uden dansk pas, blev de to gamle mennesker gift i den danske kirke. Alt det har jeg fra Niels selv. Først her slutter jeg til med selvsyn. Det viste mig de to ved hver gudstjeneste. Den vikingstore matros og hans lille, spinkle kone. Han sang for, så det gjaldede, men sjældent den i koralbogen foreslåede melodi, som organisten brugte. Han var pragtfuld. En eneste søndag var han der ikke, men mandag morgen kom et åbent brevkort fra ham med besked om, at han forsømte p. g. af sygdom. Til bevis på, at han dog var med os andre til gudstjeneste i tankerne fulgte hermed: ja, så kom en oversættelse af dagens evangelium til det mest fantastiske sømandsengelsk. Måske forstår De, at selve det med et åbent brevkort på engelsk i de dages Tyskland var noget særligt.

Det skete nogle gange, når jeg besøgte ham, at han rullede gardinerne for og iførte sig to engelske krigsmedailler, som han havde fået for deltagelse på engelsk skib i boxeropstanden og boerkrigen. Så marcherede han op og ned ad gulvet og sang engelske sømandsange med Henriette og mig som undrende tilskuere.

Da nu krigen endte, kom den store dag for Niels. Den dag, der for ham var de fem års elendighed værld. Han anbragte de to medailler på sin gamle, slidte jakke og spadserede ned til havnen ved Landungsbrücken, De ved. Der skete det, han havde håbet. To engelske officerer kom imod ham. På lang afstand så de medaillerne og genkendte dem. En af dem for frem og greb fat i Niels' jakke og spurgte, hvor han havde fundet dem. I løbet af ingen tid var et opløb samlet, som spændt ventede på, hvad der ville ske med den underlige gamle mand med ordnerne. Da stak Niels hånden i inderlommen og fremdrog de to kongelige skrivelser, der viste hans adkomst til at bære dem. Og det må man sige til englændernes ros, at de levede op til de forventninger, Niels havde stillet til dem. Da de havde set

dokumenterne, trådte de som på tælling et skridt tilbage og gjorde stram honnør for den gamle matros.

Jeg vil slutte her. Mine erindringer om præsteliv i det fremmede omfatter andre og fjernere egne end Tyskland, men jeg har valgt Hamburg, fordi mine første erindringer er derfra. Og jeg har valgt at slutte med min gamle ven fra min første menighed, fordi jeg i tankerne så tit vender tilbage til ham og den, som han vendte tilbage til; sin Henriette.

Sophus Boas.

HVORDAN DANMARKS RIGES GRUNDLOV FIK KONGENS UNDERSKRIFT

I 1912 kom en nykonfirmeret dreng fra Nødebo, *Alfred Jensen*, i tjeneste hos skovridergårdsforpagteren. Der var det særlige ved denne dreng, der nu som gammel mand har fortalt mig følgende bid danmarkshistorie, at han havde en overordentlig interesse for sit hjemsteds historie og elskede at opsøge gamle mennesker for at få dem til at fortælle, hvad de havde oplevet eller hørt, da de var unge. En sådan spændende fortæller fandt han i et lille, nu forlængst nedrevet bondehus nær den gamle Nødebo skovridergård. Det var *Ane Rasmussen*, født *Pedersdatter*. Hun blev nu kaldt *Ane Hans Rasmussen* efter manden *Hans Rasmussen*, der havde været skovløber i Tumlingehuset ved Esrum sø. Den 28. maj 1829 blev hun født i Græsted, og da hun den 22. maj 1923 døde i Nødebo, blev hun begravet i Esbønderup. Hun var således kun 20 år, men allerede skovløberkone i Tumlingehuset det år, da Danmark fik sin grundlov. Om dette betydningsfulde år og sit kendskab til lovens kongelige underskriver fortalte hun nu Alfred Jensen, der siden nedskrev hendes beretning:

I tiden efter grundlovens vedtagelse, men inden *Frederik den Syvende* endnu havde kunnet bekvemme sig til at skrive den under, var han en dag med *grevinde Danner* kommet kørende langs Esrum sø til »Kongens Bøge«, hvor der lå en pavillon, en slags jagt- eller fiskerhytte med tilhørende læskur til heste. Kongen kom der tit for at fiske i søen, og på sådan en tur plejede man at spise medbragt mad i fiskerhytten. Han havde været der tit i denne tid, og skovløberfolkene havde hørt grevinden stadigvæk prøve at overtale ham til at skrive under på grundloven, men han havde svaret: Jeg kan tidsnok give pokker i min krone!

Nu denne dag skete der det, at kongen fandt læskuret for dårligt til hestene – det var kun lavet af granris – og gav rideknægten ordre

Grevinde Danner
(1815–1874)
Malet af E. Young.
(Frederiksborgmuseet).

til at køre vognen hen til *skovfoged Erhardt*, så hestene kunne komme i stald der. Det var vel en kvart mil borte. Da rideknægten Anders var kørt, gik kongen og grevinden rundt til de nærmeste skovløberhuse for at få en mand til at ro dem på fisketur, men alle var på arbejde i skoven. Da de nu nåede Tumlingehuset, var kongen blevet sulten. Man opdagede så, at Anders var kørt med madkurven, der stod i vognmagasinet. Så blev kongen ond og skældte ud, men grevinden gik ind i Tumlingehuset til Ane Hans Rasmussen. Klokken var henad 11. »Goddag lille mutter,« sagde grevinden, »har hun travlt?« Ane kendte grevinden med det samme. »Hjamdow, hvor døreses Naad' gore mig forskrækket,« sagde hun. Og så fortalte hun omstændeligt, at hun netop havde været ved at tage »in skvat« kartofler af ilden, da grevinden kom ind, og at hun nær havde tabt dem af forskrækkelse. »Ja, hør nu, lille mutter, majestæten vil en fisketur på søen, men ingen af herrerne er hjemme, og nu er han blevet

Frederik VII
(1808–1863)
Malet af E. Young.
(Frederiksborgmuseet).

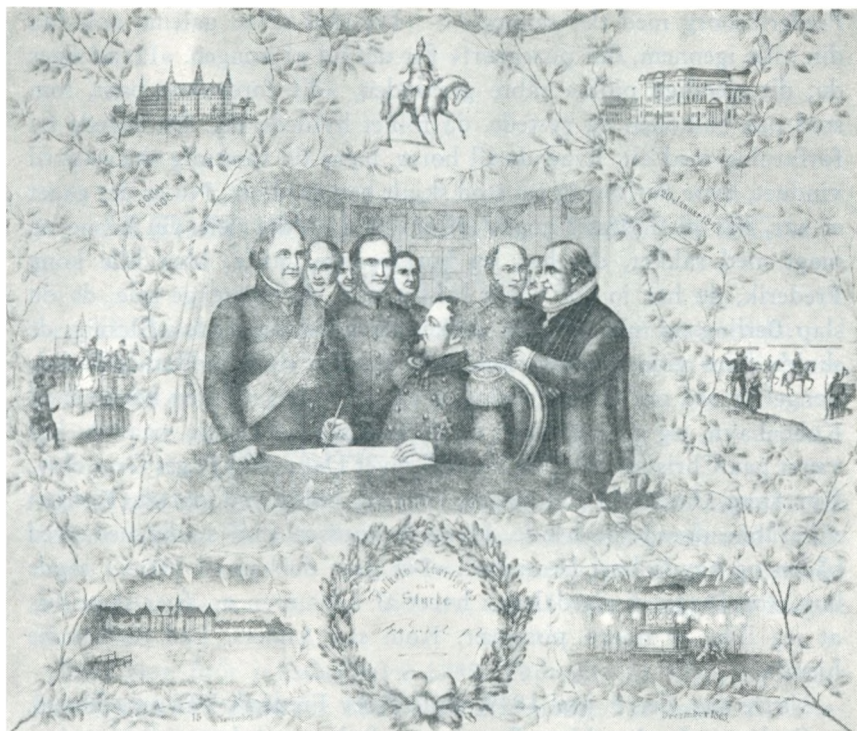
brødflov, og Anders er kørt med fetaljen. Kunne mutter ikke for betaling lade os få lidt af leve af?» Men Jøsses Hjanedov, ded var nu ikke så ligetil. Ane forklarer, at hun ikke har brød i huset, for hun skal netop til at bage. Hun har heller ingen æg, for ræven har netop taget de sidste høns. Og for at gøre elendigheden fuldkommen er sulekarret blevet utæt, så lagen er løbet ud og flæsket blevet harskt. Ane huskede siden hvert ord, der var blevet talt ved det fine besøg. »Ved hun hvad, lille mutter, kan vi da ikke få de nykogte kartofler, så kan hun jo koge flere, til manden kommer?» spurgte grevinden. Ane tænkte sig længe om. »Jah, se ded var jo noet anet, men hva vil Døreses Naad så dørpe dom i? Meldøppen æ da inte for kongen – ovsa, je glemte, a je har jo kærnet i gaar, saa je har nykærnet smør, ded ka vi jo smelte over ilden, saa ded ka brøves.« – »I er en perle, mutter,« sagde Naaden, og Ane slog kartoflerne af gryden og smeltede en stor klat smør i den. Så gik grevinden ud til kongen, der

ventede på en lun plet, han havde fundet et stykke fra huset, med kartofler, smør, en udtrukket skuffe at bruge som bord og et rent lagen til dug. Kongen havde snittet et par gafler af kviste, mens han ventede, og så smagte kartoflerne og smørret kongeligt i det grønne. »Nu skulle man bare have en dram til,« sagde kongen, og grevinden fløj ind til Ane. Desværre var nu lejlen lige så tom som alt andet der i huset, men så kom til alt held Hans Rasmussen hjem til middag og i følge med ham skovfoged Erhardt. »Gudskelov du kom, Erhardt,« sagde kongen, »jeg skulle kende dig dårligt, om du ikke har hørt lærken synge, hvor du har været i dag, og der ikke skulle være bare een dram tilbage.« Skovfogeden gik altid med lommelærke, og da det nu viste sig, at der var hele tre dramme tilbage, var situationen reddet. Kongen gik ind til Ane og stak hende 5 rigsdaler og lagde så beslag på manden til at ro på fisketuren. Skovfogeden fik beked med til Anders om at møde med vognen.

Kongens Bøge er et næs, der skyder sig ud i søen omtrent midtvejs mellem Fændrikhuset og Tumlingehuset. Der var en bro og ved den en båd, som kongen brugte, når han ville fiske. Hans Rasmussen var opsynsmand for den omtalte pavillon ved Kongens Bøge. Han skulle sørge for, at der altid var tørt brænde, så der kunne skaffes varme og koges the, hvis herskaberne fik regnvejr på fisketuren.

Så styrede nu Frederik den Syvende og grevinde Danner mod broen med Hans skovløber som bagtrop. Han havde årerne på nakken. Da man var kommet i båden, og Hans havde roet en ti minutter, gav kongen ordre til at lade ankeret gå.

Aborrerne bed godt, og kongen havde seks snører ude. Der gik et kvarters tid, og kongen havde allerede trukket fire fisk op og var i strålende humør. Da forlangte grevinden pludselig at komme i land. Hun skulle et ærinde op i krattet. Kongen blev gal i hovedet over at skulle afbryde fiskeriet nu, da det gik så godt. »Du kunde have ordnet det, før du gik i baaden, Louise, nu kan du ligesom vi andre pisse i søen.« – »Hvad siger Deres Majestæt?« spurgte hun rasende, »hvordan skulde det lade sig gøre, og tilmed naar der er en fremmed mand i baaden?« – »Nu bider fiskene saa godt, og saa ødelægger du det hele, bare fordi du glemte at pisse, da du var i land. Sæt røven ud over kanten af baaden, saadan gør vi andre.« – »Rasmussen!« sagde grevinden, »vil han øjeblikkelig vende baaden og ro ind!« Hans så på kongen, og han så på grevinden, og så sagde han: »Maje-

Frederik VII underskriver Grundloven.

Gammelt Tryk.

(Nordsjællandsk Folkemuseum).

stæten har befalet, at —« længere kom han ikke. »Majestæten har befalet, sludder og vrøvl!« Hun hamrede hånden i rælingen. »Majestæten har fra nu af intet at befale over mig, og jeg forlanger at komme i land øjeblikkelig, ellers springer jeg ud og prøver at svømme i land . . . at han ved det.« Hun rejste sig op og pegede indefter: »Har han maaske nogensinde forbudt sin kvinde at lade sit vand, naar hun trængte til det?« Det havde Hans Rasmussen ikke, han så til kongen, der sad tavs og surmulende på den første tofte, og så trak han hurtigt ankeret og roede mod land. Ved broen sprang kongen først op og vendte sig så med fremstrakt hånd for at hjælpe grevinden, men hun så forbi ham og kom fra båden uden hjælp: »For sent, lille kong Frederik, det er sket. Og der er Anders med vognen, saa vi kører til

Frederiksborg med det samme.« – »Du skal satan galeme nok faa din vilje igennem, din pissemær!« for det ud af kongen. »Hvad siger du, dit elendige pjok,« råbte grevinden, »dit fordrukne bæst, som stod paa balkonen og rystede, da folket hyldede dig. Du lovede fri forfatning med alt, hvad dertil hører, mens du samtidig skævede til vinduet, hvor *Berling* og jeg stod skjult bag gardinet. Nu er der gaaet et aar, har du indfriet noget løfte? Du vil ikke dele din krone og magt med rakket, det har jeg hørt mange gange. Men lille kong Frederik, du har jo selv slæbt rakket op i de kongelige sale, da du slap *Berling* og mig ind. Og rakket slaas for dig nede i Slesvig, de skulde bare vide, hvilken kujon du er. De stoler endnu paa dine kongelige ord om fri forfatning, men den dag i morgen kører vi til København, jeg gaar til mor, og du kan saa hente mig, naar du har været paa Christiansborg og underskrevet Danmarks Riges Grundlov. Kør frem, Anders!« Ekvipagen kom og holdt ved parret. Kongen ville åbne døren for hende. Hans Rasmussen stod stadig nede ved båden og havde hørt hvert ord. »Nu gaar du hen til Hans,« sagde hun, »og lægger ti rigsdalere i hvert af hans øren og siger samtidig, at jeg ikke er nogen pissemær. Kom saa Anders. Lad os komme hjem!«

Næste dag, den 5. juni 1849, underskrev Frederik VII grundloven. Og her ender Ane Hans Rasmussens fodnote til danmarkshistorien.

FREDERIK CHRISTIAN SIBBERN OG NORDSJÆLLAND

I en lille lund i umiddelbar nærhed af Birkerød præstegårdshave, i den såkaldte Præstehave, er opstillet en firkantet sten, en mindestøtte, hvorpå der er indhugget:

TIL MINDE OM F. C. SIBBERN.

Den står ret upåagtet; mange mennesker går hver dag gennem lunden uden at skænke den nogen opmærksomhed, uden at kende noget til den mand, den minder om. Forøvrigt er denne mindestøtte den eneste, der er rejst for Sibbern, en af vort lands betydeligste filosoffer.

Han blev født i København 1785. Faderen var læge, og begge forældrene stammede fra Holsten; hans moder var søster til komponisten *J. E. Hartmanns* hustru.

I sin første barndom hørte Sibbern oftere det tyske end det danske sprog; hans skolegang skete i den tyske kirkeskole, hvor han ganske naturligt blev påvirket af tysk kulturliv. En af husets venner skaffede ham til alt held en plads i Herlufsholm skole. Her tilbragte han fire lykkelige år, og egnens smukke natur gjorde et dybt indtryk på ham. 17 år gammel blev han student og kom til København for at studere ved universitetet. Under påvirkning af *Anders Sandøe Ørsted* gav han sig til at studere jura. Samtidig med sine juridiske studier dyrkede han med stor iver ikke blot filosofi, men også matematik og fysik samt poesi.

Han besvarede nogle filosofiske prisopgaver og det var så glimrende, at han ikke blot opnåede en årlig understøttelse fra universitetet, men også opnåede en plads på Valkendorffs kollegium. Her blev han ven med *N. F. S. Grundtvig*, og under den kendte krise, der ramte denne 1810, vågede han over ham, og det var Sibbern, der ledsagede ham hjem til faderen i Udby.

Det var 1810, Sibbern tog sin juridiske embedseksamen, og allerede året efter erhvervede han doktorgraden på en filosofisk afhandling.

Den unge begavede mand blev optaget i den Ørstedeske kreds og blev ven med de to brødre. A. S. Ørsted var blevet gift med digteren *Adam Oehblenschlägers* skønne og åndfulde søster Sophie, og deres hjem blev samlingssted for flere af tidens betydeligste mænd.

Sibbern gennemgik netop i disse ungdomsår en voldsom gæringsperiode. Den var for det første af religiøs art; han måtte kæmpe med mistillid til sig selv, kæmpe med vanskeligheder ved at finde en klar form for sine tanker; men der var også en anden årsag til gæringen i hans sind; han blev dybt forelsket i fru *Sophie Ørsted*. Det håbløse i denne kærlighed førte til en hård kamp, inden livsmod og bejstring kunne vinde overhånd over bitterhed og mismod.

Den ulykkelige forelskelse fik et skjult digterisk talent til at bryde frem. I »*Gabrielis Breve*« (første del 1826) skildrer han denne kamp; Gabrielis er ham selv; hans fader hed Gabriel, og Gabrielis er Gabriels søn. Hans breve leder tanken hen på *Goethes: Die Leiden des jungen Werthers*, men Gabrielis skyder sig ikke som den ulykkelige Werther, han vinder sit livsmod tilbage, ligesom bogens forfatter selv gjorde det. Sophie Ørsted døde ganske ung 1818, og bogen udkom først otte år efter hendes død. Det fortælles, at Sibbern skal have læst manuskriptet til romanen op for hende; hun sagde intet, nikkede blot.

Da der blev bevilget ham en rejseunderstøttelse, tog han mod tilbudet, dels for sine studiers skyld, men vel også for at komme bort for at få ro i sit sind. På rejsen blev »*Gabrielis breve*« til, og han skrev sig ud af sin fortvivlelse.

Han havde lejlighed til at møde mange af Tysklands store filosoffer; han besøgte *Steffens* i Halle og traf *Schleiermacher* i Berlin. Han ønskede også at træffe Goethe og gik 20 mil til Carlsbad, hvor han flere gange havde lejlighed til at hilse på digterkongen.

Efter et par års forløb kom Sibbern atter til København, hvor han blev ekstraordinær professor i filosofi, 1829 blev han professor ordinarius og virkede som universitetslærer indtil 1870.

I sommeren 1814 kom Sibbern i forbindelse med *Carl Johan Heise*. De havde lejet sommerværelser ved siden af hinanden på Vesterbro, og der kom til at bestå et livsvarigt, trofast venskab mellem dem. Heise blev 1815 udnævnt til forstander for seminariet på Brahe-

F. C. Sibbern

(1785–1872)

Malet af Johs. Jensen.

(Jægerspris Slot).

trolleborg. Her besøgte Sibbern ham ofte, og i »Gabrielis breve« giver han smukke skildringer af den fynske natur. Muligvis var det under et besøg på Brahetrolleborg, han lærte sognepræsten i Lunde, *Peter Diderik Ibsen*, at kende; også med ham sluttede Sibbern venskab, og det fortsatte, da Ibsen blev sognepræst i Kgs. Lyngby.

Ved pinsetid 1819 giftede Sibbern sig med *Christiane Margaretha Ipsen*, datter af krigsråd, havneskriver *L. F. Ipsen*. Det blev et langt og lykkeligt ægteskab. Fru Sibbern delte sin mands interesser, og deres hjem åbnede sig gæstfrit for unge studerende, og de befandt sig godt her. Tirsdag aften var der åbent hus i hjemmet på hjørnet af Teglgårdsstræde ud mod volden. Fruen spillede og sang, og professorens elskværdighed, hans blidhed, barnlige munterhed og åndfulde konversation bevirkede, at man følte sig bedre hjemme her end hos professor *H. N. Clausen*; han var professoren, som med velvilje så unge mennesker hos sig for åndeligt at udvikle dem, men Sibbern var ligemanden, som glædede sig ved at tale med dem, der

ville komme; han lod dem glemme, at han var læreren blandt sine disciple.

I 1826 blev seminariet på Brahetrolleborg nedlagt, og Heise kom nu til København, hvor han var ivrigt beskæftiget med at oversætte Platons dialoger fra græsk til dansk. Han blev hædret for dette arbejde med en professortitel.

I Sibberns hjem lærte han *Caroline Dichmann* at kende, en datter af *Carl Frederik Dichmann*, der havde været lærer ved søkadet-akademiet. Han havde fået titel af professor; Heise lærte ham ikke at kende, da han allerede døde 1806, hans hustru overlevede ham i mange år; hun døde først i 1834.

Det lykkedes Heise at blive udnævnt til sognepræst i Birkerød, det var ikke et særlig indbringende kald dengang; han modtog det kun, fordi han fik et ekstra tillæg på 600 rd. årligt. Inden han overtog embedet, havde han holdt bryllup med *Caroline Dichmann*. De fik et hyggeligt hjem i den gamle præstegård, og både Sibbern og hans kone kom ofte til Birkerød.

Sibbern havde fra sin tidligste ungdom holdt af at gå lange fodture; han gjorde det, til han kom højt op i årene, hvor han blev plaget af gigt. Det fortælles, at han en sommeraften gik tur i gaderne i København. Han beundrede det dejlige måneskin. Da faldt det ham pludselig ind, at Frederiksborg slot måtte tage sig godt ud i måneskin. Han besluttede øjeblikkelig at gå til Frederiksborg, men han havde glemt at beregne, at da han kom dertil, stod solen allerede højt på himlen. Det fortælles også, at da Heise endnu var forlovet, skulle Sibbern have nogle gæster; han ønskede også, at Heise skulle være med, og han gik ud til Birkerød for at invitere ham.

I de første 10 år, han var gift, boede han hver sommer i Farum eller Lille Værlose. Han fik sig ofte en samtale med bønderne på egnen. Engang spurgte en bonde ham, hvad han egentlig var, og da Sibbern svarede, at han var professor i filosofi, ville bonden også have forklaret, hvad filosofi var. Sibbern gav ham en forklaring. Bonden så eftertænksom ud, rystede på hovedet og sagde: »Nå, så det er bare for at gå sådan og tænke, at De får alle de penge. Ja, de er sgu nemt tjente!«

Når Sibbern i de yngre dage var på lange fodture i Nordsjælland, skete det, at han søgte ind på en kro og forlangte to snapse. Pigen bragte ham naturligtvis den ene snaps først; men han erklærede, at

han havde forlangt to. Pigen mente, at han da kunne drikke den ene først; men Sibbern holdt stædigt fast på sin bestilling, to snaps, og hun blev ikke så lidt overrasket, da Sibbern hældte begge snaps ned i sine støvleskafter. Det skulle være godt for fødderne på fodture.

Mens Sibbern boede i Fiskebækhuset, spadserede han af og til til Slangerup for at besøge pastor *Hansen*. Han havde været digteren *Johan Ludvig Heibergs* lærer, og det var ham, der viede Heiberg og jomfru *Pätges* i sommeren 1831.

Nogle somre tilbragte Sibbern i Søllerød, og her blev han af et smukt parti tæt ved Søllerød by, hvor den såkaldte Præsteskovs bøgetræer hang ud over vejen, inspireret til en del af skildringen af præstegårdens have i slutningsbrevet i »Gabrielis breve« til og fra hjemmet.

Da der blev indrettet en omnibuskørsel mellem København og Lyngby, benyttede Sibbern denne forbindelse. Tit standsede han op i Lyngby for at besøge pastor Ibsen. Her traf han sammen med *Søren Kierkegaard*, der ofte besøgte Ibsen, som han satte stor pris på. Det var her i præstegården, han anden gang mødte *Regine Olsen*.

Søren Kierkegaard satte Sibbern umådelig højt. Det fortælles, at han en dag mødte en bekendt, der så meget tungsindig ud. Han standsede ham og udbrød uden nogen indledning: »Ved De, hvad De skulle? De skulle gå til Sibbern; han er god at tale med!«

Fra mange sider mødte man forøvrigt vidnesbyrd om, at Sibbern var en mand, man kunne søge trøst hos, når man trængte til åndelig støtte.

I et brev fra Ryslinge mindes *Vilh. Birkedal* sine ungdomsdage i 1831, da han befandt sig i en åndelig gæring. Han søgte råd hos Sibbern, den eneste af alle sine universitetslærere »hos hvem jeg havde annammet noget!« Sibbern tog kærligt imod ham, gav ham »Gabrielis's efterladte breve« at læse. Den bog hjalp ham i hans åndelige strid; den fængslede ham og gjorde godt, »så jeg kom ud over denne sjælelige dæmringstid.«

Sibbern satte også stor pris på pastor Ibsen. Han boede her i april 1845, da beboerne blev grebet af angst; der var opstået en voldsom ildebrand i nogle stråttækte huse, der lå overfor præstegården; tre måneder efter opstod der atter en ildebrand, og denne gang nedbrændte den gamle præstegård.

Det sted, hvor Sibbern følte sig bedst hjemme, var i Birkerød.

Han elskede den store Præstegaardshave; han skriver, at den var fire gange så stor som en almindelig præstehave. Den blev holdt i god stand, Heise holdt en mand, der udelukkende skulle tage sig af haven. Skildringen af præstegaardshaven i Gabrielis's breve – tirsdagen d. 8. juni, eftermiddag – er taget fra trappen ned til Heises have.

Når Sibbern boede i præstegården, glædede han sig over at kunne benytte Heises store bogsamling, der rummede mange meget sjældne bøger. Af og til hjalp han Heise i hans oversættelse af Platons breve. Han traf flere mennesker, som han kom til at sætte stor pris på. Han mødte her en gammel skolekammerat *Jens Bugge* i Bloustrød.

Ofte gik han til Eskemosegård, hvor han traf forpagteren *Hesselberg*, en forstandig mand, der senere fik sin egen gård og en tid var formand for sogneforstanderskabet i Birkerød. 1848 købte cand. jur. *Michael Gustav Smith* Eskemosegård. Hans hustru var fra Wien, *Emma Elisa Tichy*, Sibbern beundrede hende; hun var ung, smuk, indtagende og åndsdannet, skriver han. Sibbern kunne godt lide at komme i dette hjem.

Sibbern fulgte godt med i, hvad der skete i Heises sogn. Her havde mormonerne skaffet sig flere tilhængere, endog et medlem af sognets forstanderskab, en velhavende gårdmand i Høsterkøb, *Bent Nielsen*, en ellers dygtig og forstandig mand. Han solgte sin gård og fik kontant 20000 rdl. udbetalt, siges der – og drog med hele sin familie over til Amerika. Sibbern mente, at det lykkedes pastor Heise at få standset mormonprædikanterne.

Da Heise fejrede sit 25 års jubilæum som præst og samtidig sit sølvbryllup, fik Sibbern ham udnævnt til ridder af Dannebrog. Han var med som gæst, og det var ham, der på gæsternes vegne holdt talen for ægteparret. Det var den 13. februar 1857. Få dage efter, den 26. februar døde Heise efter et kort sygeleje.

Sibberns besøg i Nordsjælland var afsluttet, både Ibsen og Heise var borte; Sibbern overlevede dem i flere år; han døde 1872.

Som Oehlenschläger havde bragt fornyelse i den danske digtning, havde Sibbern gjort det inden for filosofien, bygget den op som en videnskab, der hvilede på praktiske erfaringer. Der går fra hans tænkning en lige linie over *Poul Martin Møller*, *Søren Kierkegaard* til *Harald Høffding*.

Han var en mand – skriver *Carsten Hauch* til Oehlenschläger –

som ingen falsk politik nogensinde kan bringe fra at kæmpe for, hvad han anser for ret, og han slutter: »Gud give, vi havde mange af hans lige, da ville det stå bedre til i landet, end det nu står!«

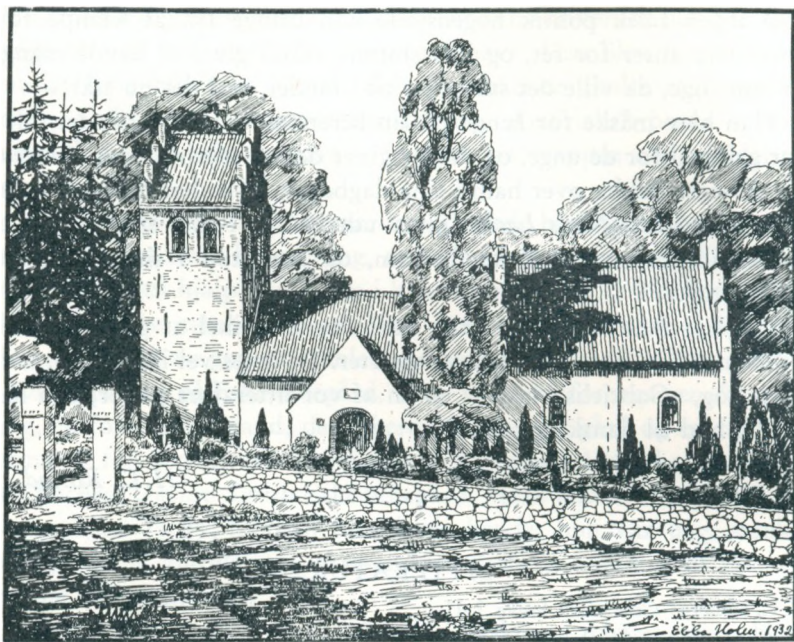
Han blev måske for længe på sin lærerstol ved universitetet, blev for gammel for de unge, og derfor giver den vurdering, som *Andreas Fr. Krieger* fælder over ham i sine dagbøger, eller den tidligere højesteretspræsident *Niels Lassen* giver udtryk for i sine erindringer, et falsk billede; man skal kende ham, da han stod i sin manddoms fulde kraft.

Det har ikke været formålet med denne artikel at gøre rede for Sibberns filosofi og hans mange skrifter. De læses vel ikke mere, men hans bog, »*Gabrielis's breve*«, er en af vor litteraturs perler; den har stadig bud til dansk ungdom.

H. C. Rosted.

LITTERATUR:

- F. C. Sibbern: *Gabrielis's breve I-II*.
Zeuthen: Et par år af mit liv. 1869.
O. Borchsenius: *Fra Fyrreerne*. 1878.
V. Birkeadal: *Personl. oplevelser I*. 1890.
C. L. N. Mynster: *Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid*. 1875.
F. L. Liebenberg og Otto Borchsenius: *Oehlenschlägers erindringer*. 1872.
C. F. Bricka; *Dansk biogr. Lex.* 1901.
C. J. Heise: *Udvalgte dialoger af Platon*. 8. del, udg. ved F. C. Sibbern. 1859.
Folketællingslister fra Lyngby – Kronborg Hd. 1850.
Arthur Abrahams: *Minder*. 1895.
Arthur Abrahams: *Minder fra mine forældres hus*. 1894.
Lyngby-Bogen. 1939.
C. L. N. Mynster: *Breve til og fra Sibbern*. 1866.
Marie Rørdam: *Tilbageblik på et langt liv*. 1911.
Andreas Fr. Kriegers Dagbøger IV. 1921.
C. L. N. Mynster: *Mindeblade om Oehlenschläger*.
Breve og aktstykker vedr. Søren Kierkegaard II. 1954.
Søren Kierkegaards Dagbøger III 1848–50, ved Peter P. Rohde. 1963.
Breve og aktstykker vedr. Søren Kierkegaard, ved Niels Thulstrup. I. 1953.
Niels Lassen: Erindringer I. 1918.

Tibirke Kirke.

Tibirke Kirke.

Pennetegning af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

EBBA HOLM TIL MINDE

I Aaret 1967 døde Malerinden og Grafikeren Frk. *Ebba Holm*. Hende er *Nordsjællandsk Folkemuseum* megen Tak skyldig, og derfor bør hun mindes her.

Da Folkemuseets Udstillingsbygning blev indviet den 6. Juli 1940, var der blandt de mangfoldige og mangeartede Ting, der mødte Beskuerens Øje, to særlige Samlinger, der begge var skænket af Kvinder. Den ene var en Række meget forskellige kulturhistoriske Ting, der stammede fra et gammelt, velbeslaaet nordsjællandsk Gaardmandshjem og var skænket af Sygeplejerske Frk. *Christine Larsen*, Esbønderup Skovhuse. Den anden Samling var 36 kunstneriske Arbejder, der var foræret til Museet af Malerinden og Grafikeren *Ebba Holm*, der sammen med sin yngre Søster *Ulla Holm* havde Sommerbolig i

Villaen »Holmebo«, der laa lige op til Tisvilde Hegn med Skov til den ene Side og Landliggerbebyggelse til den anden. Om Vinteren boede Søstrene i København.

Vi nævner de enkelte Dele af den omfattende og alsidige Gave. I Folkemuseets Hovedafdeling – Stuen – hænger paa Sydveggen over Montrene Nr. 7 og 8 følgende 12 Træsnit: Kæmpehøj, Tibirke Kirke, Vejby Kirke. Line ved Spinderokken (Tisvilde), To Koner, Christian Hansens Udhus i Tisvilde, Bondegaard i Tisvilde, Tærskværk, Stubbjerggaarden, Tisvilde, Tikøb Kirke, Jyllinge Mølle, Brønd i Jyllinge, Helene Grav. Af disse Træsnit er en Række gengivet i denne Artikel.

Paa Vestveggen hænger to Blyanttegninger af Ebba Holm: Chr. Hansens Gaard i Tisvilde og Gadekæret i Tisvilde.

Paa Nordveggen over Montrene 14 og 15 møder vi atter Ebba Holm-Samlingen i Form af 5 Akvareller: Skomagerens Hus ved Vejbyvejen i Tisvilde, Helene Kilde, Anes Hus ved Gadekæret over for Monumentalleen, Fogedgaarden og Line Frederiksens Hus.

Over Skab Nr. 5 hænger 3 af Ebba Holms Oliemalerier: Tækkerens Hus paa Bakken bag Kroen, Anes Hus ved Gadekæret og Gaardinteriør i Anes Hus.

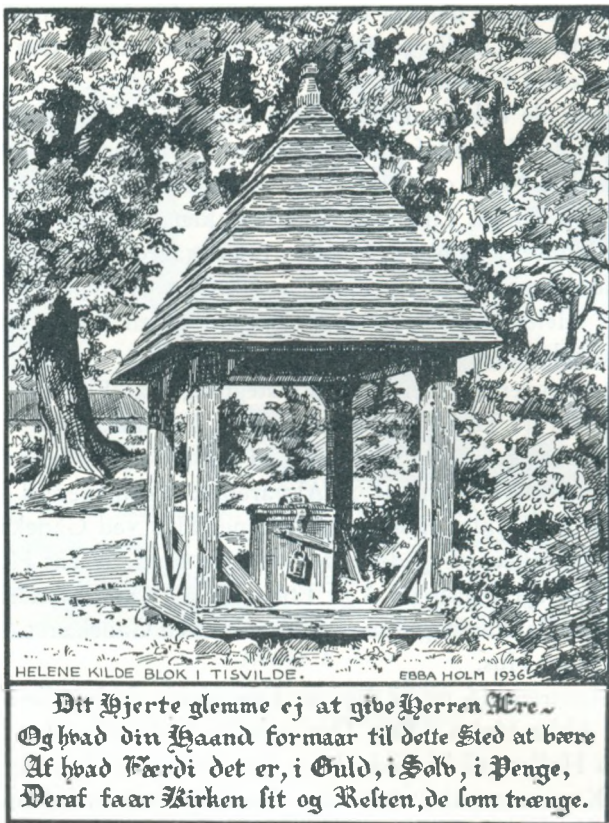
Over Montrene 16 og 17 hænger Den gamle Stubmølle i Holløse, udført af Ebba Holm i Pen. Den nævnte Stubmølle blev i sin Tid flyttet fra Holløse til Tisvilde, hvor den tjente som Sommerbolig for en norsk Kunstner, indtil den endte sine Dage ved en Ildebrand.

Over Montrene 18 og 19 findes 4 Reproduktioner efter Penne-tegninger af Ebba Holm: Tibirke Kirke, samme indvendig, Tisvilde og Helene Kildeblok.

Til Højre for den sidste Montre mod Nord findes mod Øst et Egetræs Chatol, og over det hænger 6 af Ebba Holms Oliemalerier: Nederst fra Venstre: Gammelt Hus i Holløse, Fogedgaardens gamle Længe, Chr. Hansens Hus med etageklippet Buksbomhæk. Øverst fra Venstre Gammelt Hus i Tisvilde, Chr. Hansens Udhus og Fogedgaardens Vognport.

Disse mange Billeder har ikke blot deres kunstneriske Værdi, men de har ogsaa deres store kulturhistoriske Betydning, idet flere af Motiverne, f. Eks. Fogedgaarden, ikke findes mere.

Alene en Gennemgang af disse mange Billeder vil gøre et Besøg paa Nordsjællandsk Folkemuseum til en værdifuld Oplevelse. Men

Helene Kildeblok, Tisvilde.
 Pennetegning af Ebba Holm.
 (Nordsjællandsk Folkemuseum).

hvem var saa denne Kunstnerinde, og hvorledes blev hun den, hun blev? Herom skal vi fortælle lidt i al Korthed.

Ebba Regitze Ellida *Olga Holm* er født den 29. Maj 1889 paa Frederiksberg som Datter af *Carl Gustav Adolf Holm*, (født 1865) og *Olga Marie Jensen*, (født 1867).

Faderen var Kontorist, men etablerede sig senere som Grosserer. Han var en dygtig Forretningsmand, der blev meget velhavende og anbragte en væsentlig Del af sin Formue i en Kunstsamling, der kan betegnes som usædvanlig stor og udsøgt.

I dette Hjem, omgivet af Bøger og Kunst, voksede *Ebba Holm* op.

*Agel Træsk
Vejby Kirke*

Vejby Kirke.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

Ebba Holm

Hun vilde være Kunstner, det var hun helt sikker paa. Hun var Elev paa Vilhelmine Bangs Tegneskole fra 1906-08, kom derefter paa Kunstakademiet, hvor hun blev undervist af Otto Bache, V. Irminger og Sigurd Wandel. I to Aar gik hun paa Joakim Skovgaards Dekorationsskole og lærte her at male al fresco. Fra Akademiet fik hun Afgang 1913.

Ebba Holm har malet Landskabsbilleder, Interiører og Portrætter.

Egebl. Tryk.

Ebba Holm. 1887

To Bondekoner.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

Som et Par af hendes Hovedværker nævnes »Portræt af min Søster« (1914) og »De tre Generationer« (1918), og herom hedder det, at »de er smukke og rolige Kompositioner, holdt i dæmpede graalige Farver.«

I særlig Grad optog italiensk Kunst hende. Gang paa Gang søgte hun til Syden for at indsuge Duften af italiensk Kunst, som den gav

*Eged Tryk
Line ved Spinderokken. Tisvilde. Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).*

Ebba Holm

sig Udtryk i Billeder, Bygninger og Bøger. Inden for Digtningen blev hun lidenskabeligt optaget af Dantes Guddommelige Komedie, og dette Studium skaffede hende en Oplevelse, der skabte Røre i Sindet. Herom berettes:

»En italiensk Diplomat dumpede ned i Tisvilde og traf der den

unge Dame, som kunde Divina Commedia ligesaa godt udenad som han, og da samme Dame endogsaa var i fuld Gang med at tegne og skære Illustrationer til hele Værket, forstaar man, at han var himmelfalden over, hvad han maatte opleve under vore Breddegrader.«

Resultatet af Ebba Holms Dante-Studier udeblev ikke. 1929 udkom »Den guddommelige Komædie« paa Dansk med over 100 Lino-leumssnit, som Ebba Holm havde arbejdet paa i en længere Aarrække. Dette og andre Arbejder gjorde hendes Navn kendt og værdsat baade her i Landet og i Italien.

Ebba Holm blev i det hele stærkt optaget af Bøgenes Udstyr. Hun begyndte saaledes at tegne *Exlibris*. Dette Navn lyder fremmedartet. *Exlibris* er et latinsk Udtryk for »hører til N. N.s Bog-samling«. Det er Betegnelsen for et tegnet og derefter mangfoldiggjort Ejermærke, der indklæbes paa Bogbindets Inderside. Ebba Holm tegnede mange *Exlibris*, og de vandt megen Anerkendelse af sagkyndige. –

Vi kan ikke her naa at omtale alle de Udstillinger, Ebba Holm med sine forskellige Arbejder deltog i, men et Par Ting maa nævnes. 1932 døde Moderen, Olga Holm, og 1940 afgik Faderen, Adolf Holm, ved Døden. Begge blev jordfæstet i et meget aneligt Gravsted paa Tibirke Kirkegaard. Som tidligere nævnt var Holm en lidenskabelig Kunstsamler. De mange Kunstværker var naturligvis til stor Glæde for hans Døtre, men de var ogsaa til Ulejlighed. »Vi kunde efterhaanden ikke holde ud at tørre Støvet af alle de Rammer,« sagde Ebba Holm engang til mig. I 1949 kom derfor Kunstsamlingen under Hammeren hos Winkel og Magnussen. Jeg er i Besiddelse af Kataloget over »Grosserer Adolf Holms efterladte Samling« samt en Del andre Malerier og Antikviteter. Man bliver unægtelig en Smule forbløffet, naar man blader dette Katalog igennem. Det rummer 97 Malerier af vore allerstørste Kunstnere og 100 Tegninger, deraf 20-tyve-Tegninger af Johan Thomas Lundbye, P. C. Skovgaards Tegning af Grundtvig og meget mere. Kataloget er udstyret med 29 Gengivelser af Adolf Holms Malerier og Tegninger. Jeg har aldrig faaet at vide, hvad denne Auktion indbragte de to Døtre, men det maa i hvert Fald blive et syvcifret Tal. –

Men Aarene gaar, og det slider paa os alle. 1966 døde Ulla Holm, der i lang Tid havde været svagelig. Efter denne Begivenhed fandt Ebba Holm ikke rigtig Hvile i det af Kunstværker og Antikviteter

saa rigt udstyrede Sommerhjem i Tisvilde. »Holmbo« blev solgt, og den 30. November 1967 gik Ebba Holm til sine Fædre. Urnen blev nedsat i Familiegravstedet på Tibirke Kirkegaard den 1. Marts d. A. Sognepræst *Evald Nørgaard*. Vejby, foretog Jordpaakastelsen.

Man kan vist godt sige, at Ebba Holm har levet et Liv i Arbejde, et Liv i Kunst, et Liv omgivet af Skønhed. *Nordsjællandsk Folkemuseum* har hun ydet rige Gaver. Vi vil mindes hende med Tak!

Anders Uhrskov.

KILDER

Merete Bodelsen i Dansk Biografisk Leksikon.

Anker Kyster: Ebba Holms Exlibris i Aarboeg for Bogvenner, syvende Aargang, 1923.

Otto Wang: Ebba Holms Exlibris, 1927.

Katalog over *Grosserer Adolf Holms efterladte samling* samt malerier og antikviteter tilhørende forskellige boer og rekvirenter.

»Kultur og Folkeminder« I, 1949.

*Egelet Træs
S. Helenes grav i Tisvilde.*

*Skt. Helene Grav: Tisvilde.
Træsnit af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).*

Ebba Holm

ET KUNSTNERLIV I HILLERØD

Da Niels Skovgaard boede paa Carlsberg

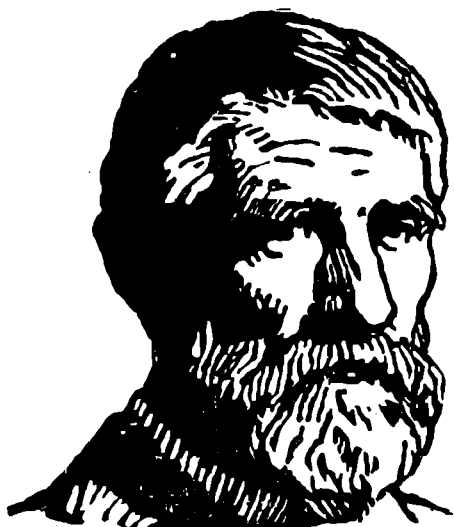
I »Danske Hjem ved Aarhundredskiftet«, redigeret af *Povl Bagger*, 1947, fandtes der en Skildring af Niels Skovgaards Hjem i den store Dobbeltvilla Carlsberg i Hillerød. Denne Skildring, der er affattet af Kunstnerens Datter, Frøken *Irene Skovgaard*, gengives her med Forfatterindens Tilladelse.

Min Far, Maleren og Billedhuggeren Niels Skovgaard (1858–1938) var Søn af Maleren P. C. Skovgaard. Han voksede op sammen med sin Broder Joakim og Søsteren Susette i Rosenvænget paa Østerbro, hvor Faderen havde bygget et Hus i en dejlig stor Have. Moderen var Datter af Professor Joakim Frederik Schouw, der var Formand i den grundlovgivende Rigsdag. Hun var selv meget kunstbegavet, og har efter sin Mands Tegning broderet en Mængde Puder og Tæpper o. l., som stadig findes i Familien. Begge Forældrene hørte til en Kreds af Venner, der sluttede sig til N. F. S. Grundtvig baade religiøst og nationalt, og dette grundtvigske Livssyn kom til at præge min Far, helt fra han var ung, og blev den bærende Kraft i hans Liv.

Hans medfødte kunstneriske Evner blev vel især udviklede af Faderen, men ogsaa af Hjemmets mange Kunstnervenner, saasom Høyen, Marstrand, la Cour og Frølich.

I 1894 blev Far og Mor gift. Mor var Datter af Historikeren H. G. Møller, der var Lærer ved Sorø Akademi. Han døde meget tidligt, og min Mormor flyttede da, som ung Enke, til København, og fik med stor Dygtighed givet sine tre Børn en grundig Uddannelse, trods den meget lille Lærerpension. Min Mormor var meget religiøs og stærkt aandeligt interesseret i alle Tidens Spørgsmaal, desuden var hun udpræget musikalsk, saa der dyrkedes meget Musik i Hjemmet.

Da Far og Mor blev gift, rejste de paa Bryllupsrejse til Græken-

Selvportræt, tegnet af Niels Skovgaard
og skaaret af Sønnen Hans Georg Skovgaard.

land og blev der i halvandet Aar. Min ældste Bror Ebbe blev født dernede. Da de kom hjem, boede de først et Par Aar i København, men flyttede saa Aar 1900 til Hillerød. Det var deres gode Ven Maleren Viggo Pedersen, der var saa ivrig efter at faa dem derud, og Far vilde gerne væk fra Storbyen til mere Arbejdsro. Viggo Pedersen boede selv i den ene Halvdel af en smuk, gammel to Etagers Bygning, »Carlsberg«, og nu flyttede saa Far og Mor med fire smaa Drengene ind i den anden Halvdel, da det var saa heldigt, at der var Atelier i begge Gavlene. Carlsberg havde i gammel Tid været Hovedbygning til en af Frederiksborg Slots større Gaarde. Den eksisterer endnu og ligger meget malerisk med sit røde Tegtag og sin hvide Gavl ud til Kongevejen (nu kaldet Københavnsvejen) lige før Hillerød. Dette smukke gamle Hus blev mit Barndomshjem.

Carlsberg var en ideal Tumbleplads for os Børn. Der var en Have med gamle Frugttræer, og en Lund med høje Bøge og store Valnøddetræer. Nedenfor Lunden var Marker og »Cementen«, et aabent Terræn med nogle store Grusgrave, hvor der var Cementstøberi, og hvor vi ofte fik os en herlig Køretur i Tipvognene. Paa den anden Side af

Huset laa Dammen med sit sorte Vand og sine mange Vildænder, og lige bagved laa selve Skoven. Alt det regnede vi suverænt for vores Kongerige, foruden Loft og Kælder, Stald og Lo. I Stalden havde vi to Køer og to skikkelige Heste, og i Tilgift havde vi Forpagterens Stine, der malkede Køerne, og som ofte morede sig med at give os den varme Mælkestraale lige i Munden. »Vi« var mine fire Brødre, Ebbe, Ole, Hans Georg og Hjalte, samt Viggo Pedersens to Sønner Stefan og Johannes – og saa altsaa mig. Jeg tror dog ikke, de andre regnede med mig, for dels var jeg bare Pige og dels meget yngre. Senere kom ogsaa min lille Søster Elise til, og det hjalp jo lidt paa min Værdighed.

Drengenes bedste Leg var Indianere, de for da rundt i Lunden med vilde Hyl, mens jeg fik Lov at staa indespærret i deres Blokhuse og kigge længselsfuldt ud gennem Skydeskaarene, alt imens jeg trøstede mig med Bevidstheden om at være deres »Squaw«.

»Kongeriget« var vidunderligt, og vi havde næsten uindskrænket Frihed til at boltre os i det. Kun een Ting var nødvendigt: vi maatte passe Spisetiderne. Var man uheldig nok til først at komme hjem, naar alle sad bænkedede om Spisebordet, saa var det ikke nemt at faa Mod til at bugser sig paa Plads. Aarsagen var Fars strenge Blik. Han behøvede sjældent at sige noget; bare et vredt Glimt bag de buskede Bryn kunde gøre os helt ulykkelige. Heldigvis var det ikke saa ofte, Far blev vred. Vi gjorde alle helst, hvad vi skulde, for vi elskede, naar Far var i godt Humør, og vi beundrede ham alle grænseløst.

Trods Fars tavse, alvorlige Væsen havde han en særlig Evne til at forstaa os Børn; eller ogsaa var det hans stærke Personlighed og store Kærlighed til os, der hjalp ham til at komme os saa nær og paavirke os saa stærkt.

Hele Dagen var Far travlt optaget i Atelieret, og der turde man nødtigt forstyrre ham. Kun enkelte Gange, naar jeg var alene hjemme med Far, fik jeg Lov at sidde i Atelieret og pusle med mit Legetøj i Sofaen. Jeg sad mest stille og betragtede Fars Gang til og fra Staffeliets dyb Interesse. Hen og sætte en lille Farveklat; tilbage og se paa Virkningen, – det kunde der gaa Timer med. En Gang imellem var jeg saa heldig at overvære, at Far »rev« Farve paa en Marmorplade og rørte den ud. Han havde Krukker med Pulvere i de vidunderligste Farver, og Tuber i alle Størrelser. Røre ved det maatte

man ikke, men staa lidt paa Afstand og lade sig betage – det kunde altsaa falde i Ens lykkelige Lod. Endnu bedre var det, naar Far forgyldte Rammer. Det var først, naar det ikke længere var lyst nok til at male, at Far tog fat paa den Slags, og da var der større Chancer for at faa Lov at se paa. Det var fascinerende at se det ene Blad Guld efter det andet blive taget forsigtigt ud af en lille Silkepapirsbog og omhyggeligt lagt paa Rammen, hvorefter det blev glattet ud med en bred Pensel og rigtig gnedet ind i Krogene med smaa, haarde Pensler. Til sidst blev man saa den lykkelige Ejer af Silkepapirsbogen, med smaa bitte Rester af ægte Guld, som Ens Klassekammerater beundrede med Andagt.

Der var aldrig Tale om, at man skulde have Taalmodighed for at sidde i Timevis i Atelieret, tværtimod følte det som noget særlig forunderligt, at al Tid ligesom var ophævet, og alt var Ro og Harmoni. Man bare sad og var lykkelig. Jeg ved ikke, om Far med sin altid travle, altid omhyggelige og uendelig taalmodige, stille Arbejdsmaade selv har følt den Harmoni, han skabte. For mig var denne Harmoni en Længsel for Sjælen. Ja, den ikke blot var det – den er det stadig, fordi jeg altid har kunnet huske og bevare Fornemelsen deraf i mit Sind.

Naar det saa alligevel til sidst var blevet Aften, vaskede Far sine Pensler, og saa fulgtes vi ned. Ved Bordet maatte vi ikke tale ret meget, da Far hurtigt blev træt deraf, men naar Far saa satte sig i sin Lænestol med en Cigar, var Tiden til alle Ens Spørgsmaal. Vi lærte dog hurtigt kun at komme med Spørgsmaal, vi havde tænkt godt over i Forvejen. Far gik saa grundigt ind paa Sagen og forklarede os det omhyggeligt, at man ikke var ret stor, før man blev flov over at have spurgt om noget ligegyldigt.

Om Aftenen fik vi altid Højtlesning. Da sad ikke blot Mor og vi Søstre med vores Sytøj, men ogsaa mine Brødre havde noget at tegne eller snitte eller modellere paa. Far var en glimrende Højtlæser, der kunde fængsle os i Timevis, fordi han selv var saa optaget af, hvad han læste. Vi fik i Aarenes Løb læst et stort Antal Bøger. Gjængehøvdingen og Ingemanns Romaner var vist Begyndelsen, derpaa Walter Scott, Selma Lagerløf, Jonas Lie og efterhaanden alle Dickens' Romaner. Ind imellem fik vi Bøger om Grønlandsekspeditioner o. l. og efterhaanden som vi blev store, fik vi ogsaa islandske Sagaer, Shakespeares og Æskylos m. m. For mig var det altsammen spændende og

gik helt anderledes dybt ind i min Bevidsthed end det meste af, hvad jeg lærte i Skolen.

Om Søndagen gik vi næsten altid Tur. Naar vi var kommet ud i Skoven, gik vi sjældent paa Vejene, men listede os frem efter en Fugl eller fulgte Dyrespor. Far lærte os at tyde alle de mange Tegn og Lyde i Skoven. Vi fik ret tidligt Cykler, og saa cyklede hele Flokken ud til en fjernere Skov o. l. og gik paa Opdagelse der, f. Eks. havde vi en yndet Foraarstur til Hejrekolonien ved Arresø, hvor mine Brødre klatrede op i de høje Graner og ringede Hejreungerne.

Far var ogsaa god til at sætte os i Gang med Haandværk. Jeg husker særlig en Gang, han og Drengene lavede en fin Gig ud af to gamle Cyklehjul. Den blev skaaret ud, saa den blev ganske let og fjedrende. Da den var færdig, syede vi Seletøj, og saa kørte min Søster og jeg i Skoven med mine Brødre forspændt som fire vælige Gangere.

Mærkeligt nok forlangte min strenge Far aldrig, at vi skulde læse eller kunne vores Lektier. Det maatte vi helt passe selv. Jeg tror, det dels kom af, at han aldrig selv havde lært sine Lektier grundigt og egentlig ikke mente, det havde videre Betydning senere i Livet, men især hang det vel sammen med, at Far altid var bange for at lægge et aandeligt Pres paa os. I det hele tror jeg nok, vi maa siges at være blevet ualmindelig frit opdraget, til Trods for Husets ret strenge Disciplin. I religiøse Spørgsmaal tror jeg, at Far var særlig forsigtig med sin Paavirken. Han viste os bare, hvor meget det betød for ham selv. Vi sang altid Morgensang, og om Søndagen vandrede vi ofte den lange Vej ud til den grundtvigske Frimenighedskirke ved Højskolen. Far havde selv malet Hjortene, der gik saa roligt og drak af Livets Kilde, paa Væggen bag Alteret, og vi kendte de fleste af Menigheden, saa vi følte det naturligt og hjemligt at komme ind i Kirken.

Højskolen selv, med Forstander Holger Begtrup i Spidsen, var Fars og Mors nærmeste Omgangskreds i Hillerød, og med den ogsaa Jakob Knudsen, som Far satte meget Pris paa. Naar Begtrup og Jakob Knudsen ivrigt diskuterede, sad Far dog mest og hørte paa. Han var vanskelig at trække med i en Debat. Begtrup sagde en Gang helt ærgerlig til Mor: »Man kan aldrig faa Deres Mand til at aabne Munden, naar man taler om Mennesker, men kommer der en og nævner en Krage, saa er han straks Fyr og Flamme.« Og det var rigtigt. Far havde en stor Skyhed for at tale om Mennesker og endnu mere om

»høje« Emner, som »Kunst« eller »Religion« o. l., men kom man ind paa Naturstudier, fik han uvilkaarligt Tungen paa Gled og berettede gerne og ivrigt om sine mange Iagttagelser af Dyr og Fugle, som han ofte havde god Lejlighed til at studere, mens han sad stille og malede i Skov eller paa Mark. Ivrig blev Far ogsaa, naar nogen fik ham til at fortælle om sine mange Rejseoplevelser. Grækenland var et særlig elsket Emne. Baade Landskabet og Folket i deres brogede Dragter havde gjort et uudsletteligt Indtryk paa ham. Vi Børn elskede, naar der kom Gæster, der kunde faa Far til at fortælle.

Far havde mange Ungdomsvenner, der nu og da dukkede op i Hillerød, men han knyttede sig kun langsomt til nye. Historikeren Axel Olrik holdt Far vist særlig meget af, og da han selv var meget historisk interesseret, lod han sig gerne rive med af alt det, Olrik var optaget af. Axel Olrik arbejdede blandt andet paa en stor Samling af danske Folkeeventyr, og dem fik han Far til at illustrere. Hver Gang der kom en Pakke nye Eventyr sendende fra Olrik, læste Far dem højt for os, og saa gik han ofte lige i Gang med at tegne dem. Det var jo vældigt spændende at se, hvad der kom ud af det. Ofte stod Tegningen færdig med det samme, og jeg syntes altid, at Eventyret blev meget bedre af Tegningen, enten det nu blev sjovere eller smukkere eller mere spændende. Jeg forstod aldrig, hvordan Far straks kunde »vide«, hvordan det havde set ud. Far kunde dog ogsaa tit tegne en Tegning om 10-12 Gange, før han fik den helt, som han havde tænkt sig. Han tegnede altid om Aftenen, før eller efter Læsningen; om Dagen malede han, saa længe det var lyst nok.

Stor Fest var der hjemme, naar Kr. Zahrtmann en sjælden Gang kom paa Besøg. Hans Livfuldhed var saa smitsom, at Far ikke kunde staa for den. Vi Børn kan alle huske, da Zahrtmann skulde ud og se paa »Havhesten«, som Far huggede i Haven i Hillerød. Zahrtmann var saa begejstret over den, at han formelig løb rundt om den, imens han ivrigt gestikulerede, og Far løb jo i Hælene paa ham. – Foruden Zahrtmann tror jeg nok, at den eneste virkelige Autoritet Far anerkendte, var hans egen Broder Joakim. Det var ubetinget Aarets største Festdage, naar vores Farbroder kom paa Besøg med vores Tante og en Masse store Fætre og Kusiner, og det var et højtideligt Øjeblik, naar Gæsterne skulde op i Atelieret. Hvis Farbror Joakim blev rigtig glad for noget, klarede Far op og fortalte ivrigt om sit Arbejde; men min Farbror blev heller ikke inviteret, før Far var saa

langt med Arbejdet, at han syntes, det var klaret i de store Træk. Jeg har Indtryk af, at Fars Domme betød lige saa meget for min Farbror, og at de i det hele inspirerede og støttede hinanden paa en ganske særlig Maade, selv om de egentlig ikke saas saa ofte. Far var en Snegl, der vanskelig lod sig hale til København, og min Farbror havde altid travlt med alle sine store Opgaver.

For os Børn var det jo mindst lige saa vigtigt at faa Fætrene og Kusinerne paa Besøg. En Gang imellem kom et Par af dem en hel Ferie. Særlig kom de to Fætre, der var mest paa Alder med mine Brødre. Den ældste, Morten Christian, var ualmindelig fantasifuld og idérig. Næppe var han indenfor Døren, før alle Drengene masede med et eller andet. Sommetider lavede de Tegnekonkurrence, som f. Eks. en Gang, da alle skulde illustrere Ragnarok. Der findes endnu i Familien mange herlige Tegninger af denne voldsomme Begivenhed. En anden Gang arrangerede de Maleriudstilling. De sad paa alle Marker og Gærder og malede nogle Dage, derpaa hængte de Tæpper op i Drengestuen og satte Billederne fast med Tegnestifter og Knappe-naale, og saa blev hele Hillerød bedt derud. Der kom virkelig en Mængde, der købte smaa Billeder til 2 Øre eller 5 Øre. En anden Gang var det Træsnit, der kom i Kurs, saa selv jeg og min lille Søster paa 6 Aar sad Aften efter Aften og masede med Gravstikker i en lille Træklods og frembragte mærkelige smaa Dyr og Fugle, som vi bagefter trykte med Sværte og klistrede i vores Bøger. »Drengene«, som var ved at blive store, skar allerede den Gang mange fine Træsnit.

Vore to livfulde Fætre druknede en Sommer i Roskilde Fjord; det gjorde et overvældende Indtryk paa os alle.

Min Far var nok en rigtig Kunstnernatur, men det, man egentlig forstaar ved Kunstnergemyt, var meget mere udtalt hos min Mor. Hun var uhyre impulsiv og kunde ofte midt i Madlavningen sætte sig ind og spille og helt glemme Maden. Jeg syntes som lille, at Mor altid havde saa travlt og næsten altid løb op og ned i Huset med smaa lette Trin. Det hedder sig ogsaa, at da jeg en Gang, som helt lille, havde arbejdet mig baglæns ned ad hele den lange, smalle Trappe til Køkkenet og derpaa saa Mor vims smutte forbi mig op ad Trappen uden at lægge Mærke til mig, – at jeg da fortvivlet udbød: »Nu kravler hun op igen.« Mor var meget distrahit, men hun havde jo ogsaa os seks Børn tumlende om Ørene hele Dagen, og selv om hun

næsten altid havde to Piger, var der dog en Masse for Mor at gøre; ikke mindst med at sy Tøj og stoppe. Mor levede og aandede ellers for Musik og elskede især at synge. Jeg lærte alle Schuberts og Schumanns Sange at kende fra min lille Krog bag Sofaen, og jeg kunde paa Mors Foredrag saa tydeligt fantasere mig til Indholdet, saa jeg slet ikke tænkte paa, at jeg ikke forstod Sproget. Jeg var meget kritisk med andres Sang og syntes aldrig, den var nær saa pæn som Mors. Det var vanskeligt at faa Mor til at synge for fremmede, men de, der fik Lov at høre paa det, var altid begejstrede, og jeg træffer stadig Mennesker, der husker min Mors Sang som noget særligt poetisk og klangfuldt. Jeg ved ogsaa, at Mor som ung af og til maatte synge for Lange-Müller, fordi han holdt saa meget af hendes Stemme. Mor samlede ofte os Børn om Flygelet og sang alle mulige Sange med os. Naar min Moster, som var Sanglærerinde paa Konservatoriet, kom paa Besøg, spillede hun og Mor firhændigt i Timevis.

Mine Brødre havde ikke Interesse og Taalmodighed nok til at lære at spille, saa Mor var glad over i mig at finde en Forbundsfælle i Musikken. Jeg var ikke ret gammel, før vi masede med firhændigt og Duetter. Mor var Medlem af Cæcilieforeningen og havde selv sunget i Koret, før hun blev gift. Nu var Koncerterne hendes store Glæde og blev de faste Københavnsture. Far var som oftest med til Koncerterne, men til Generalprøverne, som Medlemmerne ogsaa havde Adgang til, tog Mor som oftest mig med. Jeg var f. Eks. kun ca. 9 Aar, da jeg var med i Domkirken og hørte Bachs Matthæuspassion, som gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig. Den Sommer tog Mor mig ogsaa med til Dyrehaven, hvor vi saa »Liden Kirsten« og »Elverskud«. Vi tog med Toget til Lyngby og spadserede derud, og efter den betagende Forestilling gik vi til Øresund, som Mor altid længtes efter, og travede derpaa tilbage til Lyngby og tog Nattoget hjem. Det var en Oplevelse, jeg levede længe paa. Særlig havde Elverdansen betaget mig saa meget, at jeg ikke kunde faa en Veninde inden for Døren, før hun blev trukket ud i Haven og forsynet med hver sit Haandklæde »svævede« vi saa rundt i Gangene, mens Mor maatte spille for os. Det var jo bedst i Maaneskin, men det gik ogsaa godt i Solskin. Den næste Vinter var Mor og jeg i Det kgl. Teater til »Don Juan«. Det var første Gang, jeg var i et rigtigt Teater, saa det var vel en lidt voldsom Begyndelse. Jeg blev i alle Tilfælde gennemrystet i min inderste Sjæl, baade af Musikken og Dramaet.

Far og Mor var Venner med Thomas Laub og blev smittet af hans Begejstring for vore Middelalderviser. En Periode samledes de i en lille Kreds med min Farbror og Tante og Maleren Johs. Kragh og sang Viserne for hinanden. Naar jeg saa gik Tur med Mor, fik jeg hende til at lære mig dem, med alle de mange Vers. Foruden Folkeviserne holdt Far ogsaa meget af at synge Bellman. Han var ikke videre musikalsk, men havde en god Stemme og et morsomt Foredrag. Han elskede Mozart og Händel og kunde altid høre, naar jeg spillede noget af dem. Paa Musikkens Omraade regnede jeg naturligvis Mor for højeste Autoritet, derimod syntes jeg, det var helt forkert, naar Mor paa andre Kunstomraader udtalte sine ivrige og faste Meninger, der ofte var helt forskellige fra Fars. Jeg tror, jeg den Gang syntes, det var helt formasteligt af Mor, særlig naar hun kritiserede Fars egne Ting. Som Voksen har jeg derimod netop ofte beundret Mor for, at hun kunde bevare sin helt selvstændige Smag i et 44-aarigt Samliv med Far.

Far kendte fra sin Studietid Billedhuggerinden Annemarie Carl Nielsen, saa det hændte af og til, at hun og Carl Nielsen kom paa Besøg. Mor og Carl Nielsen kom da straks i ivrig Diskussion om Musik. Det imponerede mig meget, da Carl Nielsen en Gang ved Middagsbordet tog et Stykke Nodepapir frem af Lommen og skrev en af sine Melodier ned til Mor. Jeg forstod ikke, hvordan han kunde vide, hvordan det lød, naar han ikke havde Klaveret at prøve det paa. Den Gang fik man jo ikke Undervisning i Hørelære. En Periode spillede Mor med i en Kvartet, hvor Maleren Valdemar Kornerup spillede første Violin. Det var store Aftener for mig, og jeg havde tit det ansvarsfulde Hverv at vende Blad. Mit væsentlige Kendskab til Klavermusik fik jeg gennem Johannes Viggo-Pedersen, der senere blev Pianist, og som allerede som stor Dreng kom ind og spillede for os. Især dyrkede han Beethoven og Chopin.

Min Faster sagde altid, at hvis man hed Skovgaard, saa brugte man alle sine Penge til Rejser, og det passede nok for en stor Del paa Far. Han var til daglig yderst nøjsom og sparsommelig, men han rejste uhyre meget og havde helst hele Familien med. Jeg var kun fem Aar, da jeg kom med til Italien, hvor vi boede det meste af et Aar. Jeg kan meget tydelig huske, da Far ved Aftensbordet spurgte mig, om jeg vilde med til Italien, og da der i Maanedsviis ikke var talt om andet end Italien hjemme, saa blev jeg jo helt ellevild. Far havde

netop fuldført sit store Billede af Pinsedaaben til Københavns Valgmenighedskirke, og Menigheden havde til Tak sendt Far en større Pengegave, som fik ham til at bestemme sig til Rejsen. Vi boede i en lille Bjergby, Torre Pellice, i de valdensiske Dale Nord for Turin. Far gik ofte lange Ture med os, hvor vi rigtig kom op i Bjergene. Det var saa tæt ved den franske Grænse, at Far og Mor en Dag var gaaet helt ind i Frankrig over et sneklædt Pas, hvor de fik gratis varm Bouillon i en Hytte, Regeringen havde bygget der. Der vilde vi Børn frygtelig gerne med op, men Far sagde, det var for langt, og tegnede til Trøst et Billede til os, hvor han staar og skræver over en Grænsesten med eet Ben i Frankrig og eet i Italien.

Efterhaanden som alle vi Børn var kommet i Skole, tog Far kun af Sted i Sommerferien, og det var da som oftest Norge, Rejsen gjaldt. Der havde vi gerne 6–7 Ugers herligt Sommerliv paa en eller anden Sæter i Gudbrandsdalen eller Dovre. Nogle Somre var hele Flokken med, plus min Fætter Johan Thomas, der var ung Maler, og en Pige til at hjælpe Mor. Andre Somre, særlig da mine Brødre var ved at blive store og havde hver sit at passe, var vi noget færre, men altid var det en Fest at skulle af Sted. Vi havde vældig Rejsefeber, ikke mindst Far, der blev snakkende og kaad af Forventning. Desværre fik Far ofte Høfeber, naar vi naaede lidt hen paa Sommeren; men han havde alligevel godt af sine Rejser og fik som oftest malet en hel Række Billeder. Der gik sjældent ret mange Dage, før han havde udset sig sine Motiver og gik i Gang med Arbejdet.. Han vidste, at Sommeren er kort. Far havde som Regel to Billeder i Gang til godt Vejr, eet til Formiddag og eet til Eftermiddag eller Skumring. Hændte det saa, at vi fik daarligt Vejr, skyndte han sig i Gang med et Regnbillede fra Verandaen eller fra et Vindue.

Mange af de spændende eller pudsige smaa Sommeroplevelser har Far senere tegnet til os. Vi havde hver en stor Tegnebog, som Far fra Tid til anden tegnede lidt i. Vi skulde selv vælge, hvad det skulde være, og foreslog ofte et saadan lystigt Minde fra vores kære Norge. Naar vi havde Julegæster, var »tegne Sedler« en yndet Leg. Vi skulde illustrere de første Linier i en Sang, og saa skulde de andre gætte, hvilken Sang det var. Det kan ikke nægtes, at Interessen særlig samlede sig om Fars Sang, han ikke blot tegnede bedst, men var ogsaa mest opfindsom. Bagefter blev der en livlig Lodtrækken om Fars Illustrationer, som vi klistrede ind i vores Bog. De fleste Vintre

arbejdede Far paa en eller anden Altertavle, men det hændte ogsaa, at han fik Bestilling paa at dekorere selve Kirken eller male en Fresko, og det maatte jo gøres i den lyse Sommertid. Saadan Somre maatte vi saa undvære Norge, men fik til Gengæld lært en Del af vores eget Land at kende.

1918 blev Carlsberg solgt, og vi maatte flytte bort, Far købte en Villa i Lyngby med en herlig Udsigt over Mosen og Søen og med en stor Have, der skraanede mod Syd, med alle mulige Frugttræer i deres bedste Alder, saa vi burde have været begejstrede. Der gik imidlertid over 10 Aar, før jeg havde forsonet mig med Byttet, og jeg har Indtryk af, at det gik mine Søkende ligesaadan. Vi elskede nu en Gang Carlsberg og savnede den og hele Egnen i usædvanlig Grad. Selv om jeg stadig lever mellem de gamle Møbler, kan jeg dog endnu se dem for mig, som de stod i de hyggelige gammeldags, lavloftede Stuer paa Carlsberg. Jeg kan tydelig se Entreen for mig, med de smaa Ruder, der skinnede i alle Regnbuens Farver af lutter Ælde. Det sorte Skab stod med alle Petroleumslamperne, og deres Kupler klirrede foruroligende, naar vi kom stormende igennem. Vores lille Foxterriers Kurv stod henne i Krogen ved Knagerækken, og Trapezen var hængt hen paa det store Klædeskab, naar vi ikke havde den i Sving. Trappen op til Atelieret og Soveværelserne var lang og med saa slidte Trin, at vi havde en herlig Leg, der bestod i at bumpe sig paa Bagdelen ned fra Trin til Trin. Med Øvelse kunde man faa en flot Fart paa, og saa blev man næsten ikke øm. I Spisestuen sad vi alle og læste Lektier om et stort rundt Bord, der rokkede forskrækkeligt og forvoldte mange slemme Klatter i Stilebogen, men i Dagligstuen var der lutter smukke, fine Møbler, som vi ikke maatte skrabe. De fleste af Møblerne var arvet efter Fars gamle Onkel, Vexelerer Aggersborg, der havde haft et stort Hjem paa Kongens Nytorv. Foran Sofaen stod et stort Marmorbord, som min Farfar havde faaet i Bryllupsgave af en Onkel Dalgas, der var Købmand i Livorno, og som selv havde Marmorbrud i Carrara.

Møbelbetrækket havde Far givet Tegning til og faaet vævet saa solidt, at det er uskadt den Dag i Dag. Paa et halvrundt Klappbord ved Væggen stod en Lerkalv af Th. Philipsen, som var saa levende og strakte sin Tunge saa tørstigt ud, at jeg hver Dag gav den Vand i en lille Skaal fra min Farvelade, hvor der lige kunde ligge en Draabe; og hver Morgen, naar jeg da saa til den, havde Kalven tømt

den. Selv om mine Brødre lo ad mig, passede jeg den trofast. Det, fremmede først lagde Mærke til i Stuen, var jo de mange Billeder, der helt dækkede Væggen. Der var mange Portrætter og Landskaber af min Farfar, og dem gav Far altid de bedste Pladser. Saa var der en Del af Far selv, men der var ogsaa Billeder af Constantin Hansen, Lundbye, Philipsen o. fl., saa vi Børn fik uvilkaarligt Interesse for Kunst, selv om Far sjældent sagde noget om det. Det var egentlig først i Lyngby, da vi blev Naboer til Poul Christiansen, at vi rigtig hørte Far udtale sig om Kunst. Poul Christiansen var Pebersvend, og det blev hurtigt Tradition, at han om Sommeren daglig kom og fik en Kop Eftermiddagskaffe i Lysthuset. Han talte gerne og livligt, og helst om Kunst, og fik ved et eller andet Hekseri altid lokket Far med.

Jeg vilde fortælle om Stuerne, – og saa blev det igen om Far. Det er saadan, at naar jeg tænker paa min Barndom, er der saa meget, der presser sig paa; om Mor, om alt, hvad jeg lærte af mine Brødre, om alle mine Lege og Ture med min Søster, om min lille Ged og alle mine kære Legekammerater; men før eller senere fører det altsammen hen til Far.

Da jeg en Gang som stor Pige var i Jylland og længtes hjem, drømte jeg en Nat, at jeg kom til Haven paa Carlsberg. Jeg gik rundt i alle Gangene, der var kantede med Buxbom, og ledte uroligt efter noget, uden at jeg vidste, hvad jeg savnede. Jeg blev mere og mere ulykkelig og syntes, alt var tomt og mørkt og mærkeligt fremmed. Da skinnede Solen pludselig, og jeg saa op; og der stod Far midt i Havedøren og smilede til mig. Jeg maatte smile selv, og alt var med eet saa hjemligt og trygt, og nu vidste jeg pludselig, at det var ham, jeg hele Tiden havde savnet.

Saadan har jeg ogsaa her, mens jeg har vist rundt i min Barndoms Have, hele Tiden maattet se op og smile til Far.

Irene Skovgaard.

ET GÅRDMANDSHJEM

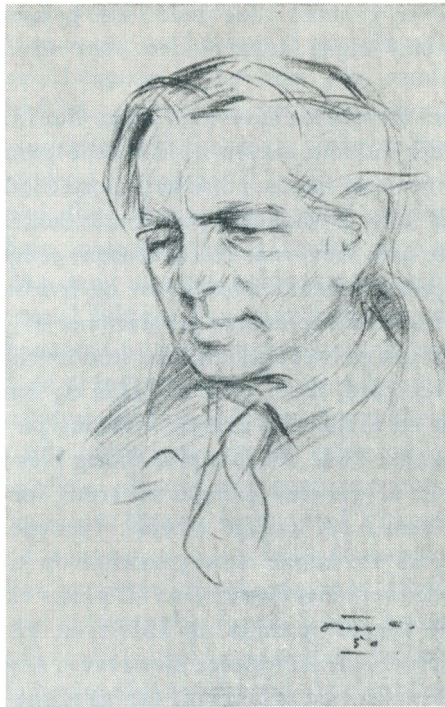
Hårdlandsgården i Tisvilde

I »Danske hjem ved århundredeskiftet« fjerde samling, 1953, redigeret af *Tove Clemmensen*, findes der en artikel af maleren, professor *William Scharff*, født 1886 og død 1959. Denne skildring giver vi her med forfatterens enke, fru *I. Scharffs* tilladelse.

Hvor Tibirke Bakker's lange vold går over i det flade land ligger Ellemosen og vidner om, at havet engang skar sig ind her i en smal fjord fra Arresø mod nordøst. Fra bunden af den gamle fjord fortsætter moserne ind til Tisvilde by.

I middelalderen var her en frodig eng med skove, landsbyer og gode jorder. Ja, selv et kloster lå der. Men skovene blev plyndret, sandflugten kom og hærgede i flere hundrede år og ændrede velstand til fattigdom. Sandet dækkede efterhånden de frodige agre, og Tibirke og Torup forsvandt under klitterne. Kun Tisvilde by klarede sig. Den lå for enden af den lange moræne i et hul, godt beskyttet mod sandet og strandrøverne. Rundt om på sandbanker og lerbakker kom senere udflyttergårdene til, og på en af disse, Hårdlandsgården, blev min moder født.

Da mine forældre i en årrække ustandselig skiftede opholdssted, tilbragte jeg størstedelen af min barndom på denne gård hos mine bedsteforældre. Inden jeg kom i skole, var jeg der ofte i lange perioder, og fra jeg var 8 år, boede jeg der uden afbrydelser, indtil jeg i 12–13 års alderen vendte tilbage til mine forældre og kom i skole i København. På »gården« modtog jeg min barndoms stærkeste indtryk, og for mig blev den mit egentlige barndomshjem. Senere vendte jeg tilbage dertil så ofte det lod sig gøre. Jeg følte en stadig stærkere tilknytning til egnen og dens primitive samfund, og mine indtryk afrundedes, da jeg mange år efter mine bedsteforældres død købte hus i Tisvilde Lunde og bosatte mig der.

William Scharff.
Tegnet af Otto Christensen 1950.
(Frederiksborgmuseet).

Hårdlandsgården blev omkring 1790 ved udskiftningen flyttet lige uden for Tisvilde by, og de ca. hundrede tønder land, der hørte til, blev anvist mange forskellige steder. De fjerneste jorder lå helt ude ved Arresø. Der var enge (Tisvilde Ryenge kaldtes de) og lyngklædte sand- og mosestrækninger, som blev udlejet til fåregræsning. Gårdens egne får gik på de magre sandjorder oppe i lundene og ved skovporten i »Ketten«. God agerjord var der kun i hovedlodden, der lå omkring selve gården. Denne bestod af fire lange, hvidkalkede, stråtækte længer, der indrammede den store brolagte gårdsplads, i hvis midte stod en pumpe, der var lavet af en udhulet træstamme. Her blev der i en lang træho pumpet vand op til hestene, og ad træender kunne det ledes ind i stalden. Til køkkenet hentede man vand fra en vippebrønd i baghaven lige uden for stegeriset. Når jeg gik med min bedstemoder

derud, så vi altid en gammel kone nede i det gyngende brøndvand. »Det er mosekonen,« sagde Bedstemoder, »her må du aldrig gå ud alene.«

Mod syd lå den store prydhave med lange kunstfærdigt klippede buksbombhække, der inddelte haven i indviklede geometriske figurer, hvortil inspirationen var hentet i Frederiksborg Slotspark. I midten var der en særlig flot, pyramideklippet busk omkring flagstangen. Langs den yderste hæk var brede rosenrabatter, et hjørne var udlagt som hundekirkegård, beplantet med grøn- og hvidstribet pyntegræs i sirlige rækker. Her hvilede mange generationer af gårdens trofaste vogtere i velholdte grave. I et andet hjørne stod sevenbombsbusken, som fandtes ved enhver gård, fordi man af blade og bær kunne lave et afkog, som havde en ufejlbarlig gunstig virkning på piger, som »var kommet galt af sted.« Hele det pompøse anlæg blev passet og plejet meget omhyggeligt af gårdens kvinder til trods for det hårde slid, der krævedes af dem i det daglige arbejde. Især gjorde de sig store anstrengelser for, at alt kunne være pynteligt op til højtiderne, og ikke mindst når der ventedes gæster, som til pinse- eller kildefest. Til pinse skulle de 4 længer spækkes og kalkes, et arbejde, som også hvilede på kvinderne. Alle havegange blev revet i nøjagtigt sildebensmønster, og ingen måtte betræde dem, før gæsterne var ankommet. Man ville være sikker på, at alt kunne stå for de besøgendes kritiske blikke, så der ikke kunne blive anledning til bemærkninger bagefter om »hvilte lemmer«.

Det var dog ikke blot have og gårdsplads, der skulle tage sig fint ud. Også stuernes udseende vidnede om beboernes trang til at omgive sig med smukke ting – bringe skønhed ind i den daglige tilværelse. Man havde ret få, men gedigne og hensigtsmæssige møbler og mange prydenstande, som omfattedes med stor kærlighed og veneration af hele familien. I stuehusets øverste ende lå »øvestuen«, en meget stor stue med god plads på gulvet, der benyttedes til dans ved høstgilder og andre festlige lejligheder. Langs væggene stod store kister med tyske papirtryk indvendigt i lågene. Disse billeder, som var meget romantiske og sentimentale, kunne jeg aldrig blive træt af at studere. Der var også en enkelt dragkiste, hvorpå der stod porcelænskopper med forgyldning. En sådan stue ser man på mange af Dalsgaards billeder.

Den næste stue havde glasdøre til haven. Det var en rigtig stadsstue

fyldt med nips og mærkelige sager fra alverdens lande. Jeg elskede et chatol med glasdøre, bag hvilke man så porcelænsdukker og kulørte og forgyldte markedsfigurer af ler eller træ, samlet gennem flere generationer. Endvidere spilledåser, sneglehuse, konkylrier, kinesiske æsker og mange andre eventyrlige sager, som var kommet til gården med fiskere og sømænd fra egnen. I loftet hang en uro af halmstrå og hestehår i forskellige farver. Ved siden af denne fine stue lå storstuen med høje malede paneler, bænke og snapseskabe langs væggene, på hvilke hang al slags kobber- og messingtøj. I den ene ende stod en gammel bilæggerovn med relieffer og messingkugler. Gulvet var strøet med fint hvidt strandsand. Langbordet stod ved gårdvæggen med de 4 fag vinduer. I samme længe lå sovekamrene, hvor man sov i alkover fyldt med halm og smukke olmerdugsdyner.

På den anden side af stegerset og det store køkken lå borgestuen med lergulv, men ellers udstyret som storstuen med langbord, skabe og bænke langs væggene. En dør førte ud til bryggerset, bag hvilket karlekamrene lå. I stegerset, som var fuldt af mange store og smukke kobberkar, stod et gammelt chatol, som var fyldt med alle slags medicinflasker, der opbevaredes for at kunne komme til nytte ved lejlighed. På den åbne klap stod nu en række olieflasker med fjer i til at smøre med. Man talte ofte om den tid, da chatollet var nyt og stod oppe i »øvestuen«. Da var det så blankt, at man kunne spejle sig deri fra den anden ende af stuen.

Min bedstefader elskede smukke ting, og han havde næsten altid noget med, når han kom fra Frederiksborg eller København. I reglen var det småting han købte, men det hændte, at han vendte hjem med en dragkiste eller et andet større møbel fra en butik i Ny Vestergade. Det var en stor begivenhed, som satte alle sind i bevægelse. Ure var hans store kærlighed, og han havde en mængde af dem i alle størrelser. Blandt de mest spændende var en gammel bornholmer, der slog så kraftigt, at man kunne høre det over hele gårdspladsen, og desuden et meget fint ur, som havde stået på selve Frederiksborg Slot. På skiven var en udskæring, hvor kinesiske figurer viste årstal, måned og dato. Den høje kasse var sortlakeret og prydet med kinesiske billeder i guld. Det var efter Frederiksborg Slots brand blevet købt ved auktion på slottet af skovrideren i Tisvilde. Da han senere forflyttedes til Frederiksværk, solgtes det ved auktion på Tisvilde skovridergård til Søren Væver, af hvem min bedstefader købte det

for 1 rigsdaler og 2 tønder vikker. Nu står uret hos mig, men datoværket virker ikke mere. Alt for mange omrejsende urmagere har i tidens løb pillet ved det.

På væggene i stuerne hang også lommeure af mange slags. Nogle så store som krydderboller, mange med spilleværk eller prydet med ornamenter og indlæg. Der var også piber med porcelænshoveder, sølvbeslag og kvaster. Under loftsbjælkerne hang forskellige geværer, mange med bajonetter. Et maurisk gevær med sølv-, perlemors- og elfenbensindlæg talte særlig stærkt til min fantasi. Foruden kobber- og messingtøjet var der tinkrus og fade. Alt dette blev skuret skinnende blankt med bøgeaske, som man hentede på askemøddingen, der holdtes skarpt adskilt fra det øvrige affald. Og det var ikke blot i stuerne, man pudsede og »gjorde ved«. Ude på gårdspladsen blev jernbåndene på træmælkespandene skuret med sand, til de skinnede som sølv. De blinkede i solen, når kvinderne bar dem over gårdspladsen i deres åg.

Alt dette arbejde kunne kun overkommes, når man begyndte ved daggry og arbejdede til mørkets frembrud, kun afbrudt af dagens måltider. Henad kl. 5 fik man davre (mælk med rugbrødsterner). Henad 10 lillemiddag (spegesild, brød, ost og kartofler). Middagen spistes kl. 12, hvorefter man sov til henad kl. 2, da der blev serveret kaffe med kandis. Så gik man atter i marken, hvor pigerne kom ud med smørrebrød (midaften) kl. 4. Hertil hørte øl og brændevin på små træankre (lajler), som gik på omgang.

Når det blev mørkt, vendte man hjem og »skyttede af«. Det bestod i at spænde fra, vande og fodre hestene, malke køerne, ordne stalde, fodre i grisehuset, hænge seletøj på plads og meget mere. Bagefter gik min bedstefader en runde og efterså, om alt var i orden. Han var meget streng med lys og ild og tillod aldrig tobaksrygning i stald og lo. Når hver krog var eftersat, blev porten stængt og lænkehunden sluppet løs. Man var klar til natten og kunne sætte sig til nadverbordet, hvor vi fik mælkegrød, smørrebrød og te. Der var ro og tryk stemning ved dette måltid, når dagens arbejde var endt, undtagen de aftener, hvor der stadig skulle en ud i stalden og se til en ko, der skulle kælte, eller en so, der skulle fare. Jeg nød at lytte til de voksnes samtale, hvis jeg da ikke var plaget af samvittighedsnag, når jeg en dag havde forsømt at snakke med lænkehunden. Tanken på dens triste liv forstyrrede ofte min aftenfred.

Til daglig spiste man i borgerstuen, og måltidernes indtagelse var primitiv. Grød og mælkebrød spiste alle af samme fad. Hver tog sin hornske ned fra loftsbjælken, hvor man stak den på plads igen efter måltidet. Man havde sine former for bordskik, blandt andet overholdtes altid en bestemt placering ved bordet. For enden sad bedstefar, og dernæst kom vi efter rang henad bænken. Først en eventuel gæst, eller husmanden, første karlen, anden karlen, hyrde-drengen og jeg. På den anden side af bordet stod kvinderne: bedstemor, de to hjemmeværende døtre og pigen. Vi, der sad ned, skulle passe på gæssene, der rugede under bænkene. Kom man for nær til de udskårne hjertehuller, blev man nappet i de bare ben.

Til trods for det hårde slid på en sådan gård, så man meget lidt til resultatet i form af rede penge, men skaffes skulle de jo til skatter og terminsydelser. De sidste voldte de største bekymringer. Henimod terminerne hvilede der en tung skygge over gården. Hvor skulle man få så mange penge fra? Efter de store landbrugskriser i halvfjerdserne måtte mange gå fra deres gårde, og denne ulykke måtte man ofte se i øjnene ved terminstider. Til daglig havde man meget få penge mellem hænder. De var dog nødvendige til lidt husgeråd, isenkram og nydelsesmidler som kaffe, te og sukker. Iøvrigt var gårdens økonomi baseret på selvforsyning og naturalieydelser. Vi lavede endnu i min barndom al ost og smør selv. Der var ganske vist kommet mejeri på egnen, men min bedstefader så, som så mange andre af egnens bønder, med skepsis på dette nye foretagende.

Der blev ofte slagtet gris og undertiden en fedekalv. Flæsket blev saltet i store kar, eller man røg det i den åbne skorsten i køkkenet. Her fandtes også den store bageovn, i hvilken man bagte rugbrød en gang om måneden; de hårde brød kunne holde sig utroligt længe. Hvedebrød blev kun bagt ved særlige lejligheder.

Oppe i lundene langs skovbrynet på de magre sandjorder, hvor nu mange københavnere har sommerhuse og frodige haver, gik byens får frit omkring hele sommeren. Da rævene var slemme til at tage lam, blev hele flokken lukket inde for natten i en stor lyde. Dette arbejde gik på skift mellem gårdene. Om vinteren, når kvinderne var fri for at gå i marken, havde de travl med at karte og spinde ulden. Men de vævede ikke længere selv. Dette arbejde overlodes Anders Væver, som boede nede i byen. Hans slægt havde i flere generationer været vævere. Hans fader, Søren Væver, havde dog

erhvervet sig et lille husmandssted for 1800 rigsdaler. Disse penge havde han fået i præmie af staten, da han, som var veteran fra 1848, meldte sig igen i 64.

Det svære vadmæl opbevarede på gården i de store lågkister. Så havde man noget at tage af, når den omrejsende skrædder kom på sit årlige besøg. Meget garn forarbejdedes også ved strikning. En væsentlig del af karlenes løn var et nøjere fastsat antal hoser og uldtrøjer, foruden nu og da en klædning. I hyrdedrengens »kontrakt« indgik altid en årlig pattegris til forældrene.

Min bedstemoder, som var fra en gård på Helsingeeegnen, var en rank og smuk kvinde af kulsvierslægt. Jeg har en enkelt gang set på, at hun redte sit hår, men hun viste sig ellers aldrig barhovedet, hverken ude eller inde. Til daglig gik hun med »lin«, en stiv, sort hue med løst hængende snip bagtil og en hvid blonde fortil. Kun ved festlige lejligheder bar hun sin guldnakke. I hendes smalle ansigt dominerede de sorte brændende øjne. Hun havde et mildt og stilfærdigt væsen. Hendes livssyn var dybt religiøst og alvorligt, men hun dyrkede sin religion på en uortodoks og personlig måde. I kirke gik hun kun sjældent; men hver dag i middagsstunden læste hun i sin bibel og salmebog, medens alle andre sov. Skønt bedstemoder havde nok at gøre, tog hun sig meget af mig. Jeg hang i hendes skørter og fulgte med hende, når hun havde ærinde udenfor gården. Jeg husker mange ture med hende langs grøftekanterne med den blomstrende vilde kørvel, der var ligeså høj som jeg selv. Hun gik med mig ved hånden, og jeg lyttede til hendes fortællinger om hendes barndomshjem og hendes moder, der var død ung. Hun fortalte også eventyr og sagn fra egnen. Ud af hendes fortællinger groede altid noget, jeg kunne lære af: Forskellen mellem godt og ondt, værdien af at vise takt og hensyn mod andre, navnlig mod syge, fattige og gamle mennesker.

Hun sagde ofte til mig, at det gjaldt om »i alle forhold at bevare sig selv og det rene væsen.« Hun var en personlighed, der virkede stærkt på alle, der kom i berøring med hende. Når hun talte, havde hun noget på hjertet, og hendes ord havde stor vægt, når og hvor de faldt. Hun havde overblik over alles arbejde på gården og kunne ved sit eksempel og ved råd og vink med få ord holde alt i den rette gænge. På sin stilfærdige måde hjalp hun fremmede, som hun følte havde det strengere end hun selv. Der kom daglig fattige mennesker og hentede mælk, og når hun bespiste de tiggerbørn, der ikke sjældent

kom på gården, lagde hun vægt på og indprentede også mig, at vi aldrig måtte lade dem føle, at de kom som tiggere.

Min bedstefader var født på gården, hvor hans slægt havde siddet i mange generationer. Han var en statelig, vennesæl og munter mand, lys og med blå øjne. Han var en selskabelig natur og meget omhyggelig med sin påklædning og sit hele udseende. I ørerne bar han store guldringe, og når han »skulle bort«, gav han sig god tid foran spejlet til at frisere sig og binde halstørklædet smukt. Ofte var han ude på skorstens- eller brandsyn. Det var et meget tidsrøvende hverv, da skik og brug krævede, at man på hver gård »stimrede« og ikke uden videre straks fremførte sit egentlige ærinde. Min bedstefader kunne heller ikke gøre sig færdig med at snakke efter »synet«, så han var altid flere gårde bagefter de andre. Mine bedsteforældre var således vidt forskellige af ydre og temperament, men de levede i et meget lykkeligt ægteskab, og jeg mindes aldrig i dette hjem at have oplevet noget, som brød den daglige harmoni.

Livet på gården var stærkt præget af kærligheden til og den nære samfølelse med dyrene, der blev behandlet som personlige væsener. Var en pattegris syg og skrantede, gav man den flaske og tog den med i seng om natten, så den kunne holde sig varm. Køerne og hestene havde navne, hvoraf nogle med forkærlighed gik igen, og man var fortrolig med enhvers individuelle egenskaber og særheder, som man respekterede og rettede sig efter. Man snakkede meget med dem og havde altid deres ve og vel i tankerne. Blandt dyrene på gården havde hestene dog en særstilling, hvilket kom til udtryk ved, at de blev passet af mændene, medens alle andre dyr var overladt til kvinderne og drengene. Hestene var næsten en slags mennesker. Når der blev født et føl, vakte denne begivenhed omtrent lige så megen glæde og bevægelse, som hvis det var et barn, der var kommet til verden. Blev en hest syg eller gammel og måtte slås ned, var det en stor sorg. For at sikre sig, at slagteren ikke solgte hesten videre, forlangtes det, at han skulle aflevere den hov, hvori min bedstefaders mærke var brændt.

Vi havde 5 frederiksborgere på gården. Det var stærke, lette heste med araberblod i årerne. Racen stammede fra Kronens Stutteri i Frederiksborg. Bedstefar elskede disse dyr over alt og nænnede næsten ikke at bruge dem. Han var ked af at måtte sende dem i marken eller spænde dem for vognen, når der skulle køres til mølle eller den

lange tur til Frederiksborg. Han overvågede nøje, at de aldrig blev udsat for noget, der kunne tænkes at overanstrengte dem. Det var hans stolthed og glæde at se dem fede og blanke, og han ville aldrig se i øjnene, at de faktisk fik alt for lidt motion og for meget æde, hvorfor nogle af dem også døde af forstoppelse. Ofte stod de i skum om morgenen, men det blev ikke tilskrevet det altfor rigelige aftenfoder, næ, det var tydeligt, at varulven havde redet dem om natten. Mystik og overtro prægede på alle områder det daglige liv. Om foråret, når køerne første gang skulle på græs, blev der lagt jern på stalddørens tærskel. Den ko, der var så uheldig ikke at træde på jernet, måtte gennem døren igen, ellers var den ikke beskyttet mod troldtøjet. Det var en kendt sag, at Skt. Hans nat var der ingen skader i kastaniealleen ved sandflugtsmonumentet. De var med heksene på Bloksbjerg. Slæbte en høne et halmstrå efter sig, spæede det lig.

Omtrent hver fjortende dag trak bedstefar i stadstøjet og kørte til Frederiksborg for at torve, ofte var bedstemor og jeg med. Tidligere havde de måttet køre helt til København, men nu da der var kommet bane til Hillerød, kunne gårdens produkter sælges der til opkøbere fra hovedstaden. Vi agede i en frederiksborgvogn, en særlig vogntype, smukt malet og rigt prydet med stafferinger. Inden vi tog af sted, blev den grundigt efterset, fjedrene smurt og navene skilt og rensat. Turen varede længe, for hestene måtte aldrig løbe rigtigt, end ikke ned ad bakke, og op ad bakke skulle de gå i deres langsomste skridt for ikke at overanstrenges. Når vi endelig nåede byen, tog vi ind hos gæstgiver Frederik Olsen i Slotsgade. Vognen med smør, ost og fjerkræ, flæskesider eller hvad det nu kunne være, blev kørt ind i den store port ved siden af de andre vogne, og hestene blev staldet op. Så gik man ind for at handle og få noget at styrke sig på. I krostuen var man sikker på at træffe opkøberne. Man gav sig god tid og snakke sig til rette i al hyggelighed. Alt salg foregik på denne måde, der var ingen egentlig torvehandel fra stader. Bagefter gik man op i byen og købte kotøjer, seletøj eller anden nødvendigt, og havde man været heldig med handelen, blev der købt lidt pynt til kvinderne, en pibe til manden eller måske lidt stads til den fine stue. Resten af dagen tilbragte man hos Frederik Olsen, hvor snakken gik livligt. Alle gårdmandsfolk fra Frederiksborg opland, hvilket var det meste af amtet, kendte hinanden, så det blev ofte sent ud på aftenen, før vi tænkte på at vende hjem.

Hjemturen var altid en oplevelse. Gennem Grib Skov kørte man helst flere vogne sammen, det var det sikreste, og først når man ved Kagerup kom ud i det åbne land, begyndte man at føle sig hjemme og mere tryk. Var det en lys sommeraften, så vi forude på den høje himmel de klare sølvreflekser fra Arresø og Kattegat, og det skete, at vi ude i mosen så lygtemændene, som prøvede at lokke de vejfarende ud i dyndet. Jeg har kendt en kone, som engang har mødt »det lille folk« ved Ellemosen. I det klare måneskin så hun et helt bryllupstog med en ganske lille brudekaret, som blev trukket af en sølvhest. Det var ikke underligt, at hun aldrig blev gift.

Turen hjem kunne også være dramatisk og meget besværlig. På tågede aftener, eller om vinteren i regntykning eller snefog, var mørket så tæt, at vi ustandselig måtte af og orientere os for ikke at køre i grøften. Vi havde ingen lygter på vognen og skulle derfor holde skarpt udvig efter andre vejfarende. Det hændte, at vi stødte sammen med en modgående vogn, og så tog det lang tid at få skilt de to forspand, som havde fået seletøjet filtret sammen. Om vinteren foregik torveturen i kane, når vejret gjorde det nødvendigt. Hestene fik da brådder i hovene for ikke at falde og klokkespil på ryggen med blankpudsede messingklokker og vajende røde og hvide hestehaler. Det så flot ud, og klokkerne, som var stemt i forskellig tonehøjde, lød festlig i det tyste snelandskab. Var det måneskin, dansede hestenes fantastiske slagskygger inde på markerne.

Noget ganske særligt og vidunderligt var novembermarkedet, det ene af de to årlige kreaturmarkeder i Frederiksborg. Vi havde ganske vist ikke noget at sælge der, da bedstefar kun handlede kvæg med slagteren eller gårdmændene på Tisvildeegnen. Som mange andre fra de fjernere gårde tog vi kun til novembermarkedet for fornøjelsens skyld. Efterhånden som vi nærmede os byen, kom vi i følge med de andre vogne, som fra alle kanter og i lange rækker rullede ned ad bakken mod slottet. Når vi kom gennem Møntporten, rumlede vi lige ind på de toppede brosten, og så klang hestehovenes klappen som den dejligste musik – optakten til en uforglemmelig dag. Alle gæstgivergårde var fulde af heste og vogne. Karle råbte, kæder ringlede, heste vrinskede, der var feststemning i hele byen.

Hos Frederik Olsen bænkedes vi os i skænkestuen sammen med andre muntre markedsgæster, mændene bakkede på deres piber, snakkede og drak toddyer. Nogle fik så mange, at de blev »snur-

rende«. Konerne havde pyntet sig med hovedklæder af silke, stort hvidt, fint sammenlagt lommestørklæde i hånden og deres bedste kjoler, som regel sorte. De nåede til jorden og havde en vældig vidde med dybe folder i nederdelene. Havde en af dem i dagens anledning silkeliv på, blev der følt på det af mange ivrige hænder, der ville mærke, hvor tykt det misundelsesværdige stof var. Efterhånden mødtes alle på torvet, markedets festplads. Her var trængsel foran de mange boder og gøglertelte. Der skulle god tid til at studere det store opbud af tørklæder, sjaler, husgeråd, honningkager, piber, toldeknive, nips, legetøj og meget andet. Jeg havde brændende ønsker i de boder, hvor der solgtes dyr af ler eller træ. Primitive ting set med nutidens øjne, men for mig eventyrlige herligheder. På de store telte var der fristende og uhyggelige plakater, forestillende vilde dyr og kannibaler, som åd ulykkelige opdagelsesrejsende og missionærer, og udråberne skreg i munden på hverandre for at få folk lokket ind og se fænomenerne. Disse viste sig som regel at være en sværtet »indianer« eller »neger«, som snakkede kaudervælsk. Men man kunne være så heldig at se en havfrue med fiskehale eller damen uden underkrop, stærke mænd, der løftede håndvægte, og dyr med 5 ben eller to hoveder. En dag så fuld af oplevelser kunne man leve længe på.

Det var endda ikke den eneste novemberudflugt. I denne måned kulminerede efterårets store sildefiskeri, og en dag kørte vi den smukke tur over til Hundested og fik vognen fyldt med sild lige til fadingkanten. På hjemvejen bedede vi undertiden i Sandkroen for at vande hestene og give dem et lille hvil. Imedens tog mændene sig en thevandsknægt. De hjembragte sild blev saltet ned i store tønder, og der var så mange, at vi var forsynet til næste november, skønt vi spiste af dem hver eneste dag.

Midt om vinteren kørte vi over til Arresø for at skære tækkerør i de oversvømmede, tilfrosne sivskove. Rørene blev skåret med et seglformet jern, og når det slog mod isen, klang den høje syngende lyd langt, langt ud over den store sø. De år, hvor søen ikke frøs til, måtte man klare sine tagreparationer med langhalm, som man fik ved plejltærskning.

Den mest spændende tur til Arresø var dog i juni, når vi skulle høste hø på ryengene. Vi kørte derover med karlene og daglejerne om aftenen, og på vejen drejede samtalen sig om, hvorvidt Arre-nakke-trolden nu igen havde været der. Han havde sin gang over

ry-ene, og hvor han satte sin fod, kunne intet gro. Der blev arbejdet hele den lyse nat, så alt høet kunne være slået, inden vi tidlig næste morgen skulle køre hjem til dagens arbejde på gården.

I det daglige var Frederiksborgavisen den eneste kontakt med omverdenen. Den udkom hver dag og blev sendt til tinghuset i Helsingør med den gule postvogn, der kørtes af en flot postillon i rød kappe. I Helsingør blev post og aviser hentet to gange om ugen af landdistrikternes vandrende postbude. Vi fik dog ikke avisen, før den var en halv snes dage gammel, for min bedstefader delte abonnement med en nabo, der først beholdt den i en uges tid. Bladets format var enormt, da det skulle kunne bruges til indpakning, når det engang var færdigstuderet, og naboen fik sin halvpart tilbage, når året var omme. Foruden avisen læste man i biblen og et illustreret blad »Nordstjernen« samt »Folkets Almanak«. Denne indeholdt oplysende artikler om landbrugets drift og økonomi og om bekæmpelse af sygdomme hos mennesker og dyr. Det drejede sig især om den stærkt hærgende tuberkulose. I mange hjem lå en eller flere patienter med »brystsyg«. De selv og deres familie vidste og affandt sig med, at der skulle de ligge et par år og vente på døden. Men almanakkens oplysende artikler havde deres store betydning. Jeg kan huske, da bedstefar satte hængsler på de tidligere tilspigrede vinduer, for at der kunne komme frisk luft i stuerne. Den indeholdt også dramatiske og romantiske fortællinger, rigt illustrerede med stik af ridderkampe i egeskove, strandinger i måneskin og lign. Her stiftede jeg bekendtskab med Holger Drachmann og andre af tidens forfattere, som skrev folkeligt. Almanakken blev også brugt som regnskabsbog og noteringskalender, hvori man indførte vigtige begivenheder, f. eks. at en ko havde været til tyr. Jeg husker i denne forbindelse, at koen, når den havde kælvet, altid fik en mægtig spegesild, som den slugte med stort begær.

Vinteren på gården var fortrinsvis helliget indendørs arbejder. Man reparerede vogne og seletøj, splejsede tove, skar rivetænder, tøjrepæle og andre småting, som der altid var rigelig brug for. Alt snedker- og tømmerarbejde foregik i huggehuset, hvor der fandtes en stor samling værktøj, som holdtes i den pinligste orden af min bedstefader, der altid selv bar nøglen på sig. Alle bøjede søm blev omhyggeligt rettet ud og sorteret i sømkassen; de kunne bruges mange gange. Det gjaldt om at være økonomisk, og tiden spillede ingen rolle. Alt

rundet af og afpuddet, så den, der havde lavet den, kunne glæde sig over et kønt resultat af sit arbejde. Denne trang til at bringe skønhed ind i den daglige tilværelse gjorde sig gældende også i det grovere markarbejde. Når pløjningen begyndte, pløjede bedstefar altid selv den første fure. Den var udmålt og afmærket med kæppe forsynet med halmviske. Dem kunne han styre efter, så furen blev køn og lige.

I den mørke del af året sad jeg tit om aftenen i borgerstuen, hvor kvinderne kartede og spandt, strikkede hoser og undertøj og lappede og reparerede klæder og linned. Imedens snakkede karlene og fortalte historier eller sang viser om Karl den tolvte og andre helte, eller sørgelige kærlighedsviser med mange vers. Der blev også sunget viser, som tog de aktuelle lokale begivenheder under skrap og bramfri behandling. Viddet var kraftigt og saftigt. Man havde blik for naboens svagheder og holdt sig ikke tilbage, når der kunne fortælles en god historie. Hvor ofte har jeg ikke hørt den om gåsetyven, hvis natte-togt var blevet røbet forud. Han blev modtaget i gåsehuset af en karl, der kneb ham i næsen med en gloende ildrager. Magen til gase havde han aldrig mødt, og han kom ikke der mere.

Og der blev fortalt om gamle dage, da man selv lavede sin brændevin i smug. Så hændte det undertiden, at egnen fik besøg af politi – »øvrigheden« – som man helst skulle holde sig fra. Man telegraferede det slemme budskab fra gård til gård ved at lægge en rød dyne eller klud ud på hækken, og så gjaldt det om at få læsset alle destillations-apparaterne på en vogn, smide halm over og køre en tur ad landevejen, indtil dynerne blev taget ind.

Andre historier handlede om vinterens natlige togter til skoven i måneskin efter gratis tømmer. Det var ulovlig færd; men i gamle dage, før sandflugten, havde bønderne haft ret til hugst i skoven, og endnu flere hundrede år efter, at denne ret var frataget dem, betragtede de det som en uretfærdighed og et overgreb fra øvrighedens side. Man kørte derfor ikke efter træet med dårlig samvittighed, men brød sig dog ikke om at møde skovfogeden. Skete det, sagde man godaften så naturligt som muligt. Skovfogeden lod også som ingenting, han indlod sig i snak og inviterede endog enkelte gange på kaffepunch i skovfogedhuset.

Bedstemor kunne fortælle om den store skuffelse, det havde været for hende, da hun så den første jernbane fra København til Roskilde.

Hun havde ventet at se toget køre på en bred landevej af jern. Der var nok af spændende ting at lytte til for mig. Og hvor jeg nød disse aftener, når petroleumlampen kastede sære skygger op på væggen, det kinesiske ur slog sine regelmæssige slag, og stranden sølede langt borte. Jeg gik først til ro sammen med mine bedsteforældre. Min seng stod i deres sovekammer, og her følte jeg mig tryk, når jeg lå og fantaserede over aftenens mere eller mindre uhyggelige historier. Fra det fjerne hørtes en hunds gøen eller en vogns knasen ad frosne veje. Månen skinnede ind af vinduerne, og hende fra alkoven fortalte bedstefar historier eller nogle stumper vers fra en vise, hvis jeg havde svært ved at falde i søvn.

Vinteren føltes ikke lang på gården. Når historierne var ved at slippe op, kom der besøg af en af de mange omrejsende håndværkere. Foruden skrædderen kom der sadelmager, skoflikker, urmager og mange andre. De boede hos os, så længe der var brug for deres arbejde, og om aftenen var de flittige bidragydere til underholdningen med deres nyheder andre steder fra. Det skete også, at vi fik besøg af »Hanebjergfolkene«. Det var mørkladne sorthårede musikanter, som drog fra gård til gård med deres violiner. De var altid velkomne, for de bragte fest og lystighed med sig. Når de var der, skyndte alle sig mest muligt med arbejdet for at kunne komme ind i stuen om aftenen og høre dem spille. De blev ofte ved til langt hen på morgenen, og når de drog af gårde, fik de gerne et stykke flæsk eller andre naturalier med sig. Penge fik de ikke for deres musik. I mange dage efter talte man om deres besøg, og en af mine mostre sagde altid, at violinerne talte til hende med en menneskelig stemme.

Engang fik vi besøg af en flok af Estrups blå gendarmere, som indkvarterede sig på gården. De så flotte ud og vakte naturligvis min begejstring, i særdeleshed da jeg fik lov til at sidde på skødet af en vældig sergent med et stort fuldskæg. De voksne var nok knapt så begejstrede, men tog sådan en indkvartering som et nødvendigt onde. Man var hos os ikke direkte fjendtligt indstillet overfor gendarmene, som det var tilfældet mange andre steder. Den politiske interesse var i det hele taget ikke synderlig stor, men venstrebevægelsen var hele familien stærkt imod. Vi kom dog meget sammen med skolelærer Bro, selvom han var venstremand. Jeg legede meget med hans børn; kun når vi gik til aften-gymnastik i forsamlingshuset, måtte vi skilles, for jeg skulle gå i Højres Gymnastikforening.

Hos lærer Bro gik landsbyens børn i skole 2 gange om ugen. Han var en stor børneven og en glimrende fortæller. I de få skoletimer skulle vi lære den elementæreste læsning, regning og skrivning. Men Bro gav sig også tid til at læse højt for os: Grundtvigs folkeeventyr, H. C. Andersen, Ingemann, Bjørnson – og han forstod at levendegøre stoffet, så disse timer blev uforglemmelige, i hvert fald for mig. Det var en helt ny verden, der åbenbares for mig gennem dette mit første møde med litteraturen. Den noget ureglementerede brug af skoletimerne havde forældrene ikke noget imod, når blot vi var stive i Katekismus og salmevers, og det skulle Bro nok sørge for.

Udenfor skoletiden tilbragte jeg megen tid hos hyrdedrengene, der passede kreaturet, som gik løs i engene ned mod mosen. Når flokkene skulle samles til aftenmalkning, var der nok at gøre. Så hørte man fra alle kanter de jodlende drengestemmer: »Jage hjem, jage hjem, klokken er fem.« Men det meste af dagen passede kvæget sig selv, og vi havde tiden til vor egen rådighed. Vi lavede snarer af hestehår med et rønnebær som lokkemad. Når en solsort snappede bærret, hængte den sig selv. Så stegte vi den over bål og holdt måltid på den i vores jordhule. I mosen fiskede vi gedder, ål og aborrer, som vi også stegte på stedet. Men ofte lå jeg blot på mosebrinken i timevis og iagttog de vævre, blanke fisk nede i det sortgrønne vand. Eller jeg plukkede mig en bunke grønne siv og flettede høje kegleformede »sivhatte« eller »sivgæs«, som jeg lod sejle i vandhullerne. I mosen voksede gamle piletræer med fantastiske tegninger i barken. Af grenene skar vi med vores svaneknive fløjter og dyr. En hest var et lille stykke gren med hals og hoved af en sidegren, hvori man skar hak til ører. En ko var blot en grenstump med to spidser som horn og en fure om halsen til at fastgøre tøjret i. På undersiden skar vi dem flade, så de kunne stå, og de blev hvide, røde, skimlede eller brogede, alt efter hvor gammelt træet var, eller hvor meget af barken vi fjernede. Vi lavede også hyldebøsser, som kunne sprøjte vand eller give knald, og flitsbuer af poppelgrene med pile af tækkerør.

Alt dette lærte jeg af de ældre drenge, som de havde lært det, da de var små. Ingen ved, hvorpå sådanne traditioner hviler, eller hvor gamle de er, men at de er de samme rundt om på jordkloden, har jeg erfaret på flere måder. En mand fra Randstaterne har fortalt mig, at han som dreng har flettet sivgæs og skåret lignende dyr af gren-

stumper. På Nationalmuseets etnografiske afdeling kan jeg se mine køer skåret af børn i det nordlige Sibirien.

Undertiden strejfede jeg omkring på engene og så på malerne, når de arbejdede. Julius Paulsen, Viggo Johansen og Albert Gottschalk var hyppige gæster på egnen. Jeg så mest på Gottschalk, som ofte malede hjemme ved gården. Han stillede sine lærreder ind hos os og snakkede meget med mig, underviste mig og forærede mig tube-farver, som han nøje forklarede mig, hvordan jeg skulle bruge. Især lagde han stærk vægt på, at jeg skulle male efter nauren og ikke »bare ud af hovedet«.

Hjemme på gården legede jeg med mine dyr. I en jordvold byggede jeg stald til dem med rigtige glasvinduer, og jeg lod dem græsse i ukrudtets vidtstrakte eventyrskove, hvor duggens store krystalglober vuggede i trækronerne. Var vejret dårligt, sad jeg inde og skar fugle af roer og gulerødder, eller jeg legede i den store vognport, hvor jeg på dage med rigtige regnskyl kunne tilbringe mange timer. På gårdspladsen dannedes da brede strømme, som snoede sig ud gennem porten med den skrånende brolægning. Her sejlede jeg med mine skibe, som jeg skar af træstumper og gav sejl af hønsefjer. De førtes med Passaten mod fjerne lande og gik ned ad de rivende floder til store prægtige byer. Det bedste jeg vidste, var dog at snakke med gamle Morten fra »Stokkehuset«. Hans kønne, varme øjne løb altid i vand, og hans store næse var ildrød og svullen som bedstefaderens på Ghirlandaios berømte billede »En gammel mand og hans barnebarn«. Morten var hjulmand og boede ude ved Holløse strand. Han kom på gården og reparerede vogntøj, satte nye eger i hjulene eller lignende. Forøvrigt kunne han lave alt muligt med sine snilde hænder, så der gik ofte bud efter ham. Han var et elskeligt og fuldstændig harmonisk menneske. Jeg stod hos ham i huggehuset og så beundrende til, når han arbejdede. Udenfor stod et gammelt hyldetræ, hvis grønne løv næsten dækkede vinduet. Ruderne var gamle, ujævne og fulde af spindelvæv, så grenene derude antog sære slyngede former. Jeg følte mig som på havbunden, langt borte fra verden. Morten Hjulmand og jeg havde vores lange og dybsindige samtaler under arbejdet, som til tider bestod i at lave legetøj til mig. Jeg elskede sådanne stunder sammen med denne dejlige mand, og der ligger en velsignelse i mindet om ham.

Mange havde deres gang på gården. Når vi i høsttiden havde dag-

lejere, var der blandt dem en meget høj mand, som lignede H. C. Andersen. Han boede nede i byen i det lille hus, man ser til venstre på Sonnes billede »Kildefest i Tisvilde by«. Han blev kaldt Stadshans på grund af sit fine udseende. Som regel var han i sine bedste klæder, og fliptøjet var altid skinnende rent. På mig virkede han som en fornem herre, også fordi han, der var ungkarl, holdt sit hus så rent og havde blomsterpotter bag de altid blankpudsede vinduesruder. En anden daglejer var »lille Annes fra Ketten«. Det var en dværg med spillende øjne og et mundtøj, som ikke stod et øjeblik. Han var ikke i stand til at udføre meget arbejde, men klarede sig igennem tilværelsen ved hjælp af den rivende strøm af vittigheder, der altid stod som en røg efter ham. Han var alle steder meget efterspurgt og fik ligesom de andre daglejere sine 50 øre om dagen. »Han er godt nok pengene værd,« sagde man, »for han har humør for dem alle te'sammens.« Hans kone var lam i benene, og det var et fantastisk syn at se ham køre hende i timevis frem og tilbage på vejene. I den gammeldags vældige rullestol sad den høje, tynde kone indhyllet i sorte klæder og sjaler, stiv som en mumie og med fuldstændig udslukt ansigt. Bagved det tunge køretøj traskede den vævre »lille Annes«, som lige nåede op til håndtaget, pustende og snakkende og med øjne og øren åben for muligheden af at blive betænkt med en skærv. Hans modsætning var den flittige Svend Raagelejer, der jævnlig kom til os og solgte fisk, som han kørte om med på sin hjulbør. Hans spidse skæg stod ret ud i luften, og han var altid i løb for at nå rundt til så mange gårde som muligt, så børen kunne blive tom inden aften. På en heldig dag var hans fortjeneste 35 øre, og det var selv dengang ikke meget. Men han reddede sig vel også et måltid mad her og der, når han kom til en gård, hvor folkene sad til bords.

Hos os blev enhver vandringsmand budt ind til spisning, »for det er slemt for den, der ikke har sul.« Han blev bænket ved siden af bedstefar og ydede vederlag for maden ved at fortælle nyt. En af de fattigste og usleste personer, jeg kan huske, er Hyreper, der boede nede på Lejet, som dengang kun bestod af nogle få huse helt nede ved stranden. Hans bolig var en jordhytte oppe på bakken, hvor badehotellet senere kom til at ligge. Han var frygtelig snavset, fyldt med lus og uendelig fattig, for ingen ville have ham til hjælp. Han kom dog ikke på det frygtede fattighus, men fristede livet ved at gå fra gård til gård og tigge mad og navnlig brændevin. Jeg tænker ofte på

hans hårde skæbne, som kun brændevinen i korte øjeblikke kunne mildne. Det var dog ikke alle, en rus kunne hjælpe. Kristian Ide var en gammel kulsvier, som havde været med i krigen i 48. Han kunne blive ved at fortælle om, hvordan kulsvierne dengang var blevet brugt som stormtropper efter at være drukket fulde i æter og brændevin. Nu var det næsten 50 år siden, men hver gang han fik spiritus, græd han bitterligt, fordi han med sin bajonet havde stukket en tysker ned, som havde »bedt om pardon.«

Alle disse mere eller mindre sære typer kunne jeg se på én gang, når jeg var til ildebrand. På de stråttækte gårde levede man i en evig angst for ild. I tordenvejr sad vi altid oppe om natten i meget trykket stemning, og en større brand var en katastrofe, som samlede masser af folk fra hele sognet og nabosognet, så snart kirkeklokkerne begyndte at klemte. Fællesskabsfølelsen overfor ulykken bragte store skarer til at møde op for at yde hjælp, men mange blev også tiltrukket af brandens gru og dramatik. Jeg husker, at jeg som lille dreng var med til en stor brand ovre i Vejby, hvor 4 gårde lagdes i aske. Alle, som kunne undværes i omegnens gårde strømmede til, og der var nok at gøre. Sprøjten var hentet i det lille sprøjtehus i Kastaniealleen, og den blev fodret fra mange aljevogne, som i lange rækker hentede vand fra gadekæret og omliggende damme og mosehuller. Men de svage stråler kunne i den stærke blæst intet udrette mod kæmpebålet. Man måtte stille sig tilfreds, hvis man kunne redde resten af byen. På de nærmeste gårde var alt virvar. Et mylder af folk var beskæftiget med at få kreaturer og indbo ud på marken. Blev en bygning særlig truet, dannede man kæde ned til gadekæret og langede spande op til stedet. Men også på gårdene udenfor farezonen var der travlhed. Her blev uden ophør smurt store »mellemmadder«, som i en uafbrudt strøm befordredes ud på de lange interimistiske lægteborde, der i hast var stillet op i nærheden af brandområdet. Her kunne alle frit forsyne sig af de store smørrebrødsstabler og brændevinslajler, så det siger sig selv, at der efterhånden opstod en vis munter og oprømt stemning midt i tragedien. Jeg var så lille, at jeg lige kunne se over bordkanten, og der havde jeg foran min næse de usandsynlige stabler af mellemmadder, der tryllebandt mig til stedet. Jeg spiste så længe jeg orkede af disse madbjerge, som i min erindring om ildebranden levede lige så stærkt som det knitrende flammehav.

Madogier var ellers især knyttet til begravelserne, som ofte havde

det til fælles med ildebrande, at de samlede det meste af sognet. Høstgilderne blev efter den hårde landbrugskrise mere og mere sjældne, men ved bryllupper og navnlig begravelser gik det ikke an at spare, hvis familien havde blot en smule anseelse at værne om. Et dødsfald meddeltes ikke blot slægt og venner, men selv de fjerneste bekendte, og begravelsen udsattes altid så længe, at det var muligt for alle at »gøre anstalter«, så de kunne nå at »være fremme« fra morgenstunden. Man samledes så mange, der kunne stoppes sammen i den stue, hvor den afdøde lå, og ved kisten drak man kaffe med bjerger af kager. Derefter drog selskabet samlet til kirken, og hvis der ikke var alt for langt, bar man kisten hele vejen, langs hvilken beboerne havde strøet grankviste eller om sommeren blomster fra deres haver. Når begravelsen var vel overstået, begyndte gildet til ære for den afdøde. Det kunne dog hændes, at nogle af gæsterne havde smagt på brændevinen allerede om morgenen. Man snakkede meget om en begravelse, hvor de, der bar, sang »Den gang jeg drog af sted« hele vejen til kirken.

Det centrale i gildet var fortæringen, og det var ikke altid, der kunne skaffes plads nok i stuerne, så dækkede man også i vognporten. Alligevel måtte der spises i hold, og der var ingen pauser. De gæster, der ventede, vandrede rundt i have, stalde og marker og så på bedriften, og de, som havde spist, fandt et sted, hvor de kunne spille kort eller lave kraftprøver ved at sætte sig på gulvet og trække kæp. Når et nyt hold kom til bords, var der dækket op påny. Det gik ikke an at servere rester; hver gang kom urørte stege og lagkager ind. Den enorme bekostning dækkedes i nogen grad af de naturalier, som gæsterne forventedes at bidrage med ud over deres krans. Ville man sige noget foragteligt om en kone, hed det: »Hun er af den slags, der går til begravelse på en krans.« Man kappedes om at bringe det fineste smør, de fedeste høns og de største æg, de lækreste lagkager og tærter. Alle disse sager tårnede sig efterhånden op på et stort bord, og man diskuterede, hvor pynteligt de forskellige havde emballeret deres gaver. Efter selve begravelsesdagen fortsatte man gildet med stadig fjernere slægtninge og bekendte, og der kunne gå en hel måned, før man kunne slutte af og bespise alle dem, som havde serveret og hjulpet til på anden måde.

Også ved højtiderne spillede maden en fremtrædende rolle. Op mod jul var der travlhed i huset med at slagte, brygge og bage. Ved

denne lejlighed blev der bagt store hvedebrød, som man kaldte hvedekager. Inden de gik i ovnen, blev de ridsede, så de fik et stort kors i skorpen. Vi gik ikke i kirke juleaften, og juletræ kendte vi ikke. Der blev skyttet af så tidligt som muligt, så man kunne samles om julebordet med festmaden, der bestod af klipfisk med smørrebrød til og store æbleskiver, så mange vi kunne spise. Bagefter spillede vi kort om pebernødder. I juleugen gjorde vi os til gode med slagtemad og risengrød, og nytårsaften blev der igen bagt æbleskiver, inden karlene fra andre gårde på egnen kom og »gjorde spektakler«. De skød løse skud med deres geværer og stillede et rædsomt spøgelsesfjæs op midt på gårdspladsen. Det var lavet af en roe, som var hulet ud og snittet tynd ved »øjnene«, så det tændte lys, som var stillet inden i, kunne glo uhyggeligt. Efter traditionen skulle vi ud og fange urostifterne, og det gik der meget af aftenen med, for de var naturligvis straks forduftet. Det var især svært at finde dem, der havde stukket en syl i vinduessprossen med en ståltråd, der nåede langt ud på marken. Her gned de på tråden med en fil, så det lavede en frygtelig larm. Når vi løb ud for at få fat i dem, havde de halet tråd og syl til sig ud i mørket, og mange gange måtte vi lede længe, inden de selv »kom til« at røbe sig. De ville ikke snydes for traktementet, som det jo var meningen, de skulle nødes ind til. Ved første nymåne i januar skulle alle på gården ud om aftenen for at se nytårsnyet. Det var en gammel skik, som man lagde stor vægt på at følge, og det følte meget højtideligt, når man stod på marken lige udenfor hjemmet og så op til månen, medens man i hånden holdt et stykke brød, et pengestykke eller andet dyrebart, man var angst for at komme til at savne i det nye år.

Juni måned stod ganske i kildefestens tegn. Tisvilde var jo fra ældgammel tid kendt ud over landets grænser for de store mirakler, som skete på Skt. Helene grav og ved kilden med det undergørende vand. På Christian IV's tid var stedet i et sådant ry, at kongen lod sig bygge et herberge i Tisvilde for selv at prøve kildevandets lægende kraft. Endnu i min bedstemoders yngre dage kom mange syge og krøblinge langvejs fra for at drikke af kilden og hvile på graven Skt. Hans nat. Hun har fortalt mig om de mange krykker og stokke, der om morgenen var efterladt på graven, hvorpå der også var stillet trætavler med maledede inskriptioner, der udtrykte taknemmelighed for lykkelig helbredelse. Disse tavler har jeg senere set ligge på Tibirke

kirkeloft, men nu er de forsvundet. Det menes, at klokkeren efterhånden har brændt dem. Det store kildemarked, som knyttede sig til og dannede ramme om de mirakuløse hændelser, der gennem århundreder trak store pilgrimsskarer til den afsides egn, holdt sig i mange år efter, at valfarterne var ophørt. I min barndom var kildefesterne henlagt fra terrainet omkring graven til selve Tisvilde by, hvor de afholdtes de to første søndage efter Skt. Hans. De var besøgt af folk helt fra Horns Herred og Sydsjælland, og begge kildesøndagene rullede lange vogntog ad kildevejen fra Helsingør over Tågerup mod Tisvilde by. På gården fik vi stor indkvartering af slægtninge, venner og bekendte. På gårdspladsen blev der gjort plads til de mange vogne, og staldene fyldtes med heste og blankpudset seletøj. Mange af gæsterne havde man ikke set siden sidste års kildefest. Der var meget at snakke om, og især glædede min bedstefader sig over det liv, der blev på gården disse søndage. Nede i byen var den lange Tisvilde Gade tæt besat med markedsboder, hvor man blandt andet kunne få dejlige honninghjerter med farvet glasur. Midt på dem var klistret et billede i stærke kulører. Det passede jeg meget på ikke at ødelægge, når jeg spiste kagen. Der var også fuldt op af gynger, kraftprøver, skyde- og restaurationstelte. Det største serveringstelt var altid nede ved Kastaniealle, der fører op til sandflugtsmonumentet, »Perminen«, som det blev kaldet. Her blev udskænket strømme af øl og kaffe og udpakket gigantiske madkurve. Hele anlægget ved monumentet var luget og revet fint af gamle Ane, som passede det året rundt og gjorde sig særlig umage ved højtiderne og i »kildetiden«. Gården overfor skolen havde en vældig lade. Når den henimod Skt. Hans var tom, blev den med kildefesterne for øje omdannet til dansestrade. Den blev pyntet med gran, kaldtes i kildetiden salonen og var et af festpladsens stærkt besøgte centre, hvorfra musis og trampen hørtes natten igennem.

For mig var det bedste ved kildefesterne karrusellen, som hvert år forekom mig lige forunderlig. Den blev drejet af to mænd, som svedende og stønnende trampede rundt bag et forhæng, medens en tredie passede lirekassen. Den ejedes af en af byens gårdmænd, Rasmus Jensen, som foruden at drive sin gård lavede billedskæreri. Karrusellen havde han helt igennem lavet selv og forsynet med dejlige heste og kaner, malet i stærke, festlige farver. Jeg kunne opholde mig ved den i mange timer og var ked af det, når kildetiden var forbi, og

Rasmus pakkede sin karrusel sammen for med den at kaste glans over andre fest- og markedspladser. Samme Rasmus Jensen havde på sit loft stående en ligkiste, han havde lavet til sig selv og prydet med mange forgyldte englekoveder. I den tog han hver dag sin middags-søvn. »Så værner man sig til den,« sagde han.

Selv om langt de fleste kom til kildefesten på grund af de mange fornøjelser, den bød på, var der endnu i min barndom en del, som søgte til Helene Kilde for at drikke af det helsebringende vand. Der var bygget et skur over den med bænke langs de tykke plankevægge. Her sad kildegæsterne rundt om den svære kampestenssætning og fik efter tur, formedelst nogle øre, skænket et glas vand af den gamle mand, som passede kilden. Når jeg var der sammen med min bedstefader, forkortede jeg ventetiden ved at kigge på frøerne nede i kildevandet og de talrige navne og årstal, som var skåret i plankerne og de blankslidte bænke. I dem kunne man læse, hvor længe skuret havde stået; men kilden mistede efterhånden sin søgning, og da en julestorm tog skuret, blev det ikke bygget op igen.

De eneste synlige minder om Tisvildeegns glansperiode er nu kilden, graven og kildeblokken, i hvilken pilgrimmene lagde deres skærv. Om pengenes anvendelse fortæller det gamle vers, der smykker blokken:

*Dit hjerte glemme ej at give Herren ære,
og hvad din hånd formår til dette sted at bære,
af hvad værdi det er, i guld, i sølv, i penge,
deraf får kirken sit, og resten de som trænge.*

De mange mennesker, som kilderejserne førte til Tisvilde, fik ingen indflydelse på befolkningens daglige liv, som endnu i min barndom vidnede om, at egnen til alle sider var lukket inde af havet og de store skove. Man levede et slidsomt liv præget af mange slægtleds hårde kampe mod sandflugten og hoveriet, der først sent var blevet ophævet her.

Men almuen havde bevaret sin sjæl, og dens tilværelse hvilede i en gammel bondekultur, der holdt sig, lige til bane og biler brød gennem Gribskov.

William Scharff.

HUSMANDSLIV FOR HUNDREDE AAR SIDEN

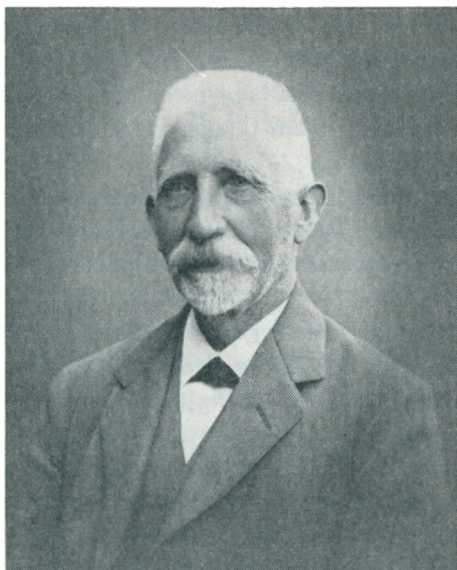
Ole Jensen, der var født 1861 og døde 1954, var Lærer ved *Frederiksborg Højskole*, fra den blev oprettet 1895 og til Begyndelsen af Trediverne. Foruden denne Virksomhed tog Ole Jensen med Iver Del i Egnens offentlige Liv. Han var i en Aarrække Formand for Tjæreby Sogneraad og havde en Række andre Tillidshverv.

I »Frederiksborg Højskoles Aarsskrift« for 1923 har han givet en Skildring af Livet i sit Barndomshjem i Slutningen af Tresserne og Begyndelsen af Halvfjerdserne. Da Livet i Odsherred har en væsentlig Lighed med Livet i Nordsjælland, har »Kultur og Folkeminder« fundet det rimeligt – med Arvingernes Tilladelse – at gengive det væsentlige af den nævnte Artikel her, saa meget mere som denne Skildring af Livet i et Husmandshjem passende kan staa som et Sidestykke til den foranstaaende Skildring af Livet i et nordsjællandsk Gaardmandshjem.

Mit Barndomshjem var i Odsherred, i Landsbyen Asnæs, nær ved den nu udtørrede Lammefjord. Smukkere og mere storslaaet Natur end den, jeg her som Barn færdedes i, findes ikke mange Steder her i Landet.

Et Par Hundrede Alen Nord for Hjemmet laa der en Bakke, hvor der selvfølgelig boede Trolde. Ved Nattetid var den ofte bleven set staaende paa gloende Pæle og Trolde og danse under den, saa vi Børn skulde nok vogte os for at komme den nær, naar det begyndte at mørkne, skønt Mor forsikrede os, at naar vi blot slog Kors paa Bryst og Pande, saa kunde vi gaa trygt og sikkert, hvor det skulde være, for saa havde Trolde ingen Magt over os.

Fra denne Bakke havde vi den prægtigste Udsigt over det sydlige Odsherred, hvis stolte og rigt vekslende Natur til alle Sider mødte Øjet. Fra Sydvest til Nordøst randedes Synskredsen af det 14 km lange og buede Højdedrag med den blaalige Tone og de majestætiske Bakker, hvoraf Vejrhøj, Sjællands højeste Punkt, ragede op over alle de andre. Og imod Syd havde vi Lammefjorden med dens smilende Omgivelser. Et Par km længere Nord paa ligger Maglehøj, en af

Ole Jensen.

Bakkerne i Højdedraget, hvorfra Udsigten er storslaaet. Her ser man det frie, blaa Hav, Kattegattet, strække sig til det yderste Himmelbryn, den lange bøjede Kystlinie, Sjællands Odde med Havet glimtende bag ved. Hele Odsherred ligger udbredt som et Landkort, Issefjorden, Seddinge Vig, Bakkerne ved Frederiksværk, Horns Herred og Tudse Næs og saa Lammefjorden og hele det bølgende Landskab Syd for med de mange hvide Kirker, Landsbyerne, Bakkerne og Skovene.

Kattegattet gjorde stærkest Indtryk paa mig, særlig i stærk Blæst eller Storm, naar det »gik i Skjortærmer« eller »vendte det hvide ud af Øjnene«; men jeg var mere fortrolig med den blide Lammefjord, som jeg daglig havde for Øje. I flere Somre passede jeg Køer ved dens Bred, og naar Køerne paa de varme Sommerdage soppede ud i Vandet for at køle sig, har jeg ogsaa faaet mig mangt et forfriskende Bad. Her laa jeg og drømte om det herlige, sollyse Land paa den anden Side af Fjorden og ønskede, at jeg dog engang maatte naa saa langt ud i Verden som til det skønne Eventyrland der ovre. Jeg fulgte med Øjet de smaa Fiskerbaade, naar de drog ud paa Fangst,

og vilde gerne været med paa Farten. En Gang om Ugen kom »Vandringsmanden« med Fragt til Faarevejle og Asnæs, det var den største af alle Sejlerne, og den kom med Bud der ude fra den store Verden. Den bragte ogsaa hjem til mig fra Holbæk den første Danmarkshistorie, jeg har ejet.

Mit Hjem var et almindeligt Husmandssted med Stuehus og Udhus, Væggene var af Ler og Taget af Straa. I Udhuset var Fæhus, Faarehus, Svinesti og Brændselsrum, og i Stuehuset foruden Beboelse tillige Lo og Lade.

Vi havde to Stuer og et alt for stort Køkken med aaben Skorsten, hvor Mor hentede sig baade Forkølelse og Gigt; hun plagedes derfor ogsaa altid af stærk Hoste, der særlig om Morgenstunden kunde være saa voldsom, at hun var ved at blive borte i den. Dette maa have gjort et stærkt Indtryk paa os Børn, for jeg var altid saa bange for, at Mor skulde dø. Jeg kunde derfor heller ikke høre Kaalunds Digt »Den dræbte And«, uden at jeg fik Taarer i Øjnene; jeg følte mig som en af de smaa Ællinger, der havde mistet Moderen. Eller naar jeg hørte Havfruens Vuggesang:

Sov mit Barn, jeg sidder ved din Vugge,
lad mig lukke dine Øjne til;
naar engang de begge mine lukke,
hvem mon dig da Moder være vil?

da var det for mig som min egen Moders Sang til mig. Engang da jeg i et eller andet Blad havde set, at der kunde faas en Brystduge, noget i Retning af et Voltakors, som kunde kurere for Hoste, vilde jeg for mine Sparepenge købe en saadan til Mor, men Mor fraraadede, da hun ikke havde Tro til, det kunde hjælpe.

Stuerne var ret rummelige, men da der kun var Kakkellovn i den ene – en gammel Bilæggerovn – blev denne Stue baade Dagligstue, Spisestue og Sovekammer. I den anden Stue stod vore Møbler: et dobbelt Klædeskab, et Chatol, en Dragkiste, et Bord og nogle Stole. Paa Væggen hang et stort Billede af Frederik den Syvende til Hest og Billeder af Generalerne Olaf Rye og Schleppegrell, Fars Officerer fra Trearskrigen. Der var ogsaa et Billede af en menig Soldat i fuld Galla tegnet af en Krigsfange. Det skulde være Far, men jeg vil ikke paastaa, det lignede.

Vi var fire Søkende i Hjemmet, to Drengene og to Piger. Men da

min seks Aar ældre Bror kom ud at tjene, før han var ti Aar, og kun kom hjem paa Smaabesøg, fik jeg ikke meget at gøre med ham, og min yngste Søster blev først født, da jeg var omtrent ni Aar, saa det blev den anden Søster, der var halvtredie Aar ældre end jeg, der blev min daglige Legekammerat, og vi holdt ogsaa trofast sammen.

Far gik som de fleste Husmænd den Gang ud paa Arbejde hele Aaret. Den lille Jordlod paa 4¹/₂ Td. Land kunde ikke give Føde og Klæder til os alle, derfor var Far næsten altid ude, og vi Børn var kun sammen med ham om Aftenen og paa Helligdagene. Daglønnen var kun lille; een Mark (33 Øre) og Kosten var det almindelige, og om Høsten 24 Skilling. Desuden maatte Far gøre 30 Dages Arbejde i den travleste Sommertid for at faa Jorden pløjet og passet med Trækraft. Det var ogsaa i disse Aar, at Bønderne endnu holdt paa med at merge deres Jord, og Far tog Del i dette ret haarde og ikke ufarlige Arbejde. En Eftermiddag kom han hjem stærkt forslaaet af Lermasser, der var faldet ned over ham, saa han i længere Tid ikke kunde taale at arbejde. Først et halvt Aar efter, da en Kone grædende kom og fortalte os, at hendes Søn, en ung Karl, som jeg kendte, var blevet knust i en Mergelgrav, forstod jeg, at Far havde været ved at sætte Livet til.

Om Vinteren havde Far Tærskearbejde adskillige Steder. Tærskemaskinen var den Gang ikke almindelig, saa Kornet blev tærsket med Plejl. Det var et renligt og godt Vinterarbejde, men der skulde hænges i for at tjene en god Dagløn.

Mor maatte passe Bedriften hjemme med os Børn som Hjælper, da vi blev store nok dertil, og om Aftenen, naar Far kom hjem, eller om Morgenens tidlig, før han gik til sin Dagsgerning, hjalp han med det værste Arbejde som at tærske, skære Hakkelse og lignende.

Naar Kornet var tærsket og kastet med Haanden for at faa Avnerne skilt fra, var det Mors Bestilling at rense det med et Kornsold; dertil hørte Øvelse og Paapasselighed, naar det skulde gøres godt.

Jorden var af ret god Bonitet, men et Stykke led af skadeligt Vand, og noget var stærkt leret og vanskelig at behandle, og da den sikkert trængte baade til mere Gødning og mere Arbejde, end den fik, var Høsten ikke stor, og det kneb somme Aar med at avle det nødvendige Foder til Besætningen, der bestod af to Køer, et Faar, en eller to Grise og saa en Del Høns.

Foruden de almindelige Kornsorter og Kartoffler dyrkede mine Forældre ogsaa Foderroer. Det var den Gang ikke helt almindeligt, men det var ogsaa kun et ganske lille Stykke, der blev begyndt med. Disse Roer gav os Børn meget Arbejde, ikke alene om Sommeren med Renholdelse, men ogsaa om Vinteren, naar de skulde bruges, for de blev skaaret i ganske smaa Snitter og blandet i Hakkelsen for at faa Kørne til at æde denne. Naar Roerne hen paa Vinteren slap op, eller en af Kørne havde kælvet, blev der gerne givet et lille Tilskud Kraftfoder i Form af en Haandfuld Bygskraa, der omhyggeligt blev blandet i Hakkelsen, efter at denne først var stænket med Vand, for at det hele, Straa og Kerne, smukt kunde følges ad ned i Komaven. Jeg maatte tit tænke paa denne Fodringsmaade, da jeg henved 25 Aar senere ved Siden af min Skolegerning paa Fyn drev et lille Landbrug paa 2 Tdr. Land og ved Hjælp af rigeligt Kraftfoder og mange Roer kunde levere over 7000 kg Mælk om Aaret til Mejeriet fra mine to Køer.

Det siger sig selv, at Kørne efter det forannævnte »Traktement« ikke kunde give meget i Spanden, og den Indtægt, der kunde faas af dem ud over det, at der var Mælk, Smør og Ost i Husholdningen, var kun ringe.

Naar Fløden var samlet for en Uges Tid, kom den i Stampekærnen og skulde forvandles til Smør, hvilket tit kunde være vanskeligt nok, navnlig naar Kørne var udmalkede, selv om ogsaa Mor var meget paapassende med at slaa Kors paa Gulvet, hvor Kærnen blev stillet. Vi Børn maatte hjælpe til med at kærne, saa snart vi kunde løfte Kærnestangen, og kom der fremmede under Arbejdet, maatte de tage Haand i med for at »ryste Smørret af sig«.

Skønt Mor havde Ord for at lave godt og pænt Smør – hun farvede det med Gulerodsaft – har det dog næppe været første Klasses Varer. Men hvor var det dog festligt at faa et Stykke Rugbrød med nykærnet Smør paa. Jeg tror, at dersom nogen kunde have budt os fineste Mejerismør i Stedet, vilde vi have betakket os og rimeligvis sagt, som en ældre Kone sagde til mig for en Del Aar siden: »Det Mejerismør smager af ingenting; da var der anderledes Smag i det hjemmelavede Smør.«

Da det gjaldt for Mor om at faa saa megen Indtægt af Kørne som muligt, blev der sparet paa Smørret i Husholdningen; det meste blev solgt til en Smørpranger, og vi spiste Fedt i Stedet.

Mor lavede ogsaa Ost, og af Vallen kogte hun Rødost (Myseost). Disse Smaaoste blev vindtørrede, saa de blev meget faste og haarde; saa kunde de gemmes saa længe, det skulde være. De blev revet paa Rivjern og brugt som Paalæg paa vor Skolemad. Af Kærnemælken blev der lavet Knapost med Kommen i; de fik omtrent samme Behandling som Rødostene. Der var for lidt Drøjelse i dem, naar de ikke var tørre.

I det hele taget blev vi ikke forvænnet, hvad Kosten angik. Paa Skolemaden fik vi altid Paalæg, men det var der ikke Tale om hjemme. Der fik vi enten Fedtebrød med Salt paa, et Stykke Flæsk eller en Skive Ost til et Stykke Rugbrød. Sigtebrød var der ikke Tale om uden til Højtiderne og ved festlige Lejligheder. En enkelt Gang kunde Mor bage en »Søsterkage«, men det var dog sjældent.

Om Morgenen fik vi enten et Stykke Spegesild og Rugbrød eller kogt Mælk og Brød og saa bag efter en Kop Kaffe med et Stykke Kandis til. Det sidste mente Mor var overflødig, og da hun gerne vilde lære os Sparsommelighed, fik hun os til at gemme Sukkeret i en lille Æske, og naar den saa var fyldt, købte Mor det af os, og Pengene blev lagt hen, for at vi kunde købe en eller anden Ting, som vi havde Brug for. En enkelt Gang, naar »Bassemanden« kom, kunde vi ogsaa faa Lov til at købe en lille Kage, og det kan nok være, den smagte.

Middagsmaden var ikke meget forskellig fra, hvad der nu bydes paa. Der veksledes mellem Grød, Vælling, Kaal, Urtesuppe, Bollemælk, Ærter og Kartofler tilberedt paa forskellige Maader, men ingen Eftermad. Jeg var ingen Kostforagter og tog godt for mig af Retterne. Kun naar vi skulde have Kærnemælksvælling, var jeg ikke sulten, den var mig for sur, saa vilde jeg helst søbe med Bagen af Skeen, og saa maatte jeg lide den Tort, at Mor og Søster drillede mig og sagde, at jeg var kræsen. Men naar vi saa skulde have Boghvedegrød, min Livret næst efter Risengrød, var det min Tur at hovere, for den kunde Søster slet ikke spise, hun var saa bange for de smaa, sorte Skaller, som altid fandtes i hjemmemalede Boghvedegryn.

Et Par Gange om Aaret fik vi Raamælkskage, det var Pandekager lavet af den første Mælk fra Koen efter Kælvingen. Til Dejen blev tilsat Gær, for at den kunde hæve, før Bagningen begyndte. Det var festlige Dage for os, ikke alene fordi vi glædede os til Nydelsen af disse dejlige, tykke Pandekager med Smør og Sukker paa, men ogsaa fordi vore Naboer efter god gammel Skik skulde have Del i dette

Gode. Vi blev derfor sendt ud til de forskellige Hjem med en Portion Kager, hvad vi var overmaade glade for. »Den banker dristig paa, som bærer godt Budskab.« Vi blev selvfølgelig altid vel modtaget, og der vankede altid enten et stort Stykke Kandis eller et Par Skilling. Det samme gentog sig, naar Grisen var slagtet, saa skulde Naboerne smage den sorte Pølse og et lille Stykke af Grisen.

Mor havde meget at gøre, og hun sparede sig ikke. Forholdene krævede, at hun maatte være meget nøjeregnende baade med Tid og med alt, hvad der hørte hendes Gerning til. Kreaturerne skulde passes, Huset og Haven holdes i Orden og Klæderne holdes hele og rene, og saa skulde ogsaa den hjemmeavlede Hør og Faarets Uld forarbejdes til Klædningsstykker. Og lille Søster, Hjemmets Kælendægge, der kom drattende saa langt bag os andre, skulde jo ogsaa passes og plejes.

Vi Børn maatte hjælpe til med, hvad vi kunde, og vi blev tidlig vænnet til Arbejde. Derfor blev vi ogsaa fortrolige med alle Husdyrene, de var vore Venner og blev behandlet som saadanne. Søster og jeg betragtede Køerne som vore egne og tilegnede os hver sin. Min var sortbroget og Søsters rød. Jeg husker endnu tydeligt, hvordan vi kunde tvistes om, hvilken af dem der var den bedste, ikke Ydeevne, men mere med Henblik paa Dannelse. Jeg paastod frejdigt, at min var den bedst opdragne, for naar den drak, satte den Mulen overlig i Vandfladen og indsugede Vandet i lange Drag, mens Søsters satte Næsen dybere i Vandet og snuppede det ind i korte Snup. Striden om dette og lignende Spørgsmaal kunde nok blive saa bitter, at vi gik fra hinanden i Vrede; men et Øjeblik efter kom Søster igen, og saa var hun venligere imod mig end nogensinde før. Hun var en sjælden godhjertet og samvittighedsfuld Pige og lignende Far i Karakter og Sindelag. Derfor kunde det heller ikke falde hende ind, naar hun passede Køerne, at forfordele min Ko, mens jeg i den Henseende vist ikke var helt at stole paa.

Det var altid svært for os, naar Grisen skulde slagtes. Hvor ofte havde vi dog ikke moret os over den, kløet den bag Øret eller under Bugen for at faa den til at lægge sig paa Siden og strække Benene fra sig. Underligt var det derfor ikke, om vi fik Taarer i Øjnene, naar Slagteren kom med den skarpe Kniv. Men det var jo den Slags Smaasorger, som var forsvundne, endnu før den duftende Pølse kom paa Bordet.

Vi maatte ogsaa hjælpe Mor med at karte Uld, vinde Garn o. s. v.,

ligesom hun ogsaa lærte os at stoppe Strømper, lappe gamle Klæder og gøre andet husligt Arbejde. Søster maatte ogsaa lære at spinde; det var jeg dog fritaget for. Mor var selv flittig til at spinde, Rokken snurrede tidlig og sent. Naar vor egen Uld og Hør var opspundet, spandt hun en Del for fremmede, det gav dog altid en lille Indtægt, og naar hun saa var til »Snævvergilde« (afleverede det spundne), fik hun foruden den gode Opvartning gerne et Stykke Flæsk eller lignende i Tilgift.

Mor gik ogsaa enkelte Gange ud paa Arbejde, særlig om Efteraaret ved Kartoffeloptagning, og naar man omkring paa Gaardene skulde have Boghveden formalet. Der fandtes dengang paa de fleste Bøndergaarde en Haandkværn til at male Malt paa, og denne brugtes ogsaa, naar den hjemmeavlede Boghvede skulde omdannes til Gryn. Dette var et ret vanskeligt Arbejde, og der skulde baade Øvelse og Kendskab til for at gøre det godt og fremskaffe gode Gryn. Først skulde Boghveden knuses paa Kværnen, derefter renses og sældes for at faa Melet fra, og endelig skulde Grynene drøvtes i et Drøvtrug (driftes i et Drifttrug) for at faa de sorte Skaller viftet bort. Særlig det sidste var nok ret vanskeligt, og da Mor fra sin Ungdom var fortrolig med dette Arbejde og havde megen Øvelse deri, vilde man gerne have hende til Hjælp.

Der blev ikke i Hjemmet talt meget om religiøse Spørgsmaal, men Mor lærte os tidligt at bede Fadervor, ligesom hun ogsaa lærte os at have Agtelse for »Guds Ord«. Ikke blot Bibelen men Salmebogen, Lærebogen og ethvert gudeligt Skrift, hvori der var Udtog af Bibelen, var for hende Guds Ord, som vi ogsaa i det rent ydre skulde behandle med Ærbødighed. Jeg husker endnu Mors Formaning til mig, da jeg en Dag traadte paa et Blad, der var faldet ud af Lærebogen: »Tag det op! hvor kan du dog nænne at træde paa Guds Ord.«

Mine Forældre gik ikke meget i Kirke, højst fire eller fem Gange om Aaret; men en enkelt Søndag kunde det hændes, at Mor samlede os og læste Evangeliet, og vi sang en Salme.

Mor holdt meget af at synge, og naar vi holdt Mørkning, sang hun tit for os, saa vi paa den Maade lærte flere Salmer. En Nat, lille Søster var urolig, vaagnede jeg ved, at Mor med dæmpet men klar Stemme sang »Sov sødt Barnlille«, det lød saa vidunderlig kønt i mine Barneøren, at jeg altid senere maatte tænke paa Mor, naar jeg hørte denne Sang blive sunget.

I Morten Luthers Katekismus staar en lille Aftenbøn, som Mor gerne vilde have, vi skulde lære. Denne Bøn, der ikke er særlig barnlig, lyder saaledes:

»Jeg takker dig, min himmelske Fader formedelst Jesus Kristus, din elskelige Søn, at du i denne Dag naadig har bevaret mig, og jeg beder dig, at du vil forlade mig al min Synd, hvor jeg har handlet uret, og i denne Nat naadig bevare mig. Thi jeg befaler mig, mit Legeme og Sjæl og alting i dine Hænder. Din hellige Engel være med mig, saa at den onde Fjende ingen Magt faar over mig! Amen.«

Vi forstod kun lidt af dette, »formedelst« det for os Børn saa fremmede og fjerne Sprog, og særlig syndsbyngede følte vi os heller ikke; men naar vi kom til det om den hellige Engel, der vilde holde Vagt ved vort Leje og vogte os for alt ondt, saa var vi med, og saa følte vi, at vi trygt kunde lægge os til at sove.

Til Minderne fra Barndomshjemmet hører ogsaa de hyggelige Vinteraftener, naar vi samledes om den lille Olielampe, der kun gav sparsomt Lys, mens Mor lod Rokken snurre eller Strikkepindene liste ved, og Far havde travlt med at beslaa vore Træsko eller med andet Husflidsarbejde. Det kunde da hænde, at vi fik Far til at fortælle lidt fra sin Soldatertid i Itzehoe og Altona eller om sin Deltagelse i Treaarskrigen; men da Far var meget tilbageholden og lidet talende, skulde der gerne stærk Opfordring til for at faa ham slaaget igang. Han fortalte helst om Slaget ved Frederits og Olaf Rye, der var hans Ideal af en Officer, eller om Istedslaget og General Schleppegrell og Oberst Læssøe, og han havde en egen stiltfærdig Maade at fortælle paa. Hans Kærlighed til os Børn ytrede sig ogsaa altid paa en stiltfærdig Maade. Jeg mindes endnu, hvordan han, naar han om Aftenen kom hjem fra Arbejde, og vi var komne i Seng, kunde komme hen og klappe os paa Kinden med sin barkedede Haand og se saa mildt og kærligt paa os.

Henimod Jul blev der Travlhed med Forberedelser til Festen. Rok, Haspe og Garnvinde blev sat til Side og kom ikke frem før efter Helligtrekonger. Intet maatte gaa rundt i Julen, og Lørdag Aften skulde Rokken ogsaa staa stille. En Kone, der havde været saa ivrig til at spinde, at hun havde brudt denne Regel, kom en Aftenstund kort efter sin Død til sit Hjem, stak en blodig Haand ind ad Døren og sagde: »Her kan I se, hvad jeg vandt, fordi jeg spandt en Lørdag Aften.«

Vi Børn fulgte Forberedelserne med megen Interesse og hjalp til, hvor vi kunde. Der skulde vaskes og gøres rent baade ude og inde; der skulde brygges, og der skulde bages Æbleskiver og Pebernødder; det sidste var vi voldsomt optaget af og hjalp gerne til med at trille Dejen i lange Stænger og skære den i Stykker. Der skulde koges Flæsk, Sidebensstykker og Hakkepølse, saa vi havde nok til hele Højtiden, og saa skulde der koges Rødbeder og males Sennep. Det sidste trak Vand af Øjnene, men til Trods derfor vilde Søster og jeg gerne paatage os det Arbejde, for vi havde lært den Kunst at faa Sennepsploddet til at dreje rundt om sig selv samtidig med, at det løb rundt i Fadet, og saa vidste vi, det gjaldt om at være dygtig gale, mens vi malede, for saa blev Sennepen stærkere.

Naar Juleklokkerne hen mod Aften begyndte at kime, fik Mor os gerne udenfor, for at vi skulde lytte til Klokkeklangen, og da følte vi, at Højtiden stod for Døren. Det lød ogsaa saa højtideligt, naar Far kom hjem og hilste: »God Aften og glædelig Jul,« og vi sagde: »Tak i lige Maade.«

Ved Nadverbordet var der ogsaa Feststemning. Der var bredt en hvid Dug paa Bordet og dækket med Tallerken, Ske, Kniv og Gaffel til hver, og i Stedet for den lille Tran- eller Olielampe, der staaende i Lysekællingen plejede at oplyse Stuen, stod der nu to Lys i blanktpudsede Lysstager. Midt paa Bordet stillede Mor saa det dampende Fad Risengrød, som vi alle langede til. Der var selvfølgelig Smør i og Sukker og Kanel paa, og saa fik vi sødt Øl til. Eftermaden bestod af Sigtebrød, Sul, Sennep og Rødbeder, men den havde jeg ingen Appetit til. Før Maaltidet begyndte, bad Far eller Mor en Bordbøn, og efter Slutningen tog vi hinanden i Haanden og sagde Tak for Mad.

Naar der var taget af Bordet, blev der sunget et Par Julesalmer; saa kom Mor med en Tallerken Pebernødder, og vi morede os saa med at spille Kort. Vi kunde flere morsomme Spil, som »Hanrej« og »Rakker«, »Langdreng«, »Brus«, »Sorteper« og »Vræleanders«. Men vi vilde helst spille de to sidstnævnte Spil, for det var saa morsomt at faa Far gjort til Sorteper eller Vræleanders.

Kl. 9 kom Mor med en Tallerken Æbleskiver; naar de var spist, sang vi en Aftensalme og gik saa til Ro. Der var dengang ikke noget, der hed Juletræ eller Julegaver, men derfor var Julen ikke mindre festlig end nu, hvor man adskillige Steder er ved at drukne i Julegaver og Juletræsfester.

Julemorgen, mens vi endnu sov eller i det mindste skulde lade, som vi sov, stod Mor op og listede stille ud i Køkkenet for at tænde Ild i Bilæggerovnen og fyre op under Kaffekedelen, og derefter gik hun ud at malke Køerne. Naar det var besørget, og hun kom ind igen, maatte vi helst være vaagne, for saa kom hun ind i Stuen og sagde: »God Morgen og glædelig Jul!« og vi svarede: »Tak i lige Maade!« Først naar dette var gjort, var det rigtig blevet Julemorgen. Vi fik saa Kaffe paa Sengen, den eneste Gang i Aaret, naar vi da ikke var syge, og vi havde det meget bedre end Prinsessen paa Ærten.

Ja, der kan leves en glad og fornøjelig Jul under smaa Kaar. Og hvad vi som Børn oplever af Juleglæde i Hjemmet sammen med Far og Mor og Søskende, svinder ikke bort som en flygtig Stemning, men følger os gennem Aarene og fordunkles ikke af senere Oplevelser, hvor gode og rige disse end monne blive.

En Del af min Barndomstid maatte jeg tilbringe uden for Hjemmet, idet jeg tidligt maatte ud at prøve Hyrdedrengens Kaar. De sidste fire Aar før min Konfirmation tjente jeg om Sommeren fra April og til ind i November hos en ældre og meget gammeldags Gaardmand, hvis Jord grænsede ned til Lammefjorden, og et Par Aar forud havde jeg om Efteraaret været ude i kortere Tjenester. Dette Hyrdeliv skal jeg dog ikke her komme nærmere ind paa, men jeg slutter med at fortælle lidt om mit første Opbrud fra Hjemmet.

Jeg var dengang i mit niende Aar og skulde tjene paa en mindre Gaard i Nabobyen Hørve, hvor jeg skulde vogte Køer. Tjenesten skulde vare fra Midten af August til November, og i Løn skulde jeg have en Skæppe Rug og et Par Træsko. Jeg var vist ikke saa lidt stolt over, at jeg nu skulde ud paa egen Haand; men da jeg havde min lille Bylt Tøj under Armen og den Pisk, Far havde flettet til mig, i Haanden og skulde til at sige Farvel, kneb det alligevel lidt for mig at komme afsted. Da tog Mor mig om Halsen, saa mig kærligt ind i Øjnene og sagde med mild bevæget Stemme: »Gaa nu, min Dreng, og Vorherre være med dig!«

Disse kærlige Afskedsord blev som Lysengle paa den lille Drengs Vej, og de har altid fulgt ham siden.

Det er længe siden, Barndomshjemmet opløstes. Far døde i Efteraaret 1892, og tre Aar efter fulgte Mor ham. Min Legekammerat og Søster, Christiane, der overtog Hjemmet, overlevede kun Mor et Par

Aars Tid, og vort Barndomshjem er gaaet over i fremmed Eje, saa jeg kan sige med Ingemann:

»En anden Slægt der bygger,
og andre Sjæle bo,
hvor nu jeg vil søge Sporet,
af hoppende Børnesko.«

Men naar jeg kommer til Odsherred, lægger jeg altid Vejen forbi mit gamle Hjem og kigger saa ind i Haven for at se, om det Æbletræ, jeg som Barn opelskede af en Kærne og senere fik Gartneren til at pode, endnu staar derinde.

Ole Jensen.

Nordsjællandsk Folkemuseum
(Det gamle Husmandssted).

VED EN MILEPÆL

Med nærværende Bog har »Kultur og Folkeminder« levet i tyve Aar, og selv om det ikke er et Jubilæum, er det dog et rundt Tal, og der kan være Grund til at standse op ved Milepælen og kaste et Blik tilbage. Vi deler vore Betragtninger i to Dele: Folkemuseet og Aarbogen.

I

Et Museum bliver til

1963 udsendte jeg en Bog med Titlen »Et Liv i Arbejde, Nogle Erindringer«, den er forlængst udsolgt. Heri findes et Afsnit med ovenstaaende Titel. Dette Afsnit kan passende gengives her:

»Parcellist, senere Sognefoged *Christoffer Larsen*, Tofte (1877–1943), der jævnlig kom paa Frederiksborg Højskole (hvor jeg dengang var Lærer), gjorde mig en Dag opmærksom paa, at der oppe

paa hans Ejendom i Helsinge Sogn fandtes et gammelt trelænget Sted fra Stavnsbaandstiden. Det havde egentlig udtjent, men det havde været Slægtens Hjem i et Par hundrede Aar, og han kviede sig ved at rive det ned. Om jeg ikke havde Lyst til at se det? Jeg tog derop en Dag for at tage *Soldsætterens Sted*, som det blev kaldt – dets officielle Navn var *Lille Ravnbjerghus* – i Øjesyn. Det var et dejligt gammelt Hjem med mange Minder om Landbrug og Haandværk. »Vilde Du skænke det til et Museum, hvis der kunde blive Tale om det?« – »Ja,« svarede Christoffer Larsen straks, »og alt Indboet med.« Jeg tyggede lidt paa det, men ikke ret længe. Jeg plejer ret hurtigt at faa tygget færdig. Jeg skrev en Artikel om Sagen og sendte den til Nordsjællands syv Blade, fire i Hillerød og tre i Helsingør. Artiklen fremkom den 3. Juni 1922. Sagen vakte noget Opmærksomhed, og Pressen var interesseret.

Jeg fik Museumsinspektør *Jørgen Olrik*, Nationalmuseet, til sammen med mig at besigtige Huset, og bagefter sendte han mig følgende Brev:

»Solbrink pr. Værløse, 30/7 1922.

Kære hr. Anders Uhrskov!

Hjemkommen fra Tisvilde- og Helsingeturen vil jeg gerne sige Dem tak for den fælles udflugt. Det forekommer mig, at det gamle hus paa Lavø mark er en god type paa et mindre trelænget boelssted og paa et sjællandsk landbo- og landsbyhaandværkerhjem fra tiden omkring 1800. Det forekommer mig at egne sig vel til at danne grundstammen i et folkemuseum for Nordsjælland, og en flytning af et hus af den størrelse kan vel næppe økonomisk set siges at være nogen uoverkommelig opgave. Alt i alt skulde det glæde mig, om Deres bestræbelser for at skabe et saadant lokalt museum kunde vinde rundelig tilslutning hos befolkningen.

Med venlig hilsen
Deres hengivne
Jørgen Olrik.

Efter at jeg havde forhandlet med forskellige om Sagen, udsendte jeg en Opfordring til et stort Antal kendte Mænd og Kvinder om at være med til at indbyde til et Møde angaaende Museumssagen.

171 Mænd og Kvinder fra Amtets forskellige Egne svarede ja. Kun een svarede nej, og det Svar lød saaledes:

»Hillerød, 11–10–22.

Kære Uhrskov!

Til den fra Dem modtagne opfordring til at være medindbyder til oprettelse af et museum maa jeg svare, at jeg ikke ønsker at være med. Jeg synes ikke, der er trang til mere af den slags, og egnen her i Nordsjælland er jo saa grundigt travlet til museet i Lyngby, saa her er vist ikke ret meget at samle nu. Det er jo meget faa pr. Ct. af befolkningen, der har interesse for sligt, hvad man jo ser i Lyngby, hvor der sjældent kommer nogen, og der vil næppe blive mere interesse derfor blandt vore efterkommere.

Deres hengivne
Lars Pedersen.«

Dette Brev fra fhv. Folketingsmand Lars Pedersen, Annisse, var fyldt med ærlig Tvivl, men han havde i væsentlig Grad taget fejl. Der var gamle Ting nok til det paatænkte Museum, ja, til endnu fire kulturhistoriske Museer og Samlinger, der senere har set Lyset her i Amtet.

Den 23. Oktober blev det paatænkte Møde holdt paa Hotel Kronprinsen her i Byen. Det var velbesøgt. Forstander *Oluf Jensen*, Slangerup Landbrugsskole, blev valgt til Dirigent, og efter at jeg havde gjort Rede for Sagen, anbefalede han varmt at gennemføre den. Men saa rykkede det svære Skyts frem. To fremtrædende Borgere fra Helsingør foreslog at anbringe Husmandsstedet dér i Byen. Overlærer *Laurits Pedersen*, Helsingørs dygtige Historiker, fremhævede, at der kun var faa gamle Ting tilbage her i Nordsjælland, saa der var ikke nogen at dele mellem det kulturhistoriske Museum, der allerede fandtes i Helsingør, og saa et nyt. Desuden var Hillerød jo kun en lille By, og den havde ingen Historie i Forhold til sin store Nabo. Under dette hviskede Guldsmed *Kern-Hansen* til sin Sidemand: »Nu skal vi nok faa et Museum.«

Det viste sig heller ikke vanskeligt at faa vedtaget at oprette en Museumsforening med det Formaal at flytte Soldsætterens Sted til Hillerød. Kontingentet blev sat til en Krone aarligt. I Februar 1923

begyndte man at indsamle Genstande – Møbler, Redskaber, Klædningsstykker – Guld, og Sølvnækker ikke at forglemme – og meget andet, alt som Gaver. Det gik strygende, og inden Aarets Udgang havde man naaet 1387 Numre foruden Bøger, Viser, Dokumenter m. m.

Og nu kom Begivenhederne Slag i Slag. Paa Teknisk Skole i Hille-rød afholdt vi i Dyrskuedagene 14.–15. Juni 1923 en stor Udstilling af de indkomne Ting, hvis Antal øgedes i en saadan Grad – de kom bogstavelig talt i Læssevis – at vi i de sidste 14 Dage før Udstillingen registrerede ialt 1100 Genstande. Udstillingen var velbesøgt og bidrog til at skabe yderligere Interesse for Sagen.

Den 13. September overdrog Indenrigsministeriet Museumsforeningen et Areal paa Jægerbakken i Hillerød til Opførelse af et Folke-museum.

Den 15. og 16. September afholdt *Hillerød Journalistforening* en Rundskuedag, hvortil Museumsforeningen bidrog med et Høstoptog bestaaende af tre Vogne med 21 Karle og Piger klædt i gamle Folke-dragter. Vejret var straalende og Besøget stort. Da jeg sammen med Høstoptoget passerede Venstrebladets Kontor paa Sdr. Banevej, kom en noget bedugget Mand op paa Siden af mig. »De har ordentlig faaet Nordsjællænderne irret op,« sagde han. »De har ordentlig faaet Nordsjællænderne irret op, men bortset derfra er Holger Begtrup en meget veltalende Mand.« Fulde Folk har undertiden en mærkelig Kombinationsevne. Af Dagens Overskud modtog Museumsforeningen 4500 Kr., en god Skilling til Hjælp til Genopførelsen af det gamle Sted.

Sommeren 1924 blev Husmandsstedet flyttet fra Lavø til Hillerød. Al Kørsel blev besørget vederlagsfrit af Helsingeejens Beboere. Genopførelsen fandt Sted under Ledelse af Arkitekt ved Frilands-museet *H. Zangenberg*. Jørgen Olrik stod os ligeledes bi med Raad og Daad. Den 2. April 1925 blev *Nordsjællandsk Folkemuseum* indviet. Det var aabent fra Indvielsen og til Oktober og besøgt af over 7000 Mennesker, men ak, det skulde ikke vare. Medlemstallet i 1924 var ca. 2000 fordelt i 80 forskellige Kredse. Det varede naturligvis heller ikke, men det viser, hvor omfattende Stemningen var for Sagen i de Aar.

Det var selvfølgelig en Vanskelighed, at jeg var ganske uden museumstekniske Forkundskaber, men her var Jørgen Olrik mig en

god Mand. Vi havde faaet mange flere Genstande, end Husmandsstedet paa naturlig Maade kunde rumme. De blev opbevaret i et Lokale i en af Slottets Udlænger, og Indsamlingen fortsattes med Kraft. Gavelister blev offentliggjort i Bladene, som jeg i det hele taget gennem mange Aar ulejlige betydeligt.

Det stod Bestyrelsen klart, at vi maatte have opført en Bygning til de systematiske Samlinger. Først da var Museet en Helhed. Men Pengene sad noget fast her i Nordsjælland. Sparekassedirektør *J. P. Bjellekjær*, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, var Museumsforeningen en udmærket Støtte, men han døde 1928 og blev efterfulgt af *C. Andersen*, der var ligesaa venligsindet, men jo endnu ikke havde saa megen Indflydelse som sin ældre Forgænger. Vi havde god Hjælp af Amtmændene, der stadig havde Sæde i Bestyrelsen, først Stiftamtmand, Kammerherre *Howard Grøn* og nu Stiftamtmand, Kammerherre *W. Oxholm*, der var Formand for Sparekassens Tilsynsraad. Det var Tanken, at vi vilde se at faa Sparekassen til at punge ud, og Andersen udvirkede, at Tilsynsraadet ved et Møde skulde afse Tid til at høre mig give en orienterende Redegørelse. Dette skete den 4. April 1935.

Af den Tale, jeg holdt, gengiver jeg Hovedindholdet: Noget af det pinagtigste, et Menneske kan komme til at opleve, er at blive glemt. Delvis glemte bliver alle gamle, fordi saa mange af deres jævnaldrende efterhaanden er borte. Naar de gamle er døde, sætter man Mindesten paa deres Grave, for at deres Navne ikke skal blive glemte. Deres Navne skal mindes og deres Grave smykket med Blomster. Denne Dyrkelse af Fædrenes Grave er smuk og værdifuld, hvis den er et Led i en Helhed. Og denne Helhed er det Liv, de nu hensovede levede, det Maal, de havde, det Arbejde, de udførte.

Hvis vi glemmer vore Forældres Liv, hvad Mening er der saa i at mindes deres Grave? At holde Mindet om de henfarne Slægters Fællesliv, deres Kultur, saavel som den enkeltes Særpræg, levende i Folket, det er det, Folkemindeforskeren, Kulturhistorikeren og Folkemuseumsmanden sætter sine Kræfter ind paa. Vi er en lille Flok Landet over, der med de mest forskellige Forudsætninger er blevet draget ind i dette Arbejde, en Virksomhed, der aldrig slipper sin Mand.

Hvad er der opnaaet med Hensyn til de synlige Minder, som vi her navnlig vil dvæle ved? Der er oprettet en Række Museer her paa

Sjælland og andetsteds. Her i Nordsjælland finder vi *Nordsjællandsk Folkemuseum* med en Forening paa 704 Medlemmer i 45 Kredse. Vi ejer ca. 4000 Genstande, der paa ganske faa Undtagelser nær er skænket af Nordsjællændere. De har givet os dem, fordi de vilde, at deres Forældres og deres Bedsteforældres Ting ikke skulde blive glemt, ikke skulde blive ringeagtet eller ligefrem kastet bort. Ja, netop med den Motivering har vi faaet mange smukke Ting foræret.

Vi begyndte ved den rigtige Ende, da vi først tog fat paa at bevare et gammelt Landbo- og Haandværkerhjem. Det var den svenske Dr. phil. *Artur Hazelius* (1833–1901), der skabte den Museumsidé, der siden har bredt sig ud over Danmark og Norge. Fra 1872, da en Rejse i Dalarne havde kaldt Tanken frem hos ham, begyndte han paa en rastløs, lidenskabelig og gennemgribende Indsamling af folkelig Ethnografi. Hazelius' Opfattelse var, at enhver Ting skulde anbringes i naturlige Omgivelser, saa at det hele dannede et tro Billede af svundne Tiders Liv og Kultur. I Aaret 1879 skabte han *Nordiska Museet* i Stockholm, hvortil han havde skænket sine mægtige Samlinger. Dertil sluttede sig Gaarde og Huse fra Sveriges forskellige Egne, som blev genopført paa *Skansen* ved Stockholm. Her skabtes Verdens første Frilandsmuseum.

Nordsjællandsk Folkemuseum samler kun Ting her fra Amtet. Det er vort Maal som i et Brændpunkt at kunne vise den besøgende den gamle nordsjællandske Landsbykulturs Egenart og Skønhed. Vi følger i Hazelius' Spor, men vi har ogsaa en anden Lighed med ham i vor »ständiga penningebekymmer«, og derfor henvender vi os til Dem. Der er i andre Egne af Landet ofret meget Arbejde og store Pengemidler paa gennem vore kulturhistoriske Museer at frede og hædre Minderne om vore Forfædres Liv. Eksempelvis kan nævnes, at *Faaborg Spare- og Laanekasse* i 1930 skænkede 30.000 Kr. til Faaborg Hjemstavnsmuseum.

Vi har 15.000 Kr. i vort Byggefond, men vi skulde gerne have 30.000 Kr. Vi har arbejdet, hvad vi kunde, vi har administreret billigt, til Tider nærmest fedtet, altsammen for at naa vort Maal: at skabe et Monument over de gamle Nordsjællænderes Virke. Befolkningen har med storstilet Gavmildhed skænket os sine gamle Ting, Indenrigsministeriet har overladt os en Grund paa Jægerbakken. Nu mangler vi kun Pengene.

»Mine Herrer Nordsjællændere. Det er ikke mig, der kalder paa

Dem. Deres Forfædre kalder paa Dem. Det er *Deres* Forfædre, der nødvendig vil glemmes.«

Vi fik 2000 Kr.

Der skulde mange flere Penge til. Bestyrelsen lagde sine Hoveder i Blød, og Resultatet udeblev ikke. Stiftamtmand Oxholm, der havde Indflydelse i *Den Raben-Leventzauseke Fond*, skaffede os 2000 Kr. derfra. Da han ringede til mig derom, næsten lo han af Glæde: »Jeg var saa glad ved, at jeg kunde skaffe de Penge.« 1937 skænkede Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse Byggefondet 3000 Kr. i Anledning af Kongejubilæet.

Alligevel var det vanskeligt. Arkitekt *M. P. Madsen* havde udført en Tegning til Museet, men det kneb stadig at faa Spaden i Jorden. Den, der skriver dette, er ikke særlig rigt udstyret med det, man kalder Taalmodighed. I Omtalen af Museumsforeningens Generalforsamling den 11. Marts 1937 hedder det i Forhandlingsprotokollen: »Derefter afgav Formanden en skriftlig formuleret Erklæring om, at han, saafremt Fundamentet var støbt inden dette Aars Udgang, vilde skænke Byggefondet 1000 Kr.« Fristen maatte dog forlænges, men Beløbet blev udbetalt. Det var Mening, at Begivenheden skulde danne Skole, men det gjorde den kun i ringe Grad. En anonym Gaardejer gav 500 Kr., en Forretningsmand i Hillerød 100 Kr., og det var jo gode Bidrag, men flere kom der ikke.

Byggeudvalget bestod af Sparekassedirektør *C. Andersen*, Redaktør *Laurids Hansen* og Formanden, og vi havde saamænd et stort Arbejde. Til sidst manglede der kun 8000 Kr. i de 37195 kr., som Bygning, Inventar m. m. var anslaaet til at skulle koste. De blev skaffet til Veje, idet Museumsforeningen modtog 2000 Kr. fra hver af følgende Institutioner: *Frederiksborg Amt*, *Hillerød Byraad*, *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse* samt fra *Den Raben-Leventzauseke Fond* (andet Bidrag). Nu kunde Spaden sættes i Jorden.

Da den nye Bygning var opført og Inventaret anbragt, flyttede man – netop som Krigen udbrød – i de første Dage af September 1939 de gamle Ting fra Slottet og op til deres Bestemmelsessted. En Del Møbler blev restaureret af Maleren *Theodor Kjølnér*.

Hvis der er Sjæl i de gamle Huer, Laagkister og Sølvsmykker – og noget saadant synes man til Tider at kunne ane – da har de glædet sig over deres sidste Rejse. Nu var Oldemoders Sølvnakke, Bedstemoders Laagkiste og Moders Sølvhovedvandsæg netop kommet hen,

Nordsjællandsk Folkemuseum
(Udstillingsudstillingen).

hvor de skulde være. Velbevarede ventede de paa Beskuerens forstaaende Blikke.

Den 6. Juli 1940 indviedes *Udstillingsbygningen* – eller *det nye Museum*, som det i Folkemunde blev kaldt – ved en smuk Fest. Der var mange Gæster til Stede, da Fru *Nanna Gandil* i Spidsen for en Flok smukke Gymnasiepiger, alle i nordsjællandske Folkedragter, serverede Vin og Kransekage, medens den nye Amtmand *Kay Ulrich*, holdt en stor Tale, og mange andre havde Ordet.

Et Museum var blevet til.«

Men Tiden gaar, og Mennesker ældes. I Forsommeren 1961, da jeg nærmede mig de firs, og Helbredet ikke var det bedste, ønskede jeg at fratræde som Leder af Folkemuseet. Bestyrelsen havde i Forvejen udpeget Direktør *Nils Gustafsson* til min eventuelle Efterfølger, og han overtog nu Ledelsen af Museet, 1966 valgtes han endvidere til Museumsforeningens Formand.

II

»Kultur og Folkeminder«

I Aaret 1949 begyndte *Kultur og Folkeminder* at udkomme med følgende Program: »Bestyrelsen for *Nordsjællandsk Museumsforening* har besluttet forsøgsvis at tage et nyt Arbejde op, idet man udsender et Skrift *Kultur og Folkeminder*, der foruden at være et Oplysningsmiddel i Almindelighed skulde tjene til at skabe en nærmere Forbindelse mellem Folkemuseet og Foreningens Medlemmer, til hvem Skriftet udsendes gratis.

»Kultur og Folkeminder« vil særlig lægge Vægt paa tre Ting: personalhistoriske Artikler, kulturhistoriske Meddelelser, navnlig med Tilknytning til Folkemuseet, og Gengivelse af stedlige Folkeminder.

Naar det nævnte Forsøg har kunnet gøres, skyldes det udelukkende den Arv, Museumsforeningen i 1945 modtog efter afdøde Sygeplejerske *Christine Larsen*, Esbønderup.«

Skriftet var paa 48 Sider og havde følgende Indhold: *Af Lærer O. Larsens Erindringer*. Ved Anders Uhrskov. – *En Skoleprotokol fra 1778*. Af Helge Sveegaard. – *Et Levnedsløb*. – *Fra Folkemuseet: Ebba Holm-Samlingen, Nytaarsvers, Gamle Syninger m. m.* – *Folkeminder*. Ved Anders Uhrskov. – *Et og Andet*.

Skriftet, der redigeredes af mig, vakte Interesse og blev fortsat. Anden Aargang, der som den foregaaende og alle de efterfølgende var illustreret, blev paa 48 Sider, tredie Aargang 56 Sider, sjette Aargang, 1954, naaede op paa 104 Sider, og siden den Tid har Aarbogen med en enkelt Undtagelse været paa over 100 Sider.

I 1962 – fyrre Aar efter Museumsforeningens Stiftelse – udsendte vi en Særbog *Mindesmærker i Nordsjælland*. Den var paa 206 Sider og beskrev 139 Mindesmærker i Frederiksborg Amt, alle paa offentligt Omraade, dog kun et Par paa Kirkegaarde. Bogen var rigt illustreret, og Teksten skyldtes: *Nils Gustafsson, Jan Steenberg, H. L. Sørensen og Anders Uhrskov*. Bogen blev trykt i 1100 Eksemplarer, den fik en god Modtagelse saavel blandt Befolkningen som i Pressen, og den er nu nær udsolgt.

At redegøre for Indholdet af de tyve Aargange, vi med nærværende Bog har udsendt, er naturligvis uoverkommeligt. Et af vore Formaal var som anført i Programudtalelsen personalhistoriske Skildringer. Her har det været mit Formaal at bringe Skildringer af

Mænd og Kvinder inden for saa mange forskellige Arbejdsomraader som muligt saaledes, at disse Skildringer i samlet Antal kunde give et nogenlunde tro Billede af Nordsjællands Befolkning og det lige fra Arbejderen til Amtmanden. Fremgangsmaaden har her været tre forskellige: I nogle Tilfælde har de paagældende selv nedskrevet deres Erindringer, i andre Tilfælde har jeg tilrettelagt et allerede foreliggende biografisk Stof, og endelig for det tredje har jeg nedskrevet Erindringerne efter de forskellige Mænd og Kvinders mundtlige Fortælling her i min Stue.

For at man kan se, hvor vidt man er naaet paa dette betydningsfulde Omraade, anfører jeg, hvilke Personer der under en eller anden Form er biograferet i Løbet af de forløbne tyve Aar.

Lærer *O. Larsen*, Sygeplejerske *Christine Larsen*, *Margrethe Mogensen* (gift med Slagtermester *P. M. Mogensen*), Livet i et gammelt Købmandshjem, Fru *Wesenberg-Lund* fortæller, *Ane i Højbjerg*, *N. Nielsen*, *Tisvilde*, *L. M. S. Østergaard*, *Lars Jeppesen*, Amtmand *Kay Ulrich*, Fru *Anna Larsen*, Aahus, Forfatteren *Georg Nordkild*, *Madam Jørgensen*, Bakkegade, Konservator *Niels Termansen*, Møllersvend *Niels Sørensen*, Redaktør *Laurids Hansen*, *Jakob Knudsen*, *M. C. Holm*, Professor *C. Wesenberg-Lund*, Fru *Ellen Monrad*, *Hans Jensen Dahlerup*, *Snoge Lars*, Professor *Labri*, Skovfoged *P. Mortensen*, Færgemand *Hans Christian Knudsen*, Forstander *Oluf Jensen*, *Dr. Harboe*, Skoleinspektør *M. Sørensen*, Gdr. *Niels Larsen*, Højager, Lærerinde Fru *Nanna Gandil*, Politiaffluent *Aage Jørgensen*, *Niels Stenfeldt*, *Lars Larsen* fra Vejby, Skolebestyrerinde *Marie Mørk*, Maleren *Jens R. Hedegaard*, *Helge Hostrup*, *Frederik VII*, Kammerraad *Chr. Christensen*, Gdr. *Lars Jørgensen*, Udlejre, Gdr. *Jens Pedersen*, Udlejre, Overlærer *H. C. Terslin*, Viceskoleinspektør *H. C. Rosted*, Redaktør *Erland Gribsø*, *H. C. Andersen*, Dr. phil. *Jan Steenberg*, Muremester *Vilh. Nielsen*, Fru *Margrethe Larsen*, Forpagter *Frederik Nielsen*, Bedstemor, der var Sypige, Statskonsulent *Emil Fenger*, Snedkermester *S. Borella-Hansen*, Professor *F. C. Sibbern* og Maleren *Niels Skovgaard*.

Der er foruden alle disse Navne adskillige Skildringer i »Kultur og Folkeminder« med biografisk Islet, men de er ikke medtaget, hvis det kulturhistoriske Stof har været det overvejende. Naturligvis beror Sondringen altid paa et Skøn.

Da adskillige af Aargangene efterhaanden blev udsolgte og sjældne,

fandt jeg Anledning til at samle et Udvalg af de Skildringer, som jeg selv enten havde skrevet eller tilrettelagt, i to Bind, der kunde komme en videre Læsekreds i Hænde. Det blev *Landsbyfolk*, 184 Sider, 1964, og *Købstadfolk*, 216 Sider, 1965. *Landsbyfolk* er udsolgt.

Iøvrigt findes »Kultur og Folkeminder« paa en lang Række Biblioteker Landet over, hvor de i Almindelighed staar til Laanernes Raadighed. Vi anfører de Biblioteker, der er Subskribenter paa Aarbogen, først de nordsjællandske:

Hillerød Bibliotek, Nordsjællands Centralbibliotek, Helsingør, Hundested Bibliotek, Nr. Herlev Bibliotek, Frederikssund Folkebibliotek, Skibby Bibliotek, Hørsholm Kommunebibliotek, Jørlunde Sognebibliotek, Tjæreby Sognebibliotek, Stenløse-Veksø Sognebogsamling, Kyndby-Krogstrup Kommunebibliotek, Folkebiblioteket, Fredensborg, Lillerød Bibliotek, Esbønderup-Nødebo Kommunebibliotek, Karlebo Sogns Bibliotek og Melby Sognebogsamling.

Fra det øvrige Land: *Kunstindustrimuseets Bibliotek, København, Dansk Folkemindesamling, København, Roskilde Bibliotek, Biblioteket for Vejle By og Amt, Centralbiblioteket i Holbæk, Centralbiblioteket, Nykøbing F., Biblioteket, Silkeborg, Nysted Folkebibliotek, Hvidovre Kommunebibliotek, Odense Centralbibliotek og Aarhus Folkebibliotek.*

Følgende udenlandske Institutioner modtager »Kultur og Folkeminder«: *Universitetsbiblioteket i Oslo, Universitetsbiblioteket i Lund, Nordiska Museet, Stockholm, Finlands Museiförbund, Helsingfors, Kongressens Bibliotek, Washington, U. S. A.*

Hvor mange udenlandske Biblioteker der yderligere modtager Aarbogen gennem danske, svenske og finske Boghandeler, vides ikke udover, at *British Museum* i London for en Del Aar siden gennem en københavnsk Boghandel ønskede at subskribere paa Betingelse af, at Biblioteket kunde faa et Eksemplar komplet. Det kneb, men det lykkedes, og saaledes er *British Museum*, – et af de største Biblioteker i Verden, – altsaa ogsaa et Sted, hvor den nordsjællandske Bog findes.

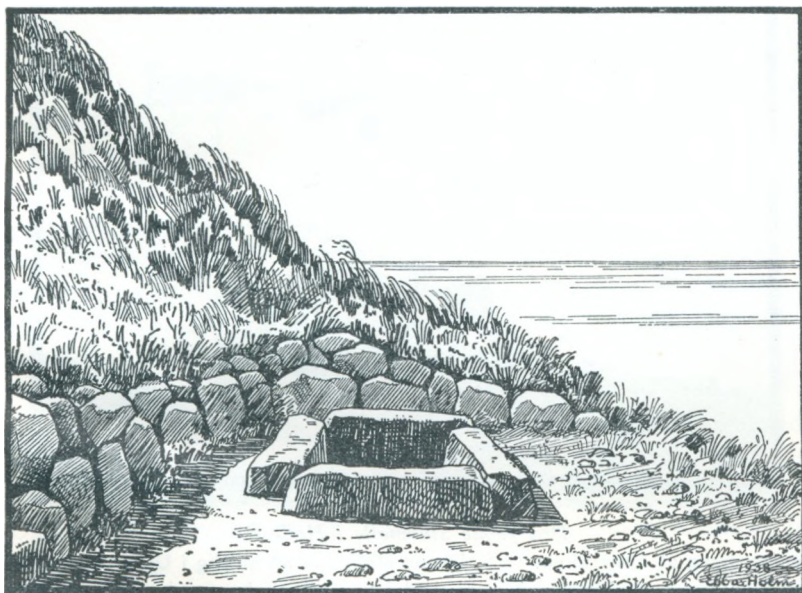
Foruden disse Institutioner maa vi ikke glemme, at Museumsforeningens mange Medlemmer danner Grundlaget for det hele. For en Del Aar siden havde jeg Besøg af en nu afdød Tækker. Han havde modtaget »Kultur og Folkeminder« et Par Dage før, »Men jeg har læst det altsammen,« sagde han. Det er den Slags, der liver op.

Nu har »Kultur og Folkeminder« levet i tyve Aar, vi standser og

tøver et Øjeblik. Jeg sender en taknemmelig Tanke tilbage til Sygeplejerske *Christine Larsen*, der ved sin store Gave gjorde det muligt at komme i Gang med dette Arbejde. Jeg sender ogsaa en taknemmelig Tanke til *Frederiksborg Amts Sparekasse*, der ved sit 125 Aars Jubilæum i Januar 1967 gennem sin Direktør *O. Blinkenberg-Nielsen* gav Meddelelse om, at man havde ønsket at stille et Beløb paa 15000 Kr. til Raadighed for Nordsjællandsk Museumsforenings kulturelle Arbejde.

Jeg standser ved Milepælen og bringer alle de Mænd og Kvinder, der gennem de mange Aar, direkte eller indirekte, har støttet dette Arbejde, min hjertelige Tak.

Anders Uhrskov.

SCT. HELENE KILDE . TISVILDE.

Pennetegning af Ebba Holm.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

Den gamle Stubmølle i Holløse.

Pennetegning af Ebba Holm 1909. Denne Mølle laa oprindelig i Unnerup, hvorfra den blev flyttet til Holløse. Her blev Møllen købt af den norske Maler Sinding Larsen, der flyttede den til Tisvilde, hvor den senere brændte.

BERETNINGER

I

Folkemuseets virksomhed

I Udstillingsbygningen er i 1967 foretaget en del mindre istandsættelsesarbejder på første sal og i magasinerne, ligesom der er gennemført en meget væsentlig ændring og forbedring af museets sikkerhedssystem.

På Husmandsstedet er foretaget enkelte indvendige restaureringer samt udvendige vedligeholdelsesarbejder. En påbegyndt systematisk konservering af indbo og redskaber er fortsat.

Både Udstillingsbygningen og Det gamle Husmandssted har været besøgt af en række foreninger, selskaber og skoler. Det samlede besøgstal var i de tre sommermåneder, hvori museet var åbent, 1452.

I lighed med tidligere år har museet på Hillerød Handelsskole arrangeret nogle små særudstillinger med arkivalier og genstande fra samlingerne i Udstillingsbygningen og fra magasinerne. Udstillingerne har været afholdt i vintermånederne, hvor museet holdes lukket, og har været offentligt tilgængelige, ligesom de har været gennemgået af handelsskolens elever, lærere og gæster. Emnerne har bl. a. omfattet »Regnskab«, »Pengevæsen« og »Økonomi«.

Med Den nordsjællandske Lejrskole og Lejrskolen for nordisk Ungdom har museet som tidligere år haft et udmærket samarbejde, idet skoleeleverne under lejrskoleopholdet har besøgt Nordsjællandsk Folkemuseum og arbejdet med emner fra museets arbejdsområde. Også en del nordsjællandske skoler har som led i undervisningen besøgt museet.

Af skolebesøgene i 1967 kan nævnes: Augustenborg skole, Tønder kommuneskole, Ulkebøl skole, Vojens kommuneskole, Slagelse private Realskole, Rugkoppel skole, Åbenrå, Løgumkloster kommuneskole og Duborgskolen, Flensborg, samt følgende norske og svenske skoler: Bekkelaget skole, Oslo, Midtun skole, Bergen, Torpaskolan, Göteborg, Malmen skola, Kumla, Ramsjö skola, m. fl.

INDHOLD

	Side
Dansk Præsteliv i det fremmede. Af Sognepræst <i>Sophus Boas</i>	3
Hvordan Danmarks Riges Grundlov fik Kongens Underskrift	19
Frederik Christian Sibbern og Nordsjælland. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i>	25
Ebba Holm til Minde. Af <i>Anders Uhrskov</i>	32
Et Kunstnerliv i Hillerød. Af Musikpædagog <i>Irene Skovgaard</i>	40
Et Gaardmandshjem i Tisvilde. Af Maleren, Professor <i>William Scharff</i>	52
Husmandsliv for hundrede Aar siden. Af Højskolelærer <i>Ole Jensen</i>	74
Ved en Milepæl. Af <i>Anders Uhrskov</i>	86
Beretninger. Af <i>N. G.</i>	99

BILLEDER

Side

Sophus Boas	5
Grevinde Danner	20
Frederik VII	21
Frederik VII underskriver Danmarks Riges Grundlov	23
F. C. Sibbern	27
Tibirke Kirke	32
Helene Kildeblok	34
Vejby Kirke	35
To Bondekoner	36
Line ved Spinderokken	37
Skt. Helene Grav	39
Niels Skovgaard	41
William Scharff	53
Ole Jensen	75
Det gamle Husmandssted	86
Udstillingsbygningen	93
Skt. Helene Kilde	97
Holløse Mølle	98